153.

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦТВА, НАУКИ Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ.

ЗМІСТ:

Б. І. Антонич: Ніч на площі Юра 625
Наталя Лівицька-Холодна: З весняних настроїв 625
Л. Мосендз: Антимарія 626
О. Теліга: * * * 627
М. Середа: Степове 628
Юрій Г-н: Їх прийшло дванацять 632
Ляйм О'Флягерти: Дика Коза 647
О. Теліга: Літо 651
В. Устиянович: Корнило Устиянович 652
М. Гайворонський: З музики 657
Л. Луців: Вальтер Скот 660
Киднир: Татарські люди 665
Ол. Наріжний: Соціялістичним критикам 665
Дм. Донцов: Аґонія большевизму і Еклєзіяст 673
А. Ст—ий: Анґлійська дитина 694
Анрі Мішо: Варвар в Індії 696
М. Л.: З пресового фільму 698
Бібліоґрафія: 700
Від Адміністрації 702

РІЧНИК І. **ТОМ ІІІ.**
КНИЖКА 9. ВЕРЕСЕНЬ.

1933

Адреса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 3|6. Чекове конто П.К.О. 500·371.

Читайте! Купуйте! Передплачуйте!

НАШ ПРАПОР

ілюстрований популярний часопис, що виходить двічі в тиждень в четвер і в неділю

Адреса: ЛЬВІВ, РУСЬКА 18.

КОЖНИЙ ТОЧНИЙ ПЕРЕДПЛАТНИК „НАШОГО ПРАПОРУ“ дістає що місяця безплатно один том „Української Бібліотеки“ за надісланням 35 гр. за опакування і пересилку.

ПЕРЕДПЛАТА НА „НАШ ПРАПОР“

Річно 18 зол. Піврічно 9 зол. Чвертьрічно 4·50 зол. На два місяці 3 зол. Місячно 1·60 зол. За кордоном 3 ам. доляри річно, або їх рівновартість в іншій валюті.

На пересилку томів „Української Бібліотеки“ слід додавати по 35 грошів у місяць, то є 4·20 золотих річно, 2·10 зол. піврічно, 1·05 чвертьрічно.

„Українська Бібліотека“

Періодичне видавництво кращих творів українського й світового письменства

Виходить щомісячними випусками в обємі 8 аркушів (128 стор.) друку

накладом Івана Тиктора.

Адреса: Львів, Руська 18.

„УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕКА“

є найдешевшим видавництвом у своїому роді бо **цілорічна передплата** за 12 томів, обєму 96 аркушів або 1356 сторін друку, виносить всього **9·60 зол.** Піврічна — 5 зол. Чвертьрічна — 2·60 зол. Для закордону 2 ам. доляри.

В адміністрації „ВІСТНИКА“ можна набувати такі книжки:

1) Д. ДОНЦОВ — Маса і Провід . ц. 1·— зл.
2) Поетка українського рісорджімента (Леся Українка) . . „ 1·— „
3) Націоналізм, Львів 1926 . . „ 5·— „
4) БЕРНАРД ШОВ — Велика Катерина (драма) . . . . „ 1·— „
5) Г. ЗУДЕРМАН — Литовські Оповідання . . . . . „ 1·50 „
6) Д. ДОНЦОВ — Підстави нашої політики, Відень 1922 . . „ 2·— „

П 12531/1933
Р.1 кн.9

Б. І. АНТОНИЧ

Ніч на площі Юра

Північ чорна, наче вугіль,
ходить тінь по площі Юра,
вються, гнуться темні смуги
на блискучих, сірих мурах.
Місяць — таємничий перстень
вправлений у ночі гебан.
Будеш в срібнім сяйві мерзти
під холодним дахом неба.
Відріжнити сам не можеш,
що є привид, а що ява,
чи це марево, чи може
дійсність, наче сон, лукава.
Це зі скла й музики вежі,
це вогонь, що вже не гріє,
це останні світа межі,
це архітектура мрії.
Північ чорна, наче вугіль,
попіл сну на очі сипле,
різьбить сріблом в довгі смуги
небо до землі прилипле.
Ходить тінь на площі Юра,
скрипне в брамі ключ могутній.
І стає, мов ніч похмура,
нерозгадане майбутнє.

НАТАЛЯ ЛІВИЦЬКА-ХОЛОДНА

З весняних настроїв

І все таки до тебе думка лине,
Мій занапащений, нещасний краю.
Леся Українка.

I

Блакитний шлях — Дніпро попід горою
І скромних сотників над ним село,
Весняний шум і хати під водою,
Все те було, давно колись було.
І пригадалося... Щодня весною
Так згадую тебе під вітру спів,
І казкою чарую золотою
Одноманітність довгих, сірих днів.
О, краю мій! Шовковою такою
Цвіте блакить твоя в душі моїй,
І верби знов шепочуть наді мною,
І вітер знов мені співає твій.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Львівська державна наукова бібліотека
№ П 4275

І я сама роблюсь на мить такою,
Як там, під вербами, колись була:
Я знову дівчиною навісною
Про щастя й зорі мріять почала.

II

О ви, сріблясті і розлогі,
Що вас рука батьків садила,
Похилі верби край дороги,
Над ким шепочуть ваші крила?
Над ким ви журитесь у ясні
Весняні дні і в літні ночі?
Чом образ ваш в душі не гасне?
Чом серце вас забуть не хоче?

III

Знов під ранок приснилась ти,
Мовчазна і мертва знов.
Почорніли ген хрести
На шпилях твоїх церков.
І мовчали твої хрести,
Тільки вітер степами знов
Проказав, що встанеш ти
І що буде смерть і кров.

Л. МОСЕНДЗ

Антимарія

I

В трамвайнім дзвоні, у кляксоннім гимні
Очікую на гомінкому розі.
В передвечірно-одпочивній зміні
Тремлять залізом ляди маґазинні...
Довкола озираюся в тривозі.
Прийдеш? Вже засвітилися реклями
І міняться в неоновому сяйві.
Ось ти! Із карміновими устами,
На блідих лицях дві шарлатні плями...
Ах, як тобі мої стремління зайві!
Чужі вітри надії степової,
Блакить і сонце... боротьба і мрії...
Твоя любов глядить стежок спокою...
Й лякає віра в воскресення Тої,
Яка в прийдешнім ще, Антимаріє!

II

Ти смієшся несміло:
»Навіщо нам зорі,
Навіщо нам море?
Нудно, незрозуміло!
А ми візьмемо, милий,
Краще два квитки в кіно?
Подивись до вітрини
Он на тую картину:
Цеж бо чарівна Ґарбо!
Що? не хочеш? не варто?

Ах, як тоскно з тобою,
Коли ввечері місто
Вдягне з світел намисто,
А ми ходим з нудьгою!«

III

Росінант твій вірний згинув
На стрімких стежках Невади,
Санчо сам тебе покинув
Для спокою і для влади.
Вкрились шеляги іржою,
Спис зломився нерозлучний
І в оостанньому двобою
Меч пощерблено дворучний.
А без зброї — без турботи...
Спомин — спокій... день за днями...
Не змагатись, Дон-Кихоте,
Тобі більше з вітряками.

IV

Стоять жита зеленою стіною,
Там замкнена русалка польова.
Ось-ось згадаю чаклувань слова,
І станеться враз диво перед мною:
Маріє! Ти! Волошки над межою —
Твоїх очей далека далява,
І схилена привітно голова
Опята колосом важким — косою,
Твоя ласкава, віддана рука
В моїй руці... немає меж спокою,
У менті замикаються віка...
Залиш мене, спокуснице! З тобою
Зникає сумнів, відмира надія!..
І бачу я, що ти... — ти не Марія!

ОЛЕНА ТЕЛІГА

* * *

»Не треба слів. Хай буде тільки діло.
Його роби — спокійний і суворий.
Душі не плутай у горіння тіла,
Сховай свій біль. Стримай раптовий порив«.
Але для мене — у святім союзі
Душа і тіло, щастя з гострим болем.
Мій біль бренить. За те, коли сміюся,
І сміх мій рветься джерелом на волю.
Не лічу слів. Даю без міри ніжність.
А може в цьому й є моя сміливість:
Палити серце — в хуртовині сніжній,
Купати душу — у холодній зливі.
Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив
Та там, де треба, я тверда й сувора:
О, краю мій, моїх ясних привітів
Не діставав від мене жадний ворог.

Михайло Середа.

Степове

(*ноктурн*)

Степовикові В. М. Кущеві.

Сьогодні весняне сонце справляє свято обжинок; навязало в снопи золотих колосків пекучого проміння і розкидає снопи по станиці.

Станицю не пізнати: радісно, нестримано голосно вона розмовляє з сонцем, дівочими співами, дитячим лементом, дзвонами, гуркотнею, шумом. За дротами, з канавок, що наповнені весняною водою, в зелених фрачках і білих краватках повилазили на горбок жаби і перекликаються на басових нотах.

Беру в руки бамбукового костура і простую за дроти, в поле. На степовій межі зупиняюся і втягую в себе степову пріль і вогкість свіжої рілі.

Чужі степи! — Бачу як з ваших чорних, поранених плугом грудей, виступає блідо-блакитний квітчастий димок — весняна пара; бачу, як перламутровою лускою лисніють в борозні вапнякові камінці, а на вузеньких тропках, межах і доріжках перші весняні квіти.

Розкуйовджений, обдертий вигнанець, стою я на степовій межі

Степи!

Чую ваш далекий, срібний весняний гомін. В бирюзових хмарах на сході шукаю ваших скорботніх очей!

Чую позаду себе людську розмову. Підіймаюся і простую далі, в лощину. В долині здибую дідуся. — З ціпком і люлькою в руках; побік нього на привязі дві кози щиплють траву. Дідок кремезний, з земляним обличчям, з брудною сивою борідкою; широкий, немов у качура ніс — в синіх жилках; замісць очей розори, що притрушені густо війницями.

Напевно виліз сюди, на степову межу, на весняне сонце з земляної нори. Певно це не абиякий дідок, а степовий божок: лісун, водяник?

Погасла люлька і дідок просить вогню.

Мовчимо, спішити нікуди. На наші голови сиплеться металевий дощ жайворонячого цьвіріньканння.

Дідок усміхається і ціпком запрошує позирнути на узлісся. З лісу на узгіря винеслося молоде лоша — хвіст трубою — і кличе голосним іржанням матку. Весняне сонце фарбує його золотою охрою, і лоша блищить на горбку, немов церковна позолота.

— Довго приглядався на тебе, нарешті пізнав, — признається дідок: — степовик... так, так — зі степу.

Я мовчу. Дідок все добре знає.

Пахучий оксамитовий вітрець, що зірвався зі степового озерця і лоскоче наші обличчя, — зірвав мабуть з душевної скриньки дідка покришку довгої мовчанки і просипалися зі скриньки на степову межу, на моє болісне серце коштовні перли степової таємниці.

— На світанку, до сонця, — оповідає дідок: — в яругах над криницями чути розголос і плюскіт води. То анциболот купає внуків, а нечиста бавиться в хрещика. Бачив я анциболота в ніч на Купала, сторожив папороть. Синєокі мавки викрадають з криниць воду і кроплять нею квіти і траву. Квіти і трава ширять тоді в повітрі отруйливі пахощі. Хто замолоду надихається степових пахощів, той ніколи степу не забуде...

Далеко, за чужою землею, бачу я широке море бурхливої тирси. Срібним шовком вилискує на сонці і пливу я, дитиною, на її хвилях один на всі кінці. Навколо — ні людини, ні звіря. Тільки степовий орел шугає десь близько сонця.

— Щорічно в місячну ніч, — оповідає дідок: — мавського тижня, в лощині на багнистих кучугурах нечисть уряджує весілля. З лісу надходить лісун — жупан і чоботи з липової кори — і сам скидається на вербового корняка зі степу — степовик, грубий, з величезною головою; замість волосся — полинь-трава; водяника я не бачив. Сходяться і співають пісень. Дарма, що страшні, а таких чарівних пісень ніде не почути... Пахощі і пісні, що степовики почули на степах замолоду, то страшна отрута... Знав я одного степовика, що загинув від степової отрути.

Дідок на хвилину мовчить, набиває бакуном люльку. Я слідкую за білими, в синіх кратках, метеликами, що кружляють, несміло веслуючи крильцями, над жовтими баранчиками. На грудках, що стирчать на берегах оранки, немов її оправа, велично і непорушно, нагадуючи бронзові фигурки, сидять жайворони; над ними, гасаючи блискавицею повздовж оранки, скиглять чайки.

Сонце починає знижатися. Дідок оповідає. Є це Кирило Попик, завзятий, дарма, що старенький, повстанець з Уманьського загону отамана Дерещука. Десять років позад, він з товаришами, під навалою червоної кінноти, перейшов на деякий час Збруч. Гадали трохи відпочити і знову вернутися, замість того опинилися у Каліському таборі. Наступної весни, коли запарувала земля, степова душа Попика, не знесла таборових нудів і одної ночи він зник. Пізніш довідалися, що далеко він не тікав, винайнявся за харчі до місцевого жида приглядати за козами...

Дідок оповідає:

— Коли російська кіннота потрощила нас на Уманьщині, розбіглися ми як оті руді щурі, хто куди. Нас чоти-

рьох тікало до Вовчого яру: я, потім охфицер вашої армії Козачок, синок Борщагівського священика Іван Миколаєвич Кобизський і учителька з нашого села Хима Юцківна. В яру почали ми радитись, що робити. На старшого обрали Козачка. Дотепний і строгий був чоловяга, і компаса в кишені мав. Без того компасу давноб ми раків годували. Надумали ми до Польщі чимчикувати. Так і зробили. Тільки йшли ми в ночі, минаючи оселі; навіть від своїх людей ховалися. В ті часи свої люди були гірше від ворога, бо *зза нас, повстанців, зазнали вони від большовиків багато* лиха... В ночі йдемо, а в день відпочиваємо в лісі, в яру, а то серед поля на царині. Йшли манівцями так, як настановляв компас.

Поблизу кордону натрапили ми на багна й мочаковини. Далися вони нам в знаки. Капосний анциболот коверзував з нас. Кого корняком, немов розпеченою штабою, по литках почеше, кого в очі багном заплює, кого за ноги схопить і у трясовину тягне. А болотниця, трясця її матері, в очереті було сидить, зеленими очима блимає і гнівно сичить на чоловіка, як ото гусак на весні до молодих гусенят. Попереду йшов охфицер Козачок; в одній руці компаса тримав, на другій — учительку. Гарненька була: синєока, русява, личко — немов великодня писанка, сама тоненька, невеличка, в кишені можна було сховати.

Раптом я і дідок насторожуємо вуха. Я чую, ясно чую журливу протяжну мельодію ліри, тої ліри, на якій колись мій дід, степовий король над вівцями, розганяв в степу свою тугу. Слух мій напружений, і я чую знайомий мотив втраченої для памяти людей думи:

Ой, ворали мене, степ широкий,
Покравджені люди..

— Чмілі, бачили?.. Щоб вас... — з пересердям обзивається дідок.

Дідок не помилився: в канавці, що побік нас, бачу на широкополих листках медунки двох чмілів. Дідок сердито зганяє їх ціпком, гримає на кози, знову набиває люльку і говорить дальше:

— Перейшли багна і вийшли на лісову тропу. До кордону трицять кільометрів. Отут я спостеріг, що з Кобізським щось недобре коїться: не їсть, не пє, в ночі стогне і травку якусь, що в пазусі, нюхає. Щоб воно було? — думаю собі, певно хворобу має і замовленою травкою лікується. Кума моя Мокрина таку замовлену травичку мала, що до кожної хороби свій характер виявляла...

Аж нарешті й границю перейшли і на відпочинок сіли. Позираємо навколо і не віримо, що спокій знайшли. Поскидали зі себе маринарки, чоботи, запалили цигарки, коли це Іван Миколайович нагло, наче підтятий, на землю повалився та як заголосить, немов молодиці над покійницею та

все одно: „Степи, рідні степи! Не маю сили покинути вас"!

Хима зтиха йому докоряє: — Як вам не соромно, Іване! Чиж ви дитина? У нас і гадки немає, щоб назавше покинути рідні лани. Відпочинемо трохи і знову повернемось.

Іван Миколайович їй відповідає: Не піду далі з вами. Такий орган в грудях мав, що подуху чужої землі не терпів.

Козачок спочатку мовчав, слухав. Потім як визвіриться, як зіскочить на ноги та до нього: „Ти сякий-такий! — лементує — баба ти: хіба забув, що в твоїй хаті большевики господарюють? Хіба ти забув, як вони повстанців зустрічають!"

Хима теж піднесла голос: — Втратили, — каже — ви в моїх очах амбіцію.

Вовтузилися вони так в розмові більше години. Нічого не вийшло... Ми пішли собі чужою дорогою, а Іван Миколайович назад.

Замовк дідок. Лиш люлька пахтить.

— І щож з ним сталося? — питаюся.

— Оповідав мені один втікач з того боку. Спіймала його червона сторожа в чагарнику поблизу Збруча. Дізналися хто він і присудили до розстрілу. Тогож дня і присуд виконали. Коли привязали перед карою до берези, він весело позирнув на сонце, понюхав травки, що в жмені тримав, усміхнувся, з усміхом і згинув.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Вибігаю на горбок, що стирчить серед поля і нагадує своїми контурами середньовічну вежу.

Спираюсь на костура і оглядаю поле. Його не видко; воно вкрите блідо-зеленою чадрою вечірнього туману. Чую пекельний вереск болотяних жаб в долині, силкуюсь зрозуміти нестриману мову — чи то любовна екстаза, чи сварка?

Вогкий вітрець чеше злегка мою розкуйовджену голову і бренить під ногами на шпичкуватих струнах тогорічної сухої колючки. На сході, з-за березового гаю поволі викочується місяць і довго гойдається в срібній колисці лісової імли; фарбує горбок в блідо-рожеві кольори.

Знаю, що нині побував він на моїх степах.

Степи!

Дивлюсь я на Південь, Захід, Північ, Схід! Згадую дитячі роки, згадую юнацтво — і в очах моїх росте і ширится вкритий тирсою степ. І миготить над ним блакитними язиками розпечене степовим сонцем повітря... Чую як на вежі далекого костелу молоточки годинника нагадують про зближення ночі. Дзвони годинника зупиняються над горбком, наді мною і бренять в моїм серці німою тугою зимового степу...

Душа моя огорнута пожежою злоби і розпачу. Клену ворожу руку, що кинула мене, з моїх степів, на вигнання.

Уста шепочуть слова помсти.

Я дивлюся на схід.

Юрій Г-н.

Їх прийшло дванацять

Присвячую Лідї Я-ій.

Їх прийшло дванацять і заповнили тюремну лікарню молодо-дзвінкими голосами. Подихами радісної юности — роздмухали понуру тишу, обезброїли похмурих дозорців жартівливими поглядами. То були молоденькі студентки медичного технікуму. Головний лікар нашої лікарні, який водночас був професором у технікумі — здобув дозвіл, щоби практичні заняття відбувалися під його керівництвом у вязниці.

Голоси дзвеніли по коридорах і зникали в палатах. Лікар знайомив їх зі шпіталем. Тихо ступаючи, пошелестуючи біленькими, накрохмаленими халатами, проходили вони повз мене.

Лікар підвів їх до ліжка під вікном, на якому завжди в одній позі, розкинувши руки і ноги, лежав молодий хлопець.

— Це — учасник зухвалого наскоку на державний банк в Одесі, про який ви певно читали в газетах. Оригінальна форма травматичного психозу. Наслідок стріляної рани в голову і спаду з висоти підчас утечі з харківської вязниці.

Взяв хворого за руку:

— Здоров, Захарко!

Хлопець впявся в обличчя лікаря нерухомим, шкляним поглядом.

— Ніколи — занята! — відповів заклопотано.

— Як почуваєшся?

— Ніколи, ніколи — занята!...

Це було все, що вдавалося видобути з його лікарям та слідчим з Г. П. У.

Перейшли до мойого сусіди.

— А це — дідусь селянин... Йому вже сімдесять вісім років. Старече розслаблення мозку. До вязниці прийшов ще здоровим. В наслідок моральних переживань і слабого відживлення — захворів безнадійно...

Лікар посадовив діда на ліжку.

— Ну, як там діду?

Той мовчки усміхнувся радісною дитячою посмішкою і зробивши з пальців хреста — поцілував його з обох боків.

— Він не чує і зле бачить...

— А на що його тут тримають? — обізвалася з обуренням одна зі студенток.

Лікар знизав плечима:

— Це вже не в нашій владі. Ми писали до Г. П. У. про його стан... Він ще під слідством в якійсь контр-революційній справі...

Зупинилися коло мойого ліжка.

— Це — параноїдальна форма шізофренії. Хвороба — хронічна. Покищо дає ще досить часті, недовгі перерви. Манія великости помішана з манією переслідування. Важкі галюцінації, під впливом яких впадає в депресію, не балакає, не їсть, як от тепер, і тоді ми тижнями примінюємо штучне відживлення. Прояви негативізму...

Він наблизився і потягнув до себе мою руку.

Я з силою шарпнув її назад.

— Товаришу! чого це ви сердитесь на мене?

Нахмурившись, уперто дивлюсь в одну точку на своїх грудях.

Лікар підняв мені віко.

— Зіниці під цей час розширені. На світло майже не реагують. Хворий був присуджений до розстрілу. У вязницях вже шостий рік. Ми робили заходи про звільнення, але надзвичайна сесія відмовила. Ставимо питання про скликання комісії експертів і про стале перенесення до психлічниці, як невилічимого.

— А за що він? — запитало кілька голосів.

— Українська контр-революція.

Дванацять пар ріжнобарвних очей зиркнули на мене з цікавістю.

Я не помиляючись читав в їх душах. Цеж були щиренькі полтавочки, які одідичили від предків не тільки ту мягку вимову, а і ту „невилічиму хворобу", яка млісно стискала їм серця коли букви складалися в слово „Україна"...

Відходили до слідуючої палати.

Останньою виходила невисока, міцно збудована дівчина з ясними сірими очима. Глянувши на табличку з моїм прізвищем якось запитливо подивилась на мене, ніби віталася ледві помітним рухом очей. Пригадую собі полтавських знайомих... Дурниця!.. Їй тепер 17 — 18 років. Коли я був арештований — вона ще була малою... Але чого вона хотіла? Нові враження заволоділи мозком і завдали йому нову порцію праці. Це мене злостило. В ті дні для мозку була поважніша праця.

Я — диктатор України. Маю сильну армію озброєну в найновіші, незнані нікому, засоби війни. По своєму бажанню ломаю кордони і змінюю мапу Европи. Маю вісімсот чоловіка особистої охорони, в чорних убраннях на чорних автах. У Київі, над Дніпром мій величезний замок з чорного мармуру.

Зваливши до купи засади анархізму, фашизму, демократії й комунізму, — я витворив цілком нову політичну систему якій нема ніде рівної. Але Г. П. У. хоче вбити мене. Підсилає для цього своїх агентів. По ночах скрадаються до мого ліжка темні постаті з голкою намоченою в отруї, щоби завдати мені смертельний укол. Підмішують ме-

ні до їжі аршеніку. Часом у цьому всьому шкутильгала льогіка, та власне цього вимагала моя хвороба. Я не захворів на клясичну параною з її постійним і „льогічним" маяченням (незмірно легшу для симуляції), бо хотів мати право на „ремісії", перерви в недузі, підчас яких мігби відпочати й повернути собі на хвилинку духове „я" здорової людини. Інакше під впливом автосугестії мігби протягом тих років направду збожеволіти. Ті „нельогічности" — були найнебезпечнішим місцем; їх треба було детально і суворо-льогічно обдумати. Я старанно підготовлювався, бо за яких два тижні, перед комісією з сильних експертів психіятрів і представників влади — мав захищати дісертацію на титул невилічимого варіята.

Вигнавши з голови білі халатики, перебираю в памяті теоретичні мудрощі Бехтерева, Осіпова, Гіляровського.. Пригадую практичні спостереження з двох психіятричних лічниць, в яких побував перед тим. Детально уявляю собі засідання комісії. Пронизуючий зпід сивих брів погляд доктора Таха, обличчя наіндиченого прокурора, недовірливий погляд представника Г. П. У.

Перебираю десятки можливих запитань і обдумую відповіді. І тисячний раз повторюю собі, що перший з усіх присутніх, хто буде змушений повірити у те, що я дійсно божевільний — це я сам. Але думки непомітно перебігли з кабінету лікаря до іншого, до того, захованого серед одного великого будинку, з важними крицевими сейфами, де в сірих і зелених обгортках лежала доля і життя тисяч людей.

Згадалися сталеві очі „товаріша" Галіцкого, начальника контр-розвідки Г. П. У.

Його спокійний, з добре прихованою злостю голос, коли я сидів проти нього — вже без револьвера в кишені:

— Ну, пане (вже не „товаришу"), ваша карта побита.

Так, моя „карта" вже була побита. Але тепер вже тільки на половину, бо життя я відіграв назад. Якщо воно не перерветься в тюремних мурах, або на півночі, то та зрадлива карта ще може виграти... Покищо я витягнув другу карту і поставивши на неї тюрму, хочу виграти безтермінову лічницю для божевільних. Тоді я викину на стіл третю карту і поставлю на неї ту лічницю, щоб виграти — волю. А тоді? Серце млосно стискається. Так хочеться „виграти" від життя трохи спокою... Звідкись знову виринули лагідні сірі очі...

— — — — — — — — — — — — — — —

Вже давно настав вечір.

Двері палати замкнені на ключ. Я лежав під стіною і крізь визирку не було видно мого ліжка.

Дістаю з потайної сховки малесеньку фляшку з легким розчином белядони і кінчиком вати. Запускаю очі. На завтра.

На столі лежала сьогоднішня порція півтемного хліба. Вже пятий день мене годували зондом. Шалено хотілося їсти. Хотілося вкрасти той хліб від самого себе і жадібно проковтнути. Він виглядав таким смачним!

Поборюю спокусу і проковтнувши без води три приховані пастильки люміналу — засипаю.

Тієї ночі мені снилися сірі очі над ліжком, та що хтось цілував мене.

II

Санітар-вязень приніс снідання і запрошував їсти.

Як звичайно—не звертаю на це найменшої уваги.

Зітхнувши, ховає до кишені мою вчорашню пайку хліба і відходить.

Через якийсь час прийшла старша сестра.

Випийте молоко, бо знову будемо годувати зондом... Хіба це вам приємно?

В душі погоджуюсь з нею, що товста ґумова рурка, яку пропихають через ніс в горло і далі, в шлунок, не дивлючись на призвичаєння, річ не дуже приємна. Але відвертаюся до стіни і мовчу.

Це повторювалось що ранку.

На коридорі дзвеніли вже голоси студенток.

Сестра вийшла і повернулася з двома практиканткими.

— Він з нами, старими, балакати не хоче. Може вас послухає та молоко випє. Розрухайте-но його трохи.

— А він... не бється?..

— Алеж ні!.. Та він дуже чемний хлопчик.. От мине у нього нудьга, так він вам ще про Україну викладатиме.

Відсунула трохи від стіни ліжко й пішла.

Дівчата несміливо наблизилися й сіли по обох боках.

— Слухайте, чого ви такий сумний?

— Хіба можна — не їсти!

— Яб ніколи не витримала!..

— Слухайте, випийте молока, хоч крапелиночку... Як не хочете для себе — то для нас.

— Направду — випийте! Хіба вам тяжко?! А для нас зробите о-о-о-т та-ку приємність! Розвівши по дитячому руки, показали яка то має бути велика приємність.

— А то лікар подумає, що ми не вміємо коло хворих ходити.

Переконавшись, що я не збираюся їх бити, вони цокотали без перерви.

Я вже знав, що бльондинка з довгими русими косами зветься Віра, а підстрижена, з кучерявим чорним волоссям — Рая.

Рая, обнявши мене рукою за голову лагідно заглядала в очі.

Віра тримала мене за руку і говорила:

— Як вам не соромно! Гарненька дівчина залицяється до вас, а ви — хочби усміхнулися...

Очі Раї стали сумними.

— Мені вас так жалко!.. я в ночі не могла спати.. все про вас думаля..

Безтямно хотілося вхопити її за чубика і передразнити: Думаля, думаля!.. Галушеня ти полтавське!.. Але — продовжую уперто, понуро дивитися собі на груди. Та чую — що вже не довго. Надто могутні сили заатакували мою „депресію", щоби вона могла довго ще утриматися на своїй позиції.

За кілька хвилин притиснувши дві ручки до свойого чола, усміхаюся назустріч їх розсміяним поглядам. Вони були сильніші як голки психіятрів, які глибоко проколювали шкіру, випробовуючи мою чуліть.

— От і гарно! Чудесно! А тепер — випийте трохи молока!..

Дві ручки разом підносять до моїх уст кварту з молоком. Без віддиху — вихиляю її.

Рая, яка поки я пив держала другу руку в кишені халата, вихоплює її і втискає мені до уст цукорка.

Вони безмежно задоволені з своєї перемоги.

— Не сумуйте, не треба. Ми будемо до вас приходити. Як вам полегшає — будете нам про Україну оповідати. Тут в минулому році лежав професор Щепотів з Іно, так він нам богато де чого оповідав. Тепер він на півночі, але ми ніколи не забудемо того, що він нам сказав. Ми крадькома збиралися до його ліжка і слухали. Приносили йому квіти. Потім ці огидні тюремники заборонили. А ми їх не дуже боялися — носили.

— Ви любите квіти?.. Побалакайте з нами трошки. Ви все розумієте, що ми говоримо?

До палати заглянув лікар і покликав Раю.

Крізь відчинені двері чути з коридору їх розмову.

— Ну — як він?

— Випив молоко.

— Говорить до вас?

— Трошки. Довго не хотів пити, але ми упросили.

— Гарно. У вас добрий підход до хворих. Я зроблю візитацію без вас, а ви вже побудьте коло його. Не давайте задумуватися. Це може викликати передчасну реакцію.

Як я був йому вдячний!

Звичайно, „задумуватися" не було коли. В цей день у мене було свято. Після обходу „моїх" дівчатка приводили то одну, то другу товаришку і скоро я вже був знайомий майже з усіма. Стараюсь не дуже розбалакуватися, та це не легко. Ще важче не забувати про свою хворобу. Захистившися щитом зі звання диктатора, говорю їм далеко не бо-

жевільні слова. Кидаю в їх молоді серця насіння моєї великої любови і моєї великої ненависти..

По обіді коло мене сиділо четверо дівчат і оповідали про Щепотова і Ломацького, які перед засланням на північ лежали в тій лікарні. Тоді ще не можна було вгадати, що за кілька місяців старого Щепотова привезе Г. П. У. з півночі, щоби посадити на лаву підсудних в процесі С. В. У; що півтора сотні полтавських студентів і студенток — його ідейних вихованців — розстріляють без суду і слідства.

На коридорі почулися кроки. Дівчата зірвалися, поправляючи моє і дідове ліжко.

До палати зайшов головний лікар і молодший помічник начальника тюрми, що завідував шпиталем по тюремній лінії, єхидний, дволичний комуніст з Холмщини.

— Ну як — розмерзся трохи? — запитав киваючи на мене, лікар.

Рая знизала плечима.

— Товариш чогось сердиться на нас.. не дуже охоче балакає.. Сказав, правда, „хто він такий" і що його оточують вороги..

— Так — так.. Їв?

— Їв.

„Товариш" Максимчук підійшов до ліжка і „лагідно" поклав руку мені на чоло.

— Нічого.. скоро зовсім здорові будемо, правда?

Я різко скинув з себе його руку і відвернувся до стіни.

Максимчук підійшов до ліжка Захарка.

— Ну, Захарко, — скоро на суд поїдемо?

— Ніколи, ніколи — занята!

Начальство усміхнулося і махнувши рукою вийшло з палати. На відході лікар сказав дівчатам, що можуть іти до дому.

Прощаємось. До палати забігають попращатися й инші.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Та, з сірими очами, не зайшла. Та коли наблизилася година, в яку дижурна сестра приходила міряти температуру, замісць дижурної прийшла вона. Звалася Ліда.

Замкнула за собою двері і сіла на ліжко.

— Я сьогодня зосталася дижурною. Що дня буде залишатися одна на ніч допомагати сестрі.

— Ану зміряймо, скільки в вас вогню ще зосталося.

Положила під пахву термометра і усміхнулась.

Втоплюю свій запитуючий погляд в її очах. На хвильку трохи змішалася. Не відриваючи очей стискаю їй руку.

— Що?...

— Привіт вам від Л.

А! тепер ясно. Л. — мій приятель недавно звільнений

з вязниці. Він один знав, що я симулюю і мав дещо допомогти.

— Як з ним?

— Нічого. Покищо не зачіпають. Перемалювався на червоно, що й рідна мама не впізнає... Передати казав, щоб ви старалися знову, хоч не надовго попасти до Психлічниці, а там він зробить що треба. Я допоможу йому. Я знаю все...

Неприємно вразило, що той, такий досвідчений, розляпав усе якійсь дівчинці. Ліда відчула мабуть, що я подумав.

— Ви сердитесь, що він мені сказав?

Він знає мене ще з малку. Приятель мого батька... Батько тепер на засланні у Наримському краю... Не бійтесь. Не зраджу. Та я так чи інакше, а догадалась.

Знаєте що думають дівчата? Що ви трохи божевільний, а трохи... хитрий...

— Добре що вірять у „трохи"... Треба їх віру підтримати.

Говорила шепотом, нахиливши своє обличчя до мого. Непокірне русяве волося, вибиваючись з під білої хустинки, дратувало мене.

Намотую льочок на палець. Підіймає голову — і скрикує:

— А-а-а!

— Як не соромно! Яж не дитина. Мені вже вісімнацять років...

— А мені на тринацять більше!

— Мій батько був старший від мамусі на сімнацять, та... ніколи її за чуба не тягнув...

Відходячи глянула якось серьозно, збентежено.

— Я ще прийду, як поміряю в інших палатах.

За годину принесла лікарство і стала коло ліжка задумавшись.

— Сідайте Лідо, ближче...

Усміхнулася: — Боюсь.

— Чого?

— Ще закохаюся...

Стало весело від думки, що в мені, виснаженому, блідому, зарослому, — ще мігби хтось закохатись.

Сказав їй про це.

Положила руку на колючу бороду і сіла:

— Роскажіть мені щось про себе.

— Не хочу, Лідо. Що не почну — буде невеселе.

— Хіба Ви ніколи не були щасливим?

— Усього бувало... розкажіть краще щось доброго про „тамтой бік муру".

— Там теж мало радісного... Більшість наших дівчат живе дуже бідно, але якось не дуже й сумуємо.

До палати заглянув дозорець з долини і пішов далі.

— Піду. — Щоб не звернули уваги.

III.

Рано на всіх столиках у палаті стояли квіти.

У мене квіти були в шафці під подушкою.

Дівчата господарювали. Перестелили постелі. Умили діда та Захарка, годували їх.

Віра і Рая були „прикріплені“ до нашої палати.

Після обіду вони привели фризієра і той „обчистив“ мене і діда. Коли наблизився до Захарка — той замахав руками і ногами: — Ніколи — Ніколи! — занята!

— — — — — — — — — — — — — — —

На другий день Ліда принесла записку від Л. і великого листа від себе. Що в йому було?

От, милі дурниці, які уміє писати дівчина в вісімнацять років.

Хутко по тім прийшла міряти температуру. Поставила термометер. Не сіла, як завжди на ліжко, а стала коло столика схиливши голову на руки і мовчала.

Підніс руку і провів нею по її обличчі.

— Лідо!..

— Що?

— Мила, моя...

— Твоя...

Сіла і стиснула мені руки.

— Ну — і нехай буде, що буде!

— Я боюся, Лідо, це не принесе тобі радости...

— Я не хочу радости... хочу щастя, хоч гіркого..

Але я відбув тільки пять років... Ще пять років вязниці та пять заслання на північ.

Злякано глянула на мене.

— Ти думаєш все відбути?

— Звичайно — ні! Але .. я піду до лічниці.. Звідти утечу... Ти пішлаби зі мною у невідоме?..

— Пішлаб...

Нагло, Захарко, затріпавши руками і ногами закричав своє: „Ніколи — занята! Ніколи — занята“!

Ліда зірвалася і побігла до його.

Двері тихо відчинилися і на порозі став „товариш“ Максимчук. Глянув на моє ліжко. Привитався з Лідою, сказав їй щось про важкість праці серед „бзіків“ і пішов.

Цей лис крадьки підійшов до дверей і лише наглий „бзік“ Захарка урятував нас від неприємности.

Я тоді ще не знав, що хлопець побачив, як Максимчук заглянув у визирку.

— — — — — — — — — — — — — — —

Підчас одного нічного дижуру Ліди, коли вартовим дозорцем був „свій чоловік“, ми балакали до пізної години.

Слухай Лідо, нічого не питаю і не спитаю тебе ніколи, та коли будемо разом, запамятай, що найменша нещирість зро-

бить у нашому щасті щілинку, яка згодом перетвориться у безодню. Хочеш я скажу тобі, коли ти була зі мною трошки нещирою?

— Ні, Юрій, не треба... Я сама, давно збиралася тобі сказати, та боялася що зле зрозумієш. Перед тим, як пізнала тебе, була я в близьких відносинах з одним хлопцем... студентом. Говорили, що одружимось і поїдемо разом вчитися до Харкова. Ми майже однолітки — він трошки старший... разом бавилися ще дітьми, товаришували, а в минулому році він... ми... Я думала, що справді його люблю. Тепер переконалася, що то було що іншого... Він щеж... „дитина“... Нічого не бачив, не переживав.. Нічого не міг дати мені, окрім поцілунка. Я ніколи не переживала й не відчувала з ним того, що з тобою за цей недовгий час. От так... гралася у кохання — бо це тепер „модно“... Майже всі наші дівчата мають якісь романи... Де які живуть з своїми хлопцями як...

Жартуючи повернув до себе її лице.

— А ти, Лідо?

Вона спустила очі.

— Ні-ні!.. Я тільки цілувалась з ним. Знаєш, а тепер я закриваю очі і думаю, що я з тобою... Все збираюся сказати йому правду, та... якось не відважусь... Він здається направду мене любить і не хочеться зробити йому боляче. Коли ти станеш вільним — не треба буде нічого казати.

— Я гадаю, що краще булоби сказати..

— Може при нагоді скажу. Та то все дурниця — ставай скоріш вільним!

Я мовчав.

— Чого задумався, Юрію? Може думаєш, що я кажу неправду?

Я боявся налякати її душу тим, що давно вже прочитав на обличчі, відгадав по чомусь, чого не можна окреслити. Знав, що не може говорити зі мною так, як мені хотілося.

На відході міцно стиснула мені руки.

— До завтра!.. Принесу тобі маленьку світлину з себе — хочеш?

— Звичайно. Принеси його світлину теж — добре?

— Добре.

— — — — — — — — — — — — — — —

На другий день принесла мініятурку з себе та фотографію „його“.

— Подобається тобі?

— Нічого хлопчина...

Повернув фотографію: „Дорогій, коханій Лідочці на спомин про той вечір в парку, 1 мая. Петро К. 5/V. 1929. року“.

— Це на три місяці перед тим як ви сюди прийшли... Щож то за такий памятний вечір?

Ліда спустила очі.

— Це... тоді .. він сказав, що любить мене...

Повертаю до себе її обличча.

— Тиж казала, що це сталося ще в минулому році...

На обличча її лягла тінь болю.

— Юрій не муч мене... Люблю тебе... Думаєш мені легко? Я хотіла зірвати. Посварилась з ним ізза якоїсь дрібниці — тиждень не балакали. Потім він сказав, що застрілиться... Ну, що маю робити? Я ще від того часу як пішла до школи — не молилася. Тепер, що вечора молюсь щоб ти скоріще став вільним. Якби ти знав як я борюсь з собою, з усім ..

— Не треба, Лідо! Не хвилюй себе, я звільнюся.

IV

Лікарню зворушив трагічний випадок.

На долині, в жіночій палаті, хвора вуличниця не хотіла відійти від вікна і дратувала вартового червоноармійця.

Той стрілив і ранив її. Та куля вдарившись до стіни — розтрощила голову вагітній селянці, що лежала на ліжку.

Кілька днів перед тим, подібний випадок був в загальному корпусі вязниці. Вартовий стрілив до молодого селянина, який махав з вікна рукою дружині, що стояла на вулиці з дитиною на руках.

Куля прошила його на смерть і закрутившись по камері — важко ранила ще двох.

Вартовий дістав нагороду за добре виконування службових обовязків. Той, що стояв цього дня під вікнами лікарні, мабуть теж захотів „відзначитися".

Приїхав військовий прокуратор і нагримав на адміністрацію вязниці, що вона розпустила вязнів, які не слухаються червоноармійців. Почалося „пригвінчування" дисципліни. До лікарні поставили ще одного дозорця на гору, який що хвилі заглядав у палати, відганяючи хворих від вікон.

Дівчата мусіли остерігатися. Щоб дати мені можливість порозмовляти з Лідою, Віра та Рая „кокетували" з дозорцем, відтягнувши його на другий кінець коридору, так, що я все був в курсі всяких новин. Найважнішою з них, що прикувала до себе увагу студенток, був тепер суд за забиття їх товаришки Зіни Самойлович. Перед початком шкільного року, її зарізав шевським ножем молодий лікар Носенко. Зійшовшись з ним підчас літньої практики, вона повернувшись до міста зійшлась з иншим, з якимсь червоним командіром.

Дівчата ходили на суд та оповідали подробиці.

Крім прокурора, мав виступити як „громадський обвинувач" — директор школи Ткачук, — старий комуніст з

ГНБ ім. В. Стефаника
АН України

московських кафе-шантанних льокаїв. Але до того не прийшло. Неочікувано виступив свідок, шкільний товариш Зіни: зізнав, що вони з Зіною два роки любилися напів дитячим коханням.

Минулої зими, коли з школи „вичищали клясово-ворожий елємент" — їй грозило виключення. Як дочка священика, за новим розпорядженням — вона не мала права вчитися.

Дома велика родина і страшні матеріяльні злидні. Це приводило її до відчаю. Та щасливо перебула „чистку" і залишилася в школі, після того, як згодилася з предложенням цього самого директора і стала заходити до його мешкання, залишаючись часом до ранку. Та й не вона одна... З школи, з „безправних" вигнали лише негарних і занадто гордих. В хвилі щирости Зіна оповіла про все свідкові. Потім з сорому порвала з ним і пішла по руках, аж попала під ніж Носенка.

Студент горячо запротестував проти того, щоби директор виступав з обвинуваченням від імени школи. Коли у членів суду є революційне сумління, то директор сидітиме на лаві підсудних, перед Носенком.

Суд відложено. Партійний комітет виділив комісію для розсліджування, яка рішила, що той студент, хоч і син робітника — є „ідеольогічно ворожим елємєнтом". Що ізза особистих порахунків він виступив, щоби безпідставною брехнею здискредитувати керівника школи, старого партійця, відомого партії з як найкращих сторін, маючого великі заслуги перед революцією, а в його особі все партійне керівництво освітою.

Тому постановила виключити його з школи та притягнути до судової відповідальности за публичний наклеп на комуніста.

На цім скінчилося. Та директор все таки „захворів" обвинувачувати не заявився.

Носенка засудили на вісім років.

В шпиталі — ця подія була темою безконечних розмов і суперечок. Одного разу, коли Ліда стояла біля мого ліжка, я запитав її, якої вона думки про те, що дівчата оповідали мені про того студента і директора.

Її обличча стало сумним.

— Це все правда, Юрій... Перед тою „чисткою" він зіпсув не одну дівчину. Якби ти знав, як він хитро робив це... Вибирав окремо гарненьких дівчат, які за новим розпорядженням не мали права вчитися і по одній викликав до свого кабінету. Пояснив їй, що буде виключена зі школи. Малював чорними фарбами наслідки. Потім... прочитував довгу лєкцію про полові відношення між людьми з партійної точки погляду. Доказував, що це звикле виповнення фізіольогічних потреб організму.

Що в цім відношенні люди повинні підпорядковуватись тим самим законам, що і всі живі істоти. Що глупота і злочин — противитися природнім вимогам організму... Що в переходовій до соціялізму добі,так звана „дівоча чесність“— анахронізм, буржуазний пережиток, який зникає разом з ти м як люди стають розумнішими, краще розбираються в природних явищах, позбавляються дурних релігійних забобонів, які затемнювали їх мозок. Що разом з тим, як жінка стала рівноправною перед совітськими законами — дівчина набула однакове право на „те“ життя, що й хлопець (чи й обовязок, не сказав) і немає потреби консервувати себе аж поки хтось захоче з нею оженитися...

Вичитував, вичитував, а потім казав, щоби прийшла до його у вечері.

Може дасться що зробити, щоби її не викинули зі школи. Не одну дурненьку намовив...

— Лідо, звідки ти знаєш такі подробиці?

— Мені дівчата оповідали.

Вглядаюся в її обличча.

— Лідо... твій батько мав приватний лікарський кабінет. Був власником будинку, який попав під націоналізацію. В минулому році засуджений на заслання за українську „контр-революцію“...

— Ти — переходила чистку?

Її личко скривив корч болю.

— Ні—ні, Юрій! Не думай цього!

Не думав, бо знав вже напевно. Страшна, нелюдська ненависть спалахнула в мені.

Переміг себе і вдаючи що вірю — заспокоїв її. Прибита, змучена цією хвилею, вона побула ще трохи коло мене і пішла.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Наближався кінець півторамісячної практики. Мені треба було робити своє поводження більш ненормальним. Комісія, що з незалежних причин не відбулася у минулому місяці, мала відбутися в кінці цього.

Одного ранку після „дня відпочинку“ Ліда прийшла і стала коло ліжка при столику. (Сидіти на ліжкові, як раніш, було тепер небезпечно). Під очима у неї були тіні. Уста трохи напухли.

— Ну, що вчора поробляла, Лідо?

—Пройшлася трохи на річку, потім обід готувала. Я сама вдома — мама ще у лікарні. Треба було їй занести. У вечері прийшов Петро — посидів трохи. Потім лягли спати з дівчиною сусідкою.

Підняв їй легенько голову, ковнір халата зсунувся в діл. На шиї темніли сліди довгих, жорстоких поцілунків.

Вона спочатку, не розуміючи, послушно піднесла го-

лову. Потім відразу нахилила її і притиснула мені руку. Закрила руками зблідле обличчя.

— А чому... ти тут?.. — витиснула з себе болісним шепотом.

— От так... не маю що робити, тай валандаюсь по вязницях...

Вона стиснула руками обличчя і кинулася йти.

Затримав її за руку.

— Лідо, не треба... підожди. Я не хотів зробити тобі прикрости.

Безсило опустилася на ліжко.

— Юрій, я гірша як ти думаєш...

— Це неправда, Лідо, нема тут твоєї вини.

— Юрцю, мені так богато-богато треба з тобою поговорити. Та тут вже ні... Завтра вже останній день. Мені безтямно жаль, що до цього часу..

Наблизилися кроки дозорця. Встала і вийшла.

Останній день Ліда була бліда і розгублена. Це помітив навіть лікар підчас візитації.

— Чогось зле чуюся—виправдувалася перед ним.

— Ідіть до дому.

— Ні. Піду вже разом з товаришками.

Невеселе було прощання з ними...

— — — — — — — — — — — — — — — —

Через день прийшла друга групка. Було троє дівчат— товаришка Ліди і дві комсомолки. Хлопці майже всі — комсомольці.

Про такі відношення, як з тою групою—не могло бути мови. З одного боку це було для мене краще, бо не перешкоджувало підсилювати хвилю „психозу". Одна з товаришок Ліди крадькома запихала мені зрідка під подушку листа від неї. Звалася Ніна. Листи ті були просякнуті жалем, якимись сумнівами. Згодом Ніна перестала заходити до нашої палати.

Почалася осінь.

Вікна були заплакані від безперервних дощів. В місті почалися масові арешти. Близько чотириста чоловік української інтеліґенції, шкільної молоді, лікарів, священиків та членів релігійних громад Автокефальної церкви, урядовців ріжних установ, майже всі співробітники музею — були у вязниці. Богато було ще в арештах Г. П. У.

З розмови практикантів-комсомольців між собою— довідався, що в їх школі арештували лише одного професора та трьох студентів зі старшого року.

Одного дня несподівано зайшов до Палати Л. одягнений у білий халат.

— Ну, друже, прийшов попрощатись... Їду на Соловки..

— Яким чином?! Тебеж звільнили.

— Звільнили, працював санітарним лікарем, а тепер

знову посадили. Виявилося, що вже і присуд Колєгії Г.П.У. готовий: Пять років в розпорядження „Усевлону".

— Пригнали оце нас сорок чоловіка до лікарні на медичний огляд перед станом. По старій знайомості (він під час минулого „сидіння" працював в амбуляторії) випросив у сестри халата та забіг до тебе. Дозорець—стоїть той симпатяга старичок—навіть не спитав. Може в останнє бачимось. Не так сталося, як ми ворожили з тобою колись... Про твої справи мені оповідала Ліда.

— Ти бачив її? — як вона?..

— Давно бачив. Мила дитина...

— Був на суді Носенка?

— Був.

— Чув, що казав той студент?

Лиш махнув рукою.

— Що мені той студент? У мене дочка — сімнацятий рік... Вчилася у хемтехнікумі. Поки я сидів у вязниці — завідуючий вже почав був обробляти... Мусіла покинути школу — все одно вигналиби.

— Ти як звільнився — не міг провчити?

— Що зробиш? Він не зачепить дитини того, кому повірять. А тиж — клясовий ворог.

— Хоч морду було побити.

— Чи ти гадаєш, що я пожалувавби голову йому розторощити! Якби не родина...

Л. похилив голову і стиснув на коліні руки. Потім нагло встав.

— Піду... Там вже певно почався огляд.

— — — — — — — — — — — — — — —

Комісія удалася мені добре. Відіграв свою ролю краще як сподівався.

Попередні акти лікарських комісій, які узнали вже мене психічно хворим, — говорили самі за себе. На другий день дізнався про висновок. Узнали невилічимо хворим.

Представник Г. П. У. погодився з думкою лікарів та... настоював, щоби відправити мене не до вільної лічниці, а до психіятричного відділу при Луняківській вязниці у Київі. До тієї тюрми, про яку ходили у вязницях непотішаючі чутки.

Я — програв.

Навіть не програв, а просто „крупє" нахабно відгорнув від мене те, що я виграв.

Міг хіба якийсь час відтягувати відправлення, бо лікар теж не мав охоти відсилати мене туди.

Постановлюю звільнити помалу темпо „хвороби", відпочати, дати мозкові трохи здорової гімнастики, щоби потім, на новому місці, з свіжими силами — боротись дальше. Не падаючи духом від невдач, треба невпинно прямувати до постановленої цілі: волі! Не знав, що промине ще більше восьмисот сірих, невільних днів поки я її побачу.

Коли Ніна зайшла з лікарем до палати підчас візитації, дав їй знак, щоб залишилася на хвильку.

— Ніно, чому Ліда не напише пару слів?

— Я давно її бачила. Вона покинула школу.

— Чому?

— Не знаю. Перестала ходити та й усе.

— — — — — — — — — — — — — —

Через кілька днів, Ніна положила під подушку згорненого листа:

„Мій хороший друже! Люблю тебе сильно, болюче.. Знаю, що вже ніколи нікого так любити не буду. Безмірно жалкую, що від початку не стала говорити з тобою так — як хотіла. Що соромилася відкритися зовсім перед тобою. Можеб тоді я не переживала того, що тепер.

Вірю тобі, що ти ні в чому не винувативби мене, та самаб я не могла собі простити. Не змоглаби ясно і безжурно дивитися тобі в очі.

Я готова була з тобою йти на все. Боюсь тільки одного — що не дам тобі щастя.

Знаю, що приношу в твою душу важкий біль, якого і так в ній богато. Та повір — не можу інакше. Бажаю тобі скоріще стати вільним.

Я глибоко вдячна тобі, що ти так болюче струснув мою душу. Я багато передумала за цей час. Мені хочеться тепер чогось вищого від того, чим нам набивали голови. Знаєш, я тепер стала гаряче молитися, як молилася колись, ще маленькою, за ту велику справу, якою тепер повне моє життя.

З Петром я порвала заразже після практики. Він вже потішився другою.

Я, Юрій, стала „буянкою"... Розбила каменем лице нашому директорові, коли він викликав мене до кабінету в якійсь шкільній справі. Ти тоді вгадав... Він перший вкинув мою душу в багно, яке може зассалоби мене, як не одну з наших дівчат, якби не ця випадкова зустріч з тобою.

І знаєш, колиб ти був мене винуватив, може я булаб і не відчула так гостро брудноти того, чому, під їх впливом вже перестала надавати значіння. Я покинуда школу і намовила маму їхати разом до батька у Сибір. Вона не хотіла раніше їхати через мене, що я вчилася.

Юрій! Як мені тяжко! Хочеться покинути, забути все, впасти на коліна коло твого ліжка, плакати і сміятися. Та це — незбутні мрії! Вчора цілу годину стояла на дощі коло вязниці. Дивилася на ґрати і... боялася, що ти виглянеш і побачиш мене.

Цього листа дасть тобі Ніна, як ми поїдемо. Боюсь, що ти напишеш, щоби не їхати і я послухаю тебе.

Будь здоровий і щасливий!
Ліда.

Понура, камінна нудьга натиснула на серце.

Я вийшов і став коло вікна на коридорі. На дворі йшов дощ. Було слизько, брудно. Квіти на вязничному квітнику зівяли і під безперервними кроплями сірої води — припали зблідлими пелюстками до брудної землі. Лише один білий „безсмертник", обмитий від літнього пилу, стояв посеред грядки, змагаючись з холодним вітром та дощем.

Ляйм О'Флягерти.
(Liam O'Flaherty)

Дика коза

Всю зиму, увесь час її блукання по верхах прибережних скель, гомін її легких копит лунав по скалистому ґрунті.

Минулої осені, в пору, коли кози паруються, вона відійшла від стада, йдучи слідом за гарним, сірочорним цапом з відігнутими взад рогами. Потім прийшли знову пастухи,щоби забрати свої кози і стадо розсипалося. Цапа розшарпало й пожерло двоє зголоднілих собак, а біла коза зосталася сама. Відійшла задалеко від стада, щоб господар міг віднайти її. Її вважали пропащою.

Так вона стала дикою козою, козою приморських скель, де царюють меви і де високо над океаном кружляє тихо орел. Її великі, жовті очі набрали дивного виразу від глядіння униз, на море. Це була гарна, стрункa й довга тварина з малими, рівними ріжками; з її боків звисали, аж по землю, білі, ніжні кучері.

Коли хто-небудь наближався, вона дихала голосно й тікала, витягши вперід голову та піднявши вгору хвоста. Її ніжки дріботіли по камінні, аж поки вона не опинилася далеко. Ставши на високій скелі, оглядалася за влізливцем, що її сполохав, певна, що швидкий біг забезпечив її від погоні. Блукала, куди їй забажалося. Не було перепони, якої не взялаб одним скоком, відбившися стегнами, такими на вид ніжними. Вміла бігати по верху найвужчої огорожі, від несхочу і без іншого гамору, як лиш тупіт копиток.

Рідко сходила з високих скель. Находила тут в горі доволі поживи, зима бо була легка, а рослинки й листки, що випускали проміж щілин в камінні, мали сильний і гіркий смак морської соли, нанесеної вітрами.

* * *

Наприкінці осені з нею сталася якась дивна зміна: її слух вигострився і найменший шелест лякав її. В море входила рідше, тільки у теплі дні. Їла менше і перебірчиво. Погрубіла, а дійки її набрякли.

Прийшла весна, зявилася нова зелень і знову співали жайворонки. Повітря було лагідне і життя знову забило сильніше. Одного ранку, зараз після сходу сонця, коза привела на світ мале козеня.

Воно вродилося в зеленій печері, за скелею, що берегла від вітру. Це був цапок — мале, тендітне створіннячко із смуглястою шерстю. Дрібний животик і стегна від середини були білі, як молоко. Над копитками мав обручики з сірої шерсти, а на передніх ніжках два шерстяні щитики, гейби на те, щоб допомогти йому стати навколіш-

ки, коли буде брати мамині дійки у свій малий ротик. Хребет і боки були у його темно-сірі, а вуха, довгі й чорні, звисали йому, такому ще слабенькому.

Коза заблеяла, та тремтючи всім тілом, обіймала очи ма повними чулости чарівне створіння, яке привела на світ, згідно з таємним законом життя.

В самітній та дикій печері близько моря, якого шум зливався з весняним співом пташні та лагідним пошумом вітру — могла втішатися вповні своїм малим. Перші години її материнства були сповнені тиші: ніхто, навіть самець, не заваджав їй. Спокійна, ніким не трівожена, обходила своє мале.

Діпняла того, що воно стануло на ноги: спочатку гріла його своїм віддихом, потім піднесла його чолом, викидаючи з себе дивні, здавлені вигуки, щоб його підбадьорити. Тремтючи й колихаючись на боки, держалося на довгих, непевних ногах.

Поралася біля його, нервово блеючи від страху, щоб воно не поклалося знову. Коли втратило рівновагу, вона попала у розпуку і жалісний, протяжний голос вийшов з її щелепів, зпоза стиснутих зубів. І поновила свої зусилля. Йому треба було підвестися, щоби жити, щоб жити!..

Цапок станув знову, зручніше вже, потряс головою і ворухнув довгими вухами, що в них дула йому своїм віддихом мати. Поступив хитко декілька кроків, опустився на коліна і ліг. Ніжно, потихеньку підсунула його рогами до своїх дійок. Врешті, він взяв їх в ротик і став радісно пити.

* * *

Цієї днини вона лишилася біля його печери, обїдаючи спокійно траву, що пускала довкола. Богато часу присвячувала навчанню малого. Дбайливо і з великим почуттям ваги діла заставляла його робити невеличку прогульку до скелі оподалік, три метри туди й три метри сюди. Спочатку він колихався непевно і був такий слабкий, що шпотався на купинках трав. Та сила його росла напричуд хутко. Втіха і гордість кози не знала меж: після кожного повороту вона пестила його й давала йому ссати.

Під захід сонця воно вміло вже ходити, трішки бігати і трясти головою. Всю ніч вони лежали вкупі, заслонені скельним виступом, мале між лабами старої, звинуте на її теплому животі.

Другого ранку вона сховала його в щілину недалекої скелі, зарослу травами і папороттю. Мале, кермоване легким посувом материних рогів та власним інстинктом, запхалося в діру. Поклалося, склавши ніжки і заплющило очі. Тоді коза копитами направила бурян та папороть на давнє місце і пішла пастися так байдуже, гейби не було в неї ніякого малого.

Увесь ранок вона паслася хутко й пажерливо, ніби не знаючи нічого про козеня: навіть минаючи його зелену схованку, не давала йому про себе знати, не заглядала туди ні не відзивалася. Проте, її вуха ловили найменший шелест.

Коло полудня вивела його, щоб нагодувавти; гралась з ним на травистому горбику, дивилась, як воно бігало; навчила його спинатися на задніх ніжках і вдаряти головою у порожнечу. Потім примістила його знову на давнє місце і пішла пастися аж до заходу сонця.

В хвилині, коли зібралася йти до його, дивний звук вдарив її слух. Він йшов здалеку, знизу, зпоза огорожі, що бігла вздовж скель, протинаючи обрій. Цей хропіт, невиразний і немов зпід землі, видавсь козі гамором зловіщим і сильним, як грім: це було дихання собаки, що нюшив, зачувши добичу.

* * *

Вона надслухувала, скамяніла з жаху, підвівши голову та стрижучи вухами. Цей самий звук почувся знову, цей раз вже ближче: зашаруділи лаби і темна маса переплигнула огороду і підзорливо причаїлась на скелі. Коза побачила великого і чорного, кудлатого собаку, з висолопленим червоним язиком, з піднесеною передньою лабою. Нагло він замкнув щелепи, підвів морду і став вітрити скривленими немов від болю, ніздрями. Захаркотів і пішов просто на козу.

Вона заквичала глухо, немовби хто кавчуковим прутом різонув повітря. І тричі — хутко й міцно — вдарила копитами в землю. І знову собака пристанув з піднесеною в гору лабою. Схиливши голову, розглядав її прижмуреними очима. Потім звернувся в ліво і вітрючи, побіг до схованки.

Коза квикнула знову і що-сили кинулася забігти йому дорогу. Він миттю зупинився і вона станула теж, пять метрів від схованки, між нею й напасником, чолом до його.

Собака стояв непорушно і дивився довкола, з ніяковим виглядом хитрої тварини, зловленої у незручній позиції. Врешті, звів поволі на козу набіглі кровю очі, побачив її роги, наїжив шерсть, задер хвоста і повільною, ніби недбалою ходою — ввесь насторожений — став наближатися.

Підійшовши дещо — все ще яких шість метрів від кози — забрехав дико на все горло і кинувся до неї, плигнувши в гору так, гейби скакав крізь огорожу. Коза, не ворухнувшися з місця, відбила цей скок, злегка тільки зачепивши пса рогами в моменті, як він зявився понад нею. Цього легкого удару вистало, щоб відкинути пса: замість опинитися — як цього хотів — між козою і малим, він впав важко на бік. Вона повернулася до його з рогами, одначе він успів уже підвестися і повзучи, брехав та гаркотів. Було ясно, що він хоче налякати козеня і заста-

вити його вийти наверх: тоді легко булоб йому сполювати козу, заняту хованням малого.

Козеня обізвалося жалісно — мати відповіла йому блеянням. Воно замуркотіло невиразно і змовкло. Папороть над ним заворушилася від того, що воно засунулося глибше. І коза знову станула чолом до собаки.

Він лежав оподалік, лижучи лаби. Лаштувався до боротьби після першої невдалої спроби. Позіхав байдуже, дивно погаркував, морщив витягнену морду. Коза, поклавши вуха наперід, не тратила ні одного його ворухнення, ні одного зирку. Її великі, вогкі очі казали про страх, не зважаючи на відважну поставу та на сильне тупотіння копитами по скелі, яке змовкало хвилинами і знову зачиналося.

Впродовж пів години собака грав свою зловіщу комедію. Ніч запала і все довкола зробилося під далеким світлом зір нереальне й дивовижне. Зявився місячний серп. Подих вітру і однотонний морський шум робили ще трагічнішою тишу, серед якої біла коза, стоячи на скелі, готовилася дико боронити свій рід.

Врешті, собака повторив наступ: несподівано, виючи, кинувся бігти довгими скоками довкола кози, підстерігаючи її з боку. Закреслював велике колесо, а біла пляма на його грудях то зявлялася, то зникала — залежно від того, як він збігався в собі чи витягався в бігу. Коза дивилася на його, скорчена: поволі, рівно, оберталася на місці довкола, щоб мати його завжди в обличчі. Кожний раз, добігши до місця з якого пустився, він немов чорна куля кидався вперід по пустому, скелистому грунті. Клапання його пазурів, гавкіт, удари козиних копит — се були серед ночі єдині прояви дикої борні. Він біг щораз хуткіш, з кожним наворотом наближаючися до кози; аж став оточувати її так близько, що вона могла розпізнати його горіючі очі й слину, що котилася у його з рота.

Коза почула, що від кручення у неї почало крутитися у голові. І зрозуміла тонку хитрість свого страшного ворога. Гавкіт сильнішав, удари пазурів нагадували лоскіт граду, несеного вітром. Собака йшов вже на неї.

З усією швидкістю підбіг до її боку, залившись таким дзявкотом, що цілком оглушив її. Вона затремтіла і насторожилася. Мале скричало. І чорна маса кинулася вперід.

Хотів досягти її лівого боку. Одначе в хвилині, як наближився до її голови, вона, немов блискавка, повернулася і наставила йому роги. Вцілила його під лопатку і він, виючи, повалився та двічі перекинувся. Вона вдарила на його і в моменті, як він підводився, перекинула його знову. Та нагло він з нечуваною швидкістю плигнув і кинувся до неї. Вона заблеяла від жаху, бо цей раз він, вминувши її роги, затопив кливаки у звоях вовни, що звисала з її правого боку. Його тягар звалив її на коліна. Скажена

від люти й жаху, підвелася на задні ноги і вертячися довкола з собакою, причепленим до боку, завдала йому головою сильний удар в живіт. Випустив її заскавулівши. А вона миттю станула на задні ноги і пішла в наступ: тонкі, гострі роги заглиблювалися у боці ворога, вона топтала його, бючи на причуд швидко копитами. Била, не дивлячись на нього.

Раптом форкнула і зупинилася. Тремтючи, розглядала свого непритомного ворога: був мертвий. Вільна від жаху піднесла в гору праву ніжку, смішно потрясла нею і радісно заблеявши, побігла до схованки.

* * *

По ночі прийшов чудовий світанок, що народився над ледво зморщеним морем, — світанок, напоєний росою і безліччу пахощів набряклої соками природи. Сонце золоте й лагідне піднялося, немов вицвіло із моря і кинуло проміння на далекі обрії. Світанок тихий, ніжний, чистий.

На верхах скель коза та її мале йшли проти сходу. Йшли цілу ніч, втікали від жахливого песячого стерва. Тепер були вже далеко від його, на краю величезного провалля. Мати зупинилася, щоб нагодувати мале і глянути на сонце, що виходило ізза приморських скель.

Потім пішла дальше, лагідно посуваючи наперед себе свою маленьку дитину.

(Переклала *М. Струтинська*)

ОЛЕНА ТЕЛІГА

Літо

Топчуть ноги радісно і стрункo
Сонні трави на вузькій межі,
В день такий — віддатись поцілункам,
В день такий — цілим натхненням жить!

Пяним сонцем тіло налилося,
Тане й гнеться в ньому мов свіча;
І тремтить схвильоване колосся,
Прихилившись до мого плеча.

В сотах мозку, золотом прозорим,
Мед думок розтоплених лежить,
А душа вклоняється просторам
І землі за світлу радість — жить.

І за те, що стільки уст палило
І тягло мене вогнем спокус,
І за те, що замінить не сила
Ні на що — твоїх єдиних уст.

Вол. Устиянович

Корнило Устиянович

(Згадка в нагоди 30-ліття з дня смерти)

Головецько, гірське село розложилося на долині Укарника та Масинцьового Потока. Гарна околиця. На вершку гірки мальовнича церковця, а до збоча другої мов приліпилася резиденція (попівство). Хата велика, світлиць богато, обширні, дерева подостатком.

В кімнаті заляній промінням сонця сидить на канапі молодий чоловік, в руці ґітара. Побіч його і перед ним розсілося пятеро невеличких дітей. Пальці власника ґітари ворушаться, ударяють по струнах, чути акорд і розноситься чистий, теноровий голос:

„Ой ішов Опанас по горівку для нас,
Зачепився о пень та стояв цілий день.
Прийшла жінка, відчепила та зачала бити,
Іди дурню до домоньку, плачуть в дома діти".

Цей образок бачу мов крізь серпанок, мов у сні чую ту пісню, бо було це 1877 р. Тоді був у мого батька у гостях Корнило Устиянович, а я належав до того гуртка дітей, що пильно слухали стрийка Корнила та мов в образ дивилися в його небридке обличча.

Зайвий час безробіття, себто коли не було мальовання якої церкви, перебував Корнило переважно у своєї сестри Марії, замужної за о. Ізидором Бобикевичом в Вижниці на Буковині, або у свого брата, а мого батька Сави, священика в Головецьку, тепер знанім з того, що на його території лежить Маківка.

Пригадую собі мого стрийка, зрештою дуже невиразно, з того часу, як він всякими способами поважно і жартами старався усунути з хатнього ужитку язикову тарабарщину, або польську мову, якою говорила моя бабуся по матері. Це були часи, коли наші священики посилали своїх дітей на науку в польські кляштори, а поведення своє і ціле життя устроювали на взір якогось пана.

Дивно мені, що Корнила змальовує Огоновський в своїй історії літератури назагал дуже підхлібно, але як такого, що хитався між українством і москвофільством. Правда, Огоновський говорить про нього, як про 24-літнього юнака. Та в тім віці, в ті часи—чи міг про себе сказати хто небудь в Галичині, що він українець?

Тямлю вже ліпше стрийка Корнила як 14-літній хлопчик. Тоді саме стали ми приятелями, мимо того, що стрийко втроє старший був від мене. На Різдвяні свята заїхав Корнило до мого батька до Головецька та улаштував нам прегарну ялинку.

В 28 році мого життя поглибилася наша приязнь. В той час малював Корнило церкву у Вістовій коло Калуша у о. Сі-

чинського. Я був уже тоді урядником Випало мені йти на військові вправи. Взяв я відпустку і поїхав перед вправами до Вістової. У о. Січинського були тоді дві його кревнячки панни Підлісецькі. Треба було бачити Корнила, тоді пятьдесятькількалітнього старця, як суперничав зі мною в зальотах до панночок.

Підчас тої таки візити, під викрутом оглянути церкву, як він її малює, Корнило вивабив мене і як станули ми лише у церкві майже в пітьмі між руштованням спитав:

— Скільки тобі потреба?

Я ніби не догадуючись, питанням відповідаю:

— Чого?

— Грошей, бо я маю лише 20 зл. Якщо тобі більше потреба, то буду мусіти визичити.

Я грошей не потребував то й кажу:

— Мені від вас жадних грошей не потреба.

— А чогож ти приїхав?

— Відвідати вас, подивитися на вас.

— То не можливе. Ти бувби першим, що мене людину бездомну, за яку ніхто не дбає, без інтересу відвідавби.

По виясненню, що воно справді так є, я бачив, що за цю дрібничку, за вияв безінтересовної симпатії, я зєднав собі Корнила на все. Це одначе не перешкодило йому при моїм відїзді непомітно впхати мені до кишені свої останні гроші.

Перед побаченням його на смертному ослоні, бачився я з Корнилом у мене дома. Я тільки що оженився і Корнило разом з моїм батьком зробили моїй жінці першу візиту.

Останній раз бачив я Корнила Устияновича на смертному ослоні в Ровчім коло Бориславa. Мав вигляд такий, як за життя, бо блідість смерти не видісталася поза темний тент його лиця. Смерть не змінила його. Середний ріст, чорна чуприна, чолові кути глибокі, чоло високе без зморщків, брови чорні, не надто грубі, випуклі повіки прикрили колись огнем кидаючі чорні очі, ніс простий, уста малі, нешироκий чорний вус, що спливався з невеличкою чорною бородою.

Де Корнило Устиянович вчився, не знаю. Знаю лише, що перші кроки в науці ставляв на академії в наших Дулібах, селі віддаленім 4 км від Стрия.

Тоді в Дулібах був учителем батько Юліяна Романчука. До него давали сусідні священики, а то і з подальших околиць своїх синів на науку і жартівливо називали ту школу „академією в Дулібах". З тої академії повиходило богато гарних людей, завдяки незвичайному педаґоґічному хистові старого Романчука.

Веселі і непосидющі були хлопці старого Миколи Устияновича, а було їх аж сімох. Перемандрували цілу Галичину вздовж і впоперек по наукових заведеннях, то як виступивші, то як виступлені, а Корнило опинився на науці малярства у Відні. Скоро переняв він перші науки від учителів, та мусів пі-

ти на власний хліб, бо у старого Миколи було, як сказано, таких непосидющих синів аж сімох та ще три доньки.

Тяжкий кожний початок, а у Корнила той початок був ще трудніший. Він відразу відбіг від смаку тодішних людей, що могли йому дати заробіток. Тяжке, незавидне було життя мистця-маляря. Нікому було купувати малюнків. Священики, та церковні комітети, що давали малювати церкви, мали цілком застарілий погляд на малярство, а то і цілком жадного. Наскрізь консерватисти, вимагали, щоби їх церква була так розмальована, як у сусідному селі. А пожалься Боже, як наші сільські церкви були розмальовані! Ще і нині можна побачити в них старі малюнки, де Анна цілком такий самий, як Каяфа, а й Пилат на Каяфу чи Анну схожий, лише одягом ріжниться. Великі та малі пророки, дідугани з півметровими бородами, стояли підпершися палицями в формі довбень, що то їх перші розбійники уживали.

Як тут малювати Корнилові церкву, коли він на взірцях заходу вчився.

Тяжко доводилося йому здобувати роботу, ще тяжче працювати. Самітний пересиджував у чужому селі і розтирав спорим каменем на великій камінній плиті фарбу з олієм та заліплював самоколи в напрасно на сонці висохлім дереві, що з него побудовано церкву — кітом або кусками полотна, роздумуючи чи то над укладом ґруп, чи над виразом лиця святців. В вільних від сеї механічної праці хвилях кидав малі шкіци, що відтак мали появитися в більшій величині на іконостасі. Увечері, у чужому домі сідав при каганці, чи лоївці (лямпи та мильові свічки були тоді люксусом) та списував думки, що підчас розтирання фарб та заліплювання самоколів родилися в його голові.

Без ателіє, без англійських бюрок повставали у Корнила навіть ціннї образи, поезії, історичні драми.

Свої малярські студії, та знання поширив відтак Корнило у Москві і Петербурзі, а закінчив їх в Академії Мистецтва у Відні, де йому признали за Мойсея на горі Синаї відзначення.

Мимо праці, знаходив час на мандрівки. Радо і богато подорожував, а мав таку прямо феноменальну память, що те, що раз бачив або прочитав, тямив з найменшими подробицями. Звидів Альпи, Апеніни, Карст. Богато подорожував по Італії. Як які гроші придбав (а то у нього рідко лучалося), то зараз їхав чи на Крим, чи на Кавказ, чи над Чорне Море, у Київ, чи у Рим. Наші тай буковинські Карпати перейшов пішки вздовж і вшир.

Корнило був незвичайно дотепний, був і незвичайно любим товаришем. Все вносив у товариство веселість і від людей не сторонив, а навпаки шукав товариства і був його душею.

Любив малих дітей, нераз цілі гурти їх збирав коло себе та оповідав їм гарні епізоди з нашої старовини, або співав при гітарі своїм троха носовим голосом жартівливі пісні...

Не мені оцінювати працю цього потрійного мистця, поета, декламатора та маляра; тут хочу лиш подати не оцінку, а враження, яке на нас молодих, а то і ровесників, чи старших його сучасників викликувала творчість Корнила Устияновича.

І так, в „Раєвськім" перший Корнило здискредитував роботу насланих емісарів царської Росії, що то ріжними підходами зєднували собі приклонників поміж безхарактерними одиницями серед Галичан. На тодішню молодь мав „Раєвський" незвичайний вплив і треба признатися, що й я завдяки тій лектурі став українцем, хоч моя ціла родина, за винятком Корнила, була „кацапська".

Поезійки його дрібні так щодо форми, змісту і краси, писані часто верховинським говором, загально подобалися. А що не безвартні були, засвідчує сам найбезвзглядніший критик Іван Франко, вміщуючи ті поезії в редагованих ним виданнях.

Історичними драмами Корнила Устияновича захоплювалися свого часу всі, а передусім тодішня молодь. В них видвигає він наші старинні історичні постаті. Не імпонували нам вже більше Казимири і Болеслави, бо ми — в драмах Корнила — мали своїх Святославів, Володимирів, Ярославів. До тогож часу не було у нас жадної історичної драми.

Читання отих драм і віршів не могло лишитися без впливу на молодь, мусіло освідомлювати несвідомих і гартувати характерних.

Останньою ділянкою його творчости — малярством — повиненби занятися хтось з мистців малярів.

Всі праці К. Устияновича годі зібрати, бо розсіяні по цілій Галичині та північній Буковині, а навіть в Румунії. Праці ці в великій части в часі всесвітної війни понищилися будьто на згарищах церков, будьто через розграблення приватних мешкань власників Корнилових образів москалями або мадярами.

Велику збірку малюнків його маю я, богато находиться його творів у Павла Устияновича і Юліяна Шиха на Буковині, у Олекси Устияновича у Відні, Мірка Устияновича в Ужгороді, у О. Бачиньскої і у А. Дудрикової у Львові.

За моїх наймолодших літ бачив я Корнилів образ „Адама і Еву". Бачив також шкіц, як козаки розсілися на степу у ночі коло ватри, покінчивши шаблями якусь роботу, певні що татарина поблизу нема. У дра Козакевича, лікаря в Коломиї є образ „Василько Теребовельский", осліплений Давидом. В Преображенській церкві у Львові є великий образ Мойсея на горі Синаї. В моїй збірці находяться два образки з полудневою фльорою: оба представляють невеличкі пальмові гаї; чотири обриси гір; три невеличкі краєвиди зі Скільских гір; два побутові знад моря; дві маленькі палетки на

кожній по одній кінській голові; образок льва; пять погрудь жінок в галицких етнографічних ношах; студія одної жінки; танець русалок до півночи над рікою, зарослою очеретом; три портрети; Ісус Христос; два невикінчені шкіци неначе взірці до майбутніх більших картин „Розпуки". Останнім, а властиво першим з моєї збірки є „Семен Палій, лихом недобитий", картина 40/50. Церков, мальованих Корнилом я оглядав чимало, всеж таки скажу, що і одної десятої частини не бачив. Вониж по цілій Галичині, Буковині, дещо на Волині, а дещо і на Великій Україні.

В Скільских горах є два гарні образи кисти Корнила в церкві в Славську: Тайна вечеря та Матір Божа, в Головецьку великий образ запрестольний Матери Божої, в Плавю архистратиг Михаїл.

В Сколім цілий іконостас малював Корнило, а в Синевідську Вижнім цілу церкву. На стінах церкви тамже богато мальовил представляючих історично релігійні, а то і чисто-історичні сцени з української бувальщини побіч чисто релігійних. На жаль мальовила ці почорніли так, що з трудом можна їх дозріти. Перед смертю вималював Корнило два запрестольні образи і цілий іконостас за винятком Св. Миколи (що його по композиції Корнила вималював його помічник) в Довгім коло Борислава.

Недавно тому був я в пошукуванні за споминами про Корнила у його шурина о. Ізидора Бобикевича в Саджавці коло Коломиї і знайшов там кілька портретів (о. Бобикевича, його жінки, Миколи Устияновича і його дочки Сальомеї). Є там теж голова гарної дівчинки та хлопчик, що грає на скрипці, Матір Божа, та образ Св. Анни, що вчить маленьку ще Матір Божу читати.

о. Бобикевич розказував мені, що у них був гарний великий образ Корнила „Масакра України". Як описували, виглядав сей образ так: на палі вбитім у землю застромлена людина з раною у грудях, а кров плямить її одяг та каплями спливає по палі, на лиці передсмертні муки. Під палем з глибокою раною мертва вже жінка, а на її подолку убита скрівавлена дитина. Побіч паля вбитий козак, рукою хватає землю, що він її боронив, та за неї згинув. А все освічене луною пожару.

Образ цей, щоби зберегти його, в час війни повісив о. Бобикевич у церкві між святими, та москалі занявши Саджавку лишили всіх святців у церкві, а образ забрали з собою.

Не вдалося мені оглянути церкву в Шешорах, де має бути Корнилів образ Івана Хрестителя.

В Бориславі завязали товариство, щоби назбирати грошей на памятник Корнилові в Довгім. Знаю, що деяка рідня там гроші післала. А тимчасом замість памятника — яма. О-

станки зігнили, запалася земля і деревяний хрест не витримав 30 літ від того сумного дощевого дня — коли Його ховали на широкій долині річки Стрия, захищеній з обох її берегів зеленими верхами Бескиду.

Головецько, 10. IV. 1933.

М. Гайворонський
(Ню-Йорк)

З музики

I.

ІВАН КНОР (1853—1916)

Не знаю, може дехто й чув та знає про те, про що тепер пишу, та я таки розкажу про одного чужинця, що полюбив нашу пісню та оставив Україні прекрасну памятку. Називався він І в а н К н о р. На Україну переселилися його батьки зі Східної Прусії, коли малому було літ чотири. Мати скоро почала вчити Івана грати на фортепяні, а малий робив гарні поступи, кромі того залюбки виспівував та вигравав наші пісні а на сьомому році почав сам компонувати.

1868-го року переїхала ціла родина до Липська і тут Івана принято на науку до тамошньої консерваторії, де учителем гри на фертепяні був йому Мошелєс, теорії—Ріхтер, а композиції—Райнеке.

Цікаво: Того самого року вступив на науку до Липської Консерваторії і наш Микола Лисенко та так само його учителями були Ріхтер і Райнеке. Не знати, чи коли Лисенко і Кнор стрінулися і чи Лисенко де згадав про стрічу із Кнором.

Скінчивши консерваторію вернув Іван Кнор на Україну і став учителем музики в Харкові у Дівочому Інституті. Досить богато тоді вже компонував та хибувало йому відваги пускати свої твори в світ. Із страхом та трепетом бере він одну свою композицію на симфонічну оркестру і посилає її до осуду славному свойому землякові Йоганнесові Брамсові. Брамс попав у захват, так дуже сподобалася йому Іванова композиція: опус 7, варіяції на тему мельодії у к р а ї н с ь к о ї н а р о д н ь о ї п і с н і.

Так то наша народня пісня послала доріженьку Іванові на становище учителя, а відтак ректора консерваторії у Франкфурті н/М. Це Брамс його запропонував і Кнор лишився там аж до своєї смерти, 1916 р.

Годиться сказати, що Кнор має славу одного із найкращих учителів і що він дав Німеччині та Анґлії цілу плеяду добрих композиторів. Між матеріялами про Кнора я знайшов

статтю англійського композитора Кирила Ската, котрий дуже теплими красками змалював життя і творчість свойого учителя.

Вразила мене, одначе, у його статті відсутність терміну: Україна, в місце якого немов умисне вставлено термін Славянщина... „Варіяції на тему мельодії української народньої пісні" це не був одинокий український твір Івана Кнора. Другим таким твором є цикль пісень — „Українські любовні пісні" („Ukrainische Liebeslieder") і українська опера у двох діях „Дуня", лібретто йогож, ставлена з успіхом 1904 р. в Коблєнці.

„Українські любовні пісні", на мішаний квартет з фортепяном, з німецьким та англійським текстом вийшли у Франкфурті. Цикль цих пісень (до тексту композитора) складається із девяти пісень. Вже по самих заголовках пісень легко пізнати, котру із наших пісень мав автор на думці. Приміром: „Lasse mich, o, Ataman heim zur Liebsten ziehen", „Leuchte, leuchte, lieber Mond", „O mein Ross, treuer Ross, trage mich ins Türker Land" і т. п.

Зміст цих пісень запозичений, а мельодії Кнорові оригінальні, декуди основані на наших мотивах. Мельодії шляхотні і гладкі його гармонії багаті й сочисті, ритмічна будова ріжноманітна і цікава, рід його музики радше гомофонічний в антифональному стилі, а богато-бемольові скалі дають його музиці мягкий вираз. Іван Кнор приятелював із російським композитором Чайковським і був у певній мірі під впливом його музики, але радше механічної, ніж естетичної сторони, а тому й не диво, що його твір оснований на мельодії російської пісні „Ей, ухнєм" і дрібки російської атмосфери не дає. Чужий, видно, був Кнорові російський світ.

Зате слухаючи Кнорову симфонічну поему, опус 12, моментально ми вже на Україні, серед якої Іван Кнор „д о м а".

Чи любив він нашу пісню?

Чому ми йому не малороси а українці? Подумати: 1880-ті роки у нас на Україні.

Іван Кнор жив від 1853 до 1916, цебто тепер маємо 80-літний ювілей його уродин.

II.

ЙОГАННЕС БРАМС (1833—1897)

Переріс Брамс усіх своїх сучасників а й до тепер жадний з композиторів не дорівнює йому.

Більша частина його творів — досконалі. Фантазія у нього все інтересна і так сказатиб льогічна. (Брамс хилиться в сторону інтелєктуальних ефектів, а це і ріжнить його від драматичного Бетговена). Стиль Брамсових творів чистий а ритм, найсильніший елємент його творів, пребогатий.

Донедавна ще більшість уважала Брамсові камерні композиції за кращу частину його творчости і за найбогатший

вклад в музичну літературу, та показується, що його симфонії і хорові твори мають найбільшу вартість.

Підношено думку, що Брамс сліпий на барвні ефекти; неслушно, бо досить переслухати пару його творів на оркестру, або кількаінструментовий гурт, щоби зауважити велику скількість нюансів-кольорів поодиноких інструментів, осібних ґруп та ріжних комбінацій.

Музика Брамса безпретенсіональна, здорова та сильна, а з усіх його творів вичувається народні мотиви ґерманської раси.

Між своїми не відразу добув собі признання. Правда: мав за собою приязнь Роберта Шумана, але і мав непримиримого ворога, Ваґнера і ввесь його табор. Поволі, з літами, круг його приятелів ширшав і хіба засліплений може неґативно ставитися до його творчости.

Брамс своїми симфоніями став немов продовженням ґеніяльного Бетговена, а його хорові твори рівновартісні творам Йогана Себастіяна Баха. От, і велика трійця трьох Б.

Величаві його симфонії, прекрасні його варіяції на тему мельодії Гайдна, а візьмім під розгляд його скрипковий Д-дур концерт: це не звичайний „концерт-штік", а симфонія, у якій деколи шляхотно виділюється соліст. Оркестра тут не „супровід" сольового інструменту, а головний чинник музичного вислову. Цей концерт як і Бетговена, також Д-дур, це вершок усіх скрипкових концертів.

Крім вищезгаданих композицій належить піднести його фортепянові концерти, подвійний концерт (скрипково-віолінчельовий), очевидно: камерні композиції, сонати, сольоспіви і богато інших високовартісних творів.

Брамс являється клясичним моделем усього гарного, здорового та зрівноваженого в музиці.

П. Филипович.

Громовиця

(із збірки — „Земля і Вітер", Київ)

На стелю неба чорного бика
Загнали змії сині та огняні,
І він лежить і той табун склика,
Що унизу темніє на поляні.

Зникають змії і — блищать на мить,
А бик реве від болю і трівоги.
Не диха вітер, а земля мовчить,
Жде буйних сліз, жде світлої підмоги.

Л. Луців.

Вальтер Скот[1])

В 1932. р. минуло сто літ від смерти творця історичної повісти—Вальтера Скота. Не було, здається, часопису ані журналу, що не пригадувавби своїм читачам автора повісти про Левове Серце. Його треба було тільки згадати, бо немає освіченої людини, що не читалаби хоч одної повісти славного анґлійського повістяра, бо ще й сьогодні читає його юнацтво з захопленням. Воно навіть в часі сензаційної та кримінальної літератури не бачить в автора „Роб-Роя" та „Айвенга" старечих зморщок, бо Вальтерскотівські твори дають більше для молодечої уяви, як деякі „фантастичні" повісті сьогочасних письменників. Юнак слідить зі стриманим віддихом за герцем між лицарем Заснулого Лєопарда і Гірським Левом. Відважні та сміливі вчинки літературних героїв — це для юнаків не видумки письменницької уяви, тільки справжні живі люди, яких бажається наслідувати. Ось серед Турків — лицар і мудрець Салядин; між хрестоносцями — хоробрий король Річард, що бажав віддати найкращі роки свого життя за пів години герця" зі сарацинським противником.

Тому сто літ назад читала Вальтера Скота не сама тільки молодь; ним захоплювалися найбільші тогочасні майстри слова: Ґете, Пушкін, Міцкевич, Шевченко, Гюґо, Меріме, Бальзак — це найбільші величини. Навіть визначні творці запліднювали свою творчу уяву серед буйного віття крісла-того дерева його повістей. Чи не всі народи творили тоді свої національні історичні повісті, якими перед і по „весні народів" будили національну свідомість та піддержували гордість і самопошану в хвилинах лихоліття.

Деякі критики дошукуються впливу В. Скота в Гюґо, Меріме, О. Тєрі і Мішо, Вінї, Гауфа, Ґ. Фрейтаґа і Ф. Дана Манцоні і Пушкіна,

---

[1]) Пишемо цю статейку з нагоди минулорічного століття смерти творця історичної повісти і хочемо при цій нагоді згадати про нові українські переклади. Перед війною знана була в нас, здається, тільки повість иро Річарда, Левове серце. 1)—„Айвенго" Переклав з анґлійського Ан. Волкович. Обрібка та скорочення Р. А. Азарх. 8⁰, ст. 247; 2) — „Карло Сміливий" (Anne of Geierstein), переклала з анґл. мови Н. Ткаченко-Ходкевич. 8⁰, ст. 207. Обі книги в Видавництві „Час", Київ, 1929; 3) — „Роб-Рой". Переклад з англ. мови Л. Скрипника та С. Гаєвського. Редаґувала Раїса Азарх. ДВУ. Харків, 1930, 8⁰, ст. 394; 4) — „Талісман". Переклала Н. Ткаченко—Ходкевич. „Рух", Харків, 1930. 8⁰, ст. 183; При повісті „Роб-Рой" є стаття В. Державіна (ст. 5—20); при „Карлі Сміливім"—„Передмова" перекладачки (5—8). Крім цього автор користувався працею К. Войцєховского: („Pan Tadeusz" Mickiewicza, a romas Waltera Scotta). Краків 1919, 8⁰, ст. 147., що простудіював і відповідну літературу (Дібеліюс-а „Englische Romankunst, II., і дра Венґер-а: „Historische Romane deut. Romantiker").

Велика шкода, що не зявилися в нас тоді талановиті повістярі, які зумілиби були показати народові його славну бувальщину. Цю прогалину в нашому письменстві засипують щойно аж за наших часів, з історичною повістю спізнилися ми на сто літ! На Гоголевому „Тарасі Бульбі" і Кулішевій „Чорній Раді" видко сліди Вальтер-Скота — та ці два твори не могли заспокоїти жажди читання. Вальтер Скот написав 28 повістей, Крашевский більш 200 томів, численні повісті на історичні теми дав чеській літературі Їрасек; у нас ніхто не може похвалитися більшою продукцією в цьому жанрі і тому ніхто не має такого впливу на нашу читаючу громаду, як згадані повістярі. Українські автори рідко вчилися у В. Скота, мабуть тому „Чорна Рада" належить до найкращих наших історичних повістей. Деякі наші історичні повісті останніх літ носять на собі найважчий гріх: є нудні. Їхні автори не знають, де кінчиться історія, а зачинається літературний твір, і їхня „історична повість" має часом за богато історії, як на повість і забогато повісти, як на історію.

Щоби не повторювати готових висновків про техніку В. Скотової повісти, проаналізуємо його найпопулярнішу у нас повість „Талісман", де аж кипить від акції, пригод і таємниць.

Уважатимемо й на три інші переклади.

В „Талісмані" бачимо 27 розділів і майже кожний з них вносить щось нового до розвитку акції, яка на початку твору досить повільно розвивається. Лицар Кеннет і сарацинський емір приїздять після нерішеного герця до ченця Теодоріка. В трьох розділах — названо і схарактеризовано (що правда, тільки зовнішно) три постаті — та всі вони в дійсності є ким іншим: лицар Кеннет в середині твору виступатиме як нубійський невольник і щойно при кінці довідується читач, що це не бідний, на смерть засуджений хрестоносець, тільки син шкоцького володаря Віліяма. Те саме з еміром: він виступає в повісті ще як знаменитий лікар Ель Гакім, що виліковує самого короля Річарда — та на кінці твору показується, що це славний султан Салядин. Крім цеї таємничости автор послугується ще слідчим нюхом гончого собаки Росвальда, підслухом карлика Нектабануса, кинджалом Турчина, таємничим напитком, „талісманом" сарацинського лікаря, підземним монастирем в Енгадській печері, таємничістю „божевільного" Гамака — кармеліта Теодоріка. Можливо, що оця переборщена таємничість вражає своєю примітивністю сьогочасного читача, вихованого на реалістичних повістях. Та теперішна сензаційна і кримінальна повість не буде обвинувачувати В. Скота.

З історичного становища анґлійський повістяр вільний від найменших закидів. Дехто бачить навіть серед такої буйної інтриги забогато „археольогії", яка часом спинює розвиток подій. Критика однозгідно признає, що В. Скот вірно змалювував місцевий кольорит. В „Талісмані"

він змальовує пустелю, одяги хрестоносців, сарацинів, табор, головніших героїв. В „Карлі Сміливім", в повістях „Айвенго" і „Роб-Рой" докладно змалював місцевості, замки, будівлі, одяги, зброю, церемонії, страви на бенкетах — одним словом все те, що служить зовнішнім тлом історичного твору. Найцікавіше те, що авторові вдалося поєднати оцю „археольогію" з живою акцією, з майстерним розвитком сюжетної інтриги. В малюнках історичного тла був В. Скот справжнім реалістом; на внутрішньому житті його героїв видно ідеалізацію,—бо в психіці головніших своїх героїв, головно позитивних, бачив автор залюбки тільки „душевну їхню красу". Це найкраще бачимо на „Роб-Рою", шкоцькім народнім герою в часі повстання 1715 р., що українському читачеві може пригадувати рідних героїв з недавно минулих літ— повстанських отаманів на В. Україні, що тішилися беззастережним довірям народніх мас.

Майже всі свої повісті збудував творець історичного роману на тій самій схемі. В композиційній основі його повістей перехрещуються рівнобіжно три мотиви: мотив кохання, боротьби між двома родами і мотив політичного змагання між двома сторонами. В найчистішій формі бачимо ці три мотиви в повісті „Роб-Рой". Любов Френсіса Осбальдістона до Діяни Верон, що виховується у Френсісового стрийка — це еротичний мотив. Ненависть обох братів Осбальдістонів — це другий мотив. Оба ці „приватні" мотиви найтісніше сплетені з народнім політичним рухом, з боротьбою шкоцьких верховинців за визволення. Подібно в „Карлі Сміливім": любовна пара — Артур і Анна, непорозуміння між двома братами, Арнольдом і Альбертом — це спір родів; політичний мотив творить тут боротьба швайцарських Кантонів з бургундським Карлом Сміливим і тісно сплетена з нею справа посадити на англійському престолі здетронізовану королеву.

В. Скот майже ніколи не висуває головного героя на перший плян. Його любовник часто стоїть в тіні старших, високопоставлених осіб. Осбальдістон, Айвенго, Артур і Кеннет — це аманти чотирох повістей. Всі вони відважні, хоробрі, безбоязні джентльмени і лицарі, яких ніхто не в силі перемогти. А проте всіми ними керують керівничі постаті, що завжди виступають у В. Скота. Ці керівничі постаті знають про найменші закарлючки поплутаної інтриги, вони є всевидючі всезнайки, що в богатьох випадках рятують героя від смерти. Автор не щадить отих жахливих приключок для своїх героїв. Та завжди хтось їх урятує: раз є це рука таємничого „Каноніка", то знову „чудо—не дівчина" — Анна. Сам герой дивується цій чародійній силі: „Невже знову близько вона?!" Так само Едіта й Діяна кріплять своїх коханків у безвихідних ситуаціях. Жіночі типи у В. Скота ще сильніші, ще твердші від чоловічих. Згадаймо хочби кровожадну дружину Червоного Роберта („Роб-Рой").

Всі ці зникнення героїв, чудотворні талісмани, дивні, майже кримінальні появи осіб і таємничі постаті видаються нині наївними. Та все таки В. Скотова техніка історичної повісти у нас ще й досі не використана. Його спосіб на те, як розгортати фабулу — може ще й сьогодні перестерегти не одного автора, щоби не нудив читача своїми творами на історичні сюжети. Англійський автор висуває на чоло твору один тільки струмочок повістевої течії. Звичайно герой в дорозі до місцевости, де стрінеться з любою дівчиною. Так зачинаються всі чотири обговорювані повісті. Ступнево пізнаємо дальших героїв, оглядаємо замки, акція стається живішою, це вже немов річка, що зібрала води побічних дописів. Поволі висувається другий мотив: непорозуміння між родами, а з ним повстають нові перешкоди для героя і кохана від нього щораз дальше віддалюється, бо часто вона належить до противного табору. Діяна Вернон так і заявляє в половині повісти коханому Френсісові: „Ми не можем одружитися, колиб хотіли, і не повинні, колиб могли". Колиж до цієї напруги долучиться ще й мотив соціяльної, національної або політичної боротьби, то тоді дія котиться бурхливою лявіною, немов ріка в часі повени. Автор приготовляє розвязку, послугуючися часто кульмінаційною точкою акції та драматичними перипетіями. В XXII розділі „Талісману" повістяр немов стримує фабульну бистрину, зазначуючи, що „тепер оповідання повертається до того часу, що перед подіями останніх розділів". В XXIV розділі автор може похвалитися, що „читач уже не має сумніву, хто був той нубієць, що зявився до Річардової ставки". В останньому, XXVII розділі, розвязуються усі зашморги інтриґи: роблять це звичайно самі герої.

В усіх згадуваних повістях, любов перемогла усі перешкоди, розсварені роди помирилися, в політичній боротьбі затріумфувала справедливість. Злочинні типи, тирани й насильники всюди гинуть у В. Скота. Ціла акція триває коротко, немає тут довгих літ дії, бо богатство фабули дає можливість авторові скінчити повість найдовше за кілька місяців.

Вальтер Скот (1771—1832) провів своє дитинство в Шкоції, тут саме причина його ідеалізації шкоцького героя Червоного Роберта. Його улюблена лектура—Шекспір і Мільтон. Замолоду вже студіює середньовічні хроніки і леґенди. В 21 році життя став адвокатом—та жив з літературної праці. Всі знають його як автора історичних повістей; про те, що він зачав свою літературну карієру від леґенд та баляд і романтичних поем про лицарський побут Шкоції—знають тільки літературні історики. Першу історичну повість почав писати в 1805 році, видав її аж в 1814, і то під псевдонімом, бо не було видавця. Була це повість „Веверлей". Друга повість „Гей Мейринґ" появилася вже в 1815 році, за два дні розійшовся 2000 наклад і треба було другого видання. „Антикварій" (1816) розійшовся за два дні в 6000 накладі. Аж до 1825 року пи-

сав В. Скот під дивовижним прізвищем: „Автор Веверлєя", така велика сила була його першого успіху. Крім згадуваних уже повістей до найкращих зараховують ще „Квентін Дорвад" і „Пертська красуня". Новий літературний жанр устійнився щойно тоді, коли люди побачили, що автор „Веверлєя" — це знаний поет і історично освічена людина, яку треба поважно трактувати. І тоді почався тріумфальний похід англійського автора по всіх літературах. Тоді зрозуміли його „відкриття": він відчув історичну людину, яка діляє і говорить відповідно до умов своєї доби. Відкриття, яке є новиною для деяких наших авторів історичних повістей.

Кілька слів про українські переклади. Над „Роб-Роєм" працювало аж трьох людей: Л. Скрипник, С. Гаєвський і Р. Азарх. А проте читається важко ця праця, бо є такі стилістичні конструкції як: „в разі їх не доведення", „в разі мої послуги можуть". Це сліди московських перекладів, бо дальше стрічаємо ще й такі речення: вам не минувати шибениці" і „кілька часу ніхто не відповідав мені". Є ще тут „розпростившись" (прощати) і „дві двері".

Повість, „Айвенго" переклав Ан. Волкович та „обробляла" і „скорочувала" її. Р. Азарх. Перекладач послугується неукраїнським реченням: „щита було запнуто" та іменником „сан". Є в Волковича слово „прилбиця", Грицак-Кисілевський перекладають цей польонізм на „прилобник" — „наличник", на нашу думку також не дуже влучно. Клична форма від пес виступає у Волковича як песе.

Повісті „Талісман" і „Карло Сміливий" друкувалися в перекладі Н. Ткаченко—Ходкевич. І. Котляревський уживав в „Енеїді" дієприслівників минулого часу — це не дивниця, він перший вводив українську мову на широкий шлях розвитку. Наша перекладачка кохається в дієприслівниках, хоч ця складня непритаманна українській мові. „Я щаслива, мавши нагоду помогти синові"; „легко зробити мавши у владі"; або таке важке стилістично речення: „Вирішено, мавши на увазі страшну спеку тутешнього клімату, що герць відбудеться за годину..."; „жінки могли бачити все самі бувши заховані". Дальші похибки в перекладах: „спитувати відвагу" (випробовувати, рос. „испытывать"); „Артур був увесь час між юнацтва"; „потаєнці" (таємно); „пополуночі" (попівночі).

Знаний княжий рід Плянтадженетів — усі перекладачі називають (з російська) „Плантагенетами".

Треба жалувати, що українські переклади повістей Вальтера Скота не вийшли в бездоганних опрацьованнях, бо твори ці конкретною зобразною міцю, живою акцією, яскравою характеристикою та життєвим оптимізмом — ще довго захоплюватимуть жадібну уяву кожночасної справдішньої молоді.

Киднир.

Татарські люди*)

Чарують вас московські златоусти —
Майстрі солодких слів, спокуси і розпусти,
Куміри вбогих душ, божки бездумних мас.

Глушать вас диким гасло-дзвоном,
Пянять ідейним самогоном,
Чарують вас і мають вас...

І славить рід ваш беззаконний
Загладу краю, луп і морд,
Верблюдів рев, іржання коней
І скрип возів московських орд.
І від Батия до чекіста
Бренить ця музика троїста
Для ваших душ, мов райський спів.
Встає у памяті щось рідне:
Номадських юрб життя свобідне,
Руді піски шугай-степів,
Горлаті орди Чінгіз-Хана,
Тунгуз, калмик і черемис,
Виття гугнявого шамана,
Смердючі юрти і кумис...

Не вища ціль, а голос крови
І атавізм кочовника
Зриває вибухи любови
Людей татарських до чека!

Олександер Наріжний

Соціялістичним „критикам“

Після сімох років з дня виходу в світ „Націоналізму“ д-ра Д. Донцова голова екзекутиви укр. соц.-демокр. партії (in partibus) Ісаак Мазепа рішив „поговорити“ докладніше з приводу головніших тез названої праці. Свою балачку автор повів в XIII-XIV числі подєбрадського „Соціяль-Демократа“ в статті „Націоналізм“ без національного змісту“ в такій послідовності:

1. В чому полягає головний зміст „Націоналізму“ Донцова? на які форми суспільного розвитку орієнтується автор?

---

*) З нагоди появи москвофільського часопису — „Вільна Трибуна“ у Празі.

2. Від чого залежить успіх визвольної боротьби? 3. „Якого національного ідеалу мусимо додержуватися в нашій дальшій визвольній боротьбі?"

На перше питання п. Мазепа дає коротку відповідь наведенням уривків: „Д-в проповідує: а) диктатури взагалі під загальною формою: панування активної меншости; б) замість тисячі воль — одну яскраву, що лучилаб усіх в одну цілість; в) національний догматизм". По думці автора „Націоналізму", „коли Україна хоче вийти зі стану провінції, мусить витворити в собі опріч волі до влади, велику всеобіймаючу ідею, ідею опанування економічного і політичного нації... Такою ідеєю може стати у нас тільки національна ідея, щоб гляділа в майбутнє і мала відвагу скорити собі свій світ... Мусимо змести з дороги всі декаденські доктрини, що заваджають консолідації нації довкола одного ідеалу, всі ці лібералізми, демократизми, соціялізми, всесвітянство, пацифізми... Щоб великий всеобіймаючий ідеал нації міг сполучитися з могутнім національним інстинктом, він мусить черпати свій зміст в тайниках національної психіки, в потребах нації, в її активній волі до життя і панування... Перенесений у сферу конкретних відносин, цей ідеал бувби — суверенність, імперіялізм.., свобідна від держави церква — в релігії; окциденталізм в культурі; вільна ініціятива і розріст в економічному житті".

З усім цим ніяк не може погодитися п. Мазепа. На початку своєї критики він виносить такий категоричний присуд: „Хоч автор говорить у своїй книзі про служення культурі й цивілізації, але сміливо можна сказати, що жадна культурна країна не дозволилаб нівечити свою молодь подібним „Націоналізмом". Отже коли Гітлєр нпр. палить макулятуру інтернаціональних цадиків — значить він дикун, бо.. культурна країна (і людина) повинна заборонити ширити лише національну ідею, всякі інші можуть ширитися безкарно. Коротко і ясно!

Після винесення смертного присуду „Націоналізмові" в цілому — п. Мазепа пустився до критики його по часткам. Він каже, що „в основі цілої своєї концепції автор поклав ту думку, що, мовляв, у житті кожної нації рішаючу ролю грає не розум і знання, а почуття і воля..." З цим критик не погоджується, противоставляючи своє твердження: „В національно визвольній боротьбі рішає загальний ступінь розвитку, загальна підготованість нації та її провідників". В цьому відношенні, продовжує автор — „особливо повчаючою мусілаб бути історія визволення чехів", бо приклад чеського визволення наочно показує неправильність та штучність цілої концепції „Націоналізму".

Про чеський визвольний рух мова буде нижче. Наразі зупинюся на твердженнях: (Донцова), що „у житті кожної нації рішаючу ролю грає не розум і знання, а почуття й воля"

і (п. Мазепи) що „рішає загальний ступінь розвитку, загальна підготованість нації та її провідників".

Перш за все доводиться підкреслити, що у наведеному твердженні Д-ва не відкидається й не обезцінюється значіння розуму, його величезна роля приймається в розрахунок, лише „рішаюча роля" належить волі. Військо Вільгельма II, виконуючи в час світової війни накази свого штабу (мозку цілої нації) увесь час йшло від побіди до побіди, але рішаючу ролю всеж таки відограла воля народів противної сторони. Далі — російський тимчасовий уряд, проголошуючи в 1917 гасло: „Війна до побідного кінця!" — керувався здоровим розумом, але й тут рішаючу ролю відограла розхитана комуністичною демагогією воля російської народньої маси. Ще приклад: Героям Крутів розум говорив: „Ми не знаємо ще військового діла, не підготовані до нього, не маємо відповідного озброєння, а тому не сміємо йти на явну смерть". Але в юнаків переважив не розум, а сліпий інстинкт.

Даді п. Мазепа посилається на те, що ні Крути, ні Зимовий похід, ні Базар, ні взагалі ціла боротьба рр. 1919—1921 не вирішила справи, бо її мовляв, „рішає загальний ступінь розвитку, підготованість нації та її провідників". Невже? Український визвольний рух побороли москалі, не дивлячись на те, що „загальний ступінь розвитку" московської нації є нижчий від української, і навіть не дивлячись на те, що ні Муравьов, ні Антонов, ні Будьонний не можуть дорівнювати ні політичною освіченостю взагалі, ні знанням марксизму та „наукового соціялізму" керовникам нашого визвольного руху — Мазепі, Винниченкові та Поршові. Отже при чім тут „загальний розвиток"?

Коли нам чого й бракувало — повчає сучасний вождь українських соц.-демократів in partibus — то не почуття, а навпаки — розуму.

Пригадаю такий випадок: На другім всеукраїнськім зїзді військових депутатів (травень 1917) обрано Раду військових депутатів. Більшість членів Ради випадково склалася із старшин (не кадрових, а мобілізованих, з українських аґрономів, учителів, тощо), меншість Ради — творили козаки. На установчі збори цієї Ради явився голова уряду п. Винниченко і після привітання почав доводити членам Ради — старшинам, щоби вони в інтересі чи державної, чи державно-соціялістичної справи (не памятаю вже точно) повернулися до своїх військових частин, зреклися своїх мандатів і переконали військові частини про необхідність обрання на їх місце до Ради самих козаків.

Як бичимо з цього, попередник п. Мазепи, бувший вождь української соц.-демократії, для будування по своїй соціялістичній вподобі українського життя не потребував „розуму",

не потребував також і волі; йому потрібні були лише сліпі пропаґатори його хоробливих проєктів із „Соняшної машини“.. Сучасний-же вождь тієїж демократії сьогодні скаржиться, що нам тоді „бракувало людей, свідомих національно і підготованих для виконання дуже складних та тяжких завдань будування сучасної держави... На всю Україну „їх була ж м е н ь к а“ — з сльозою підкреслює п. Мазепа. І цю жменьку вони хотіли втопити в масі.

В час визвольної боротьби р о з у м н а ц і ї був сконцентрований в ґенераліціях політичних партій, головно соціялістичних. Як багато було там цього скарбу — про це звичайно, найліпше знає наш критик. Але чи тут шванкував лиш розум? Чи не бувби вислід визвольної боротьби інший, колиб воля центру не була підточена інтернаціоналізмом, колиб могла дорівняти захопленню та фанатизмові цілої нації?

2) В статті п. Мазепи дається відповідь на друге питання: „Від чого залежить успіх визвольної боротьби?“ Автор підкреслює, що особливо повчаючою є історія визволення чехів. Отже з праць Гавлічка-Боровського та Масарика маємо довідатися, від чого залежить цей успіх. Гавлічек „в багатьох відношеннях нагадує нашого Драгоманова. Ціле своє життя проповідував, що „тільки освічені народи можуть бути справді вільними“ і що „свобода без освіти є неможлива“. Учеником Гавлічка — Масарик в своїому „Чеському питанню“ каже: „Уважаю, що головна і перша наша турбота мусить бути про політику внутрішню, про м о р а л ь н і с т ь т а о с в і т н і й п о с т у п с у с п і л ь с т в а“, що „г у м а н і з м є н а ш а о с т а т о ч н а н а ц і о н а л ь н а й і с т о р и ч н а ц і л ь, г у м а н і з м є п р о г р а м а ч е с ь к а“. (Підкресл. І. Мазепи). І коли Гавлічек „в багатьох відношеннях нагадує Драгоманова“, то Масарика наш автор цілковито вже споріднює з покійним земляком: „Хиба відома теза Драгоманова: „Космополітизм в ідеях і цілях, національність в ґрунті й формах культурної праці“ — відріжняється чим від тези Масарика: „Поміж народністю та міжнародністю нема противенства, а навпаки згода: народи це природні орґани людства“? Як бачимо, випадає так, що успіх визвольної боротьби залежить від „моральности, освітнього поступу суспільства, гуманізму, космополітизму в ідеях і цілях“ та додержання тези, що „поміж народністю та міжнародністю нема противенства, а навпаки згода“.

З цими засадами і програмами стали в час світової війни до національної визвольної боротьби чехи й українці. Для чехів боротьба закінчилася самостійністю; для українців — інакше. Чому так сталося? П. Мазепа на це відповідає: тому, що „Україна не була ще готова для великих подій“. Можливо, що така відповідь і є вистарчаючою для вжитку між соціяль-демократичними гуртками, але за дійсну відповідь для загалу вважати її не можна. Занадто вона примітивна й наївна.

Треба придивитися ближче до чинів проводирів визвольних рухів чеського та українського. Хоч проф. Масарик за часів спокою і писав, що „гуманізм є програма чеська", але в час світової війни (серпень 1917), він так промовляв в Боришполі на Україні до чеського війська:„ Австрія накинулася на Сербію — то був злочин! Оповістила війну без нас і проти нас — в тім є злочин! Чеські вояки мали стріляти на своїх братів — в тім була найбільша зрада. Дома Австрія покарала смертю наших братів більше як 60 тисяч. Все те кличе до помсти. З німецьким народом не може бути мира, з ним треба битися аж до кінця. Австрія є слугою Німеччини, отже відпор наш мусить бути обом... Нині, колиб я був молодшим, ставби тут помежи вас як вояк!" (Т. Масарик. Видання Т-ва Просвіта. Ужгород, 1925. Стор. 48 — 49). Отже „чеський Драгоманів" запалював своїх вояків до чину не „гуманізмом" і не твердженням, що „поміж народністю та міжнародністю нема противенства", Масарик розумів, що „гуманізмом" та „міжнародньою згодою" не викрешеш ентузіязму та жертвенности. І він, гуманіст, у відповідальний, рішаючий час закликав свій народ до помсти, до бою з цілим німецьким народом. Що за шовінізм!

Щож в цей час робили українці драгоманівці? Від початку березня аж до жовтня місяця 1917 — цілих вісім місяців на Україні йшла „безкровна" революція. Київські політичні патріярхи довго творили спільний соціялістичний фронт з Петербургом та Москвою, обмінюючись найідеальнішими космополітичними грамотами.. Все це робилося на підставі льогіки наукового соціялізму, інтернаціоналізму та „спільних інтересів трудящих мас". До творення власної армії соціялістичні вожди (за малими винятками) ставилися по меншій мірі байдуже, а то й вороже.*)

Отже той, що мав у собі „велику всеобіймаючу національну ідею" і „мав відвагу скорити собі свій світ" — умів здобувати для цього всего необхідне і на чужині... А наші, однодумці п. Мазепи, ті, що керували рухом на підставі „розуму", „льогіки" та „науковго соціялізму" — у себе дома не зуміли забезпечити зброєю навіть юнаків під Крутами...

Тихжеж патріотів, що пробували були говорити про не-

---

*) Масарик закордоном, на чужині умів забезпечувати своє військо зброєю. М. ін. Україна, як каже п. Григоріїв, „задовольнила всі бажання п. Масарика по орґанізації чехословацького війська: дозволила перевести мобілізацію коней, дала амуніцію, рушниці, кулемети, гармати і всяке знаряддя на 50 тисяч війська, що згуртоване було з полонених чехів та словаків".

Хоч на другий день після оголошення IV універсалу п. Масарик не втримався від заяви українському урядові. що „розбивати Росію є на мій погляд просто працювати для Прусії. Це я цілком отверто сказав" (Т. Масарик: Світова революція.) А український уряд всеж таки й після цього запевняв, що й далі готовий всім допомагати чеському війську. (Бочковський: Т. Масарик. Подебради 1930 стор. 150).

обхідність боротьби з російським народом (як Масарик казав: „з німецьким народом треба битися аж до кінця") — наші Ісааки Мазепи вважали зрадниками і українства і — головне — єдиного соціялістичного фронту.

Коротко, до жовтня 1917 року вожди українських соціялістичних партій з приємністю сьорбали соціялістичний кандьор зі спільного котьолка, будуючи та скріпляючи спільний російсько-український соціялістичний фронт, який пізніше цілковито був використаний москалями на поневолення України. Як бачимо, отой самий „розум",що на Україні він мав,зберіг п. Ісаак Мазепа et consortes і на еміґрації. Та щей далі — при нагоді — ним Україну ощасливити лаштується.

3) В третій частині своєї статті автор обговорює питання: „Якогож національного ідеалу мусимо додержуватися в дальшій визвольній боротьбі? Що саме мусить бути нашою провідною ідеєю в боротьбі за незалежність?" П. Іс. Мазепа каже, що „автор „Націоналізму" проповідує нам свій новий світогляд національний". І тут-же запитує: „Чи справді українська нація після всього пережитого потрібує нового національного ідеалу"? Відповідь, звичайно, дається неґативна: „Ніякого нового світогляду чи ідеалу нам шукати нема потреби". Чому? Бо „на порядок денний поставлено ідею незалежної України, про яку говорить і автор"... „Ця ідея обєднує всіх нас" — категорично заявляє п. критик.

Що ідея незалежности поставлена — то так, але що вона „обєднує всіх нас"... Но перше, де той центр, що „обєднує всіх нас"? Маю на увазі українську політичну еміґрацію. Маємо тут декілька політичних партій, але обєднання між ними на головному ґрунті — державницькому, немає жадного.

Коли дійсно нас обєднує одна ідея, то 15 років еміґрації досить великий час для переведення цього обєднання в конкретну форму. Та що про це говорити багато... П. Мазепа є певний, що українці мають лише одну українську соц.-демократичну партію, в якій він є головою... Але так може думати лише він, та його прихильники. Фактичнож ми маємо декілька укр. соц.-дем. партій: П. п. Чикаленко та Ковальський творять одну укр. соц.-дем. партію; п. п. Мазепа та Феденко — другу (ґенеральну, бо їй вільно говорити з самим Абрамовичем), п. п. Чернуха та Ґалаган — третю; П. Винниченко — четверту. Отаке то є „обєднання всіх нас"?

Каже автор: мусимо опиратися „на факти нашої української дійсности. А ця дійсність говорить нам, що традиції свободи й рівности з козацької доби живуть в нашому народі і ніколи не вмирали..." А висновок такий: „...У нас приймалися, росли й розвивалися лише ті течії, що відповідали духові та вдачі нашого свободолюбивого народа". Тому то, очевидно, в нас одна партія може поділитися на декілька самостійних партій.

А коли хтось відважиться проповідувати — „замість тисячі воль — одну яскраву, що лучилаб усіх в одну цілість"; коли насмілюється нагадувати про дисципліну та відповідальність в громадській та державній праці — той зі всіх боків почує: „Моєму ндраву не заважай, бо мене розпирає козацька свободолюбивість. Таку вже маю традицію!"

П. критик, базуючись на козацькій традиції рівности й свободи, дає навіть пояснення полтавської катастрофи. Він каже, що „проти гетьмана Мазепи в народі була поширена велика ненависть як проти ворога тодішнього „національного ідеалу" — козацької й селянської свободи. „Тому, що Мазепа не пішов за тодішнім національним ідеалом, цей гетьман став дуже непопулярний в народі".

Не будемо сперичатися з автором щодо непопулярности гетьмана Мазепи, яка, мовляв, мала наслідки в полтавській катастрофі... Алеж думаємо, що уряд на якого чолі перебували Винниченки, Чехівські, Остапенки, Ісааки Мазепи, завжди був великим прихильником „національного ідеалу" — козацької й селянської свободи! І при всій цій прихильности зновуж місце національних героїв, новітніх Паліїв та Носів — обсадили сучасні Вельямінови і Румянцеви — Бронштейни, Каганoвичі, Затонські. Чому? Бо вони зуміли ліпше грати на струнах нашого „національного ідеалу" — козацької й селянської свободолюбивости... А сучасні Палії пішли слідом свого попередника. Здається, пораб уже нам перестати обоготворяти ті „національні традиції" — ріжні свободолюбивости наші, якими до цього часу Україна тільки й уміла прислуговуватися та бути погноєм Петрів та Катерин, Ленінів, Бронштейнів та Джуґашвілів. Пораб уже українцям засвоїть, що звільнення наше прийде тільки тоді, коли виплекаємо одну яскраву волю, що лучитиме усіх в одну цілість: коли позбудемося отого „свободолюбного" — а в суті інертного, тупого й лінивого „розума", що його п. Ісаак Мазепа захвалює.

По думці Іс. Мазепи автор „Націоналізму" не дає нам жадного ідеалу. Він, мовляв, „годує читача загальниками та абстракціями". Те що Донцов виставив, як ідеал — „суверенність і імперіялізм, „свобідну від держави церкву", — окціденталізм в культурі, вільну ініціятиву і розріст в економічному житті", — все це п. критик забракував бо вимагає це поважнішої критики.

Не зайвим буде навести на цьому місці ідеал українських марксистів з ґенеральної соц.-демократ. партії п. Мазепи по земельному питанню, яке для України таке важливе. На цю тему в ч. III. 1929 року подєбрадського „Соціяль-Демократа" було вміщено статтю п. Гольдельмана. Автор писав там: „Вже на очах нашого покоління держава стає орґаном всенароднім... З еволюцією сучасної держави набірає рішаючого значіння питання взаємовідносин в ній політичних сил". Тому „перед соціяль-демократією еволюція ця поставила про-

блєму розширення тої соціяльної бази, на якій вона має спирати свою політичну чинність". Отже „для творчого впливу на державне життя потрібна відповідна міць". Для збільшення цієї „міці" „мусіла соц.-демократія оглянутися за спільниками. Такими спільниками у боротьбі за вплив на політику сучасної держави моглоб стати селянство. В цьому напрямі відбувається нині процес пристосування програми й тактики багатьох соц.-демократичних партій.

Як бачимо, соц.-демократичні талмудисти не дочекалися поки селянство, виварившись у фабричному казані, очиститься від свого приватновласницького єства і знайде шлях до пролєтаріяту. Теоретики соц.-демократії, дбаючи про зміцнення своєї подітичної позиції числом селянських голосів, засадничо міняють в тій точці свою ідеольогію. Від нині визнається, що селянство (оте дрібноборжуазне, приватновласницьке) може стати політичним спільником пролєтаріяту. І п. Ґольдельман дальше каже: „Ми легко зрозуміємо, якого рішаючого значіння мусить набрати подібна зміна для цілого політичного майбутнього України та для діяльности її соціяльдемократичної партії". Аналізуючи далі ділання приватної власности на землю та психольогію куркуля і дрібного господаря, п. Ґольдельман проголошує: „приватна власність на землю загрожує дрібним господарям позбавити їх клантика ґрунту і тим зубожіти та спролєтаризувати". До чого то доводить „розум"? Батько Карло (Маркс) в своїому „науковому соціялізмі" голосив пролєтаризацію селянства, бо вона наближає царство соціялізму. Син, Соломон — на підставі тогож „наукового соціялізму" жахається пролєтаризації селянства.

П. Ґольдельман продовжує: „Вилучення ґрунту з товарового обігу шляхом його удержавлення і має головним своїм завданням протиділати вказаному процесу вивласнення на селі. А тому в основу аґрарної програми української соц.-демократії має бути положено: а) всенаціоналізація власности на ґрунта і б) на всенаціоналізованих ґрунтах розміщаються (так як сьогодня за Кагановичів та Нахамкесів — колєктивізуються) дрібноселянські господарства, солідаризовані та сконтактовані між собою на ґрунті вільного кооперативного обєднання". Словом всенаціоналізація, плюс кооператизація мають дати ґольдельманівську колєктивізацію.

Практика останніх років української історії довела нам, що сила української нації полягає в сильному економічно й волево українському селянстві. В цьомуж полягатиме й міць української держави. Це давно зрозуміли Бронштейни, Собельзони, Абрамовичі, Сталіни. Вони з корінням нищать основу України — її ліпше селянство. Ворогам потрібні не сильні індивідуальні господарі, а колєктивна череда. Тільки при ній є й буде можливим панування й кольонізаційний визиск України. Так роблять вороги і в цьому вони консеквентні. Але

коли цю саму теорію голосять українські соціяль-демократи устами „нашого Собельзона", того, що виковує на еміграції для України економістів — то цим панкам з їх „розумом" треба ударити по пальцях і перестерігти перед цілою їх компанією наш нарід...

Отак при денному світлі виглядає соціяль-демократичний „національний ідеал". Ці люди можуть прожити ще 100 літ, а все лишуться отими Матюшами з його „Гусями": пара викутих перестарілих формул і безнадійне нерозуміння окружаючої дійсности. І мають ще відвагу ставати в позу „критиків"!

Дм. Донцов

Аґонія большевизму

і Екклєзіяст.

Виставлена мною теза про кінець російської революції — підтверджується новими фактами.

Севастополь, Цусіма і Таненберг — ось три вогненні дороговкази на шляху, яким котиться взад натиск Росії: на південь, схід, захід. По Севастополі (1855) скінчилися російські мрії про Стамбул, а Чорне море — хоч і перестало бути замкнутим, але ключ від нього — в руках противників Москви; з Цусіми — зродилося нинішнє Манджуко, втрата східно-китайської дороги і загроза Сибіру; Таненберґ — зліквідував Петра І. і Йвана IV. над Балтиком, а в дальшій консеквенції — створив ряд незалежних держав над Ризьким, Ботницьким і Фінським заливами, і змусив Лєніна забратися з Петербурга, який він, утікаючи з нього до Москви — з браку почуття гумору — охрестив Лєнінградом.

Большевизм був галасливо-претенсійною спробою затримати невблаганий процес розкладу імперії. Затримати — новою ідеєю і новим абсолютизмом, що їх несла на своїх плечах нова еліта — компартія. Року Божого 1933-го з всякою певністю можемо сказати, що ця спроба дістала в лоб.

Не треба давати себе дурити реклямі, ані Літвінову. Давніше — ніхто СССР не визнавав, і всі — його боялися. Тепер — всі майже його визнають, і — ніхто не боїться. Давніше торгував СССР мало з ким, але зате — було чим. Тепер торгує Москва з усіма — але нема чим, експорт треба скорочувати. Давніше, хоч ізольовані в Европі, пани ситуації в Китаю, загрозливі в Індії — Совіти мали міцну позицію в світі. Нині — забезпечивши себе кількома пактами неагресії — Совіти не тільки нікому вже не грозять, але самі тремтять, щоб — крий Боже — їх хтось не зачепив. Приступлення до протиревізіоністичного блюку Москви, яка з війни вийшла ще більш обскубана, як Німеччина — свідчить про залишення всяких аспірацій вернути забране: „нє

до жіру, битьби-би живу". Давніше — войовничий Макабей, Лев Бронштайн-Троцький грозив всім „дванадесяти язикам" Европи своїми арміями. Нині — Троцький на вигнанні, а замісць нього СССР в Европі репрезентує „людина-вуж" Валах-Літвінов зі золотим пером замісць шаблі, щоби по передпокоях буржуазних „імперіялістів" вижебрувати і підписувати пакти святого спокою, і робити приємну міну — коли Гітлєр товче російських агентів по концентраційних таборах, а армії Мікада — готуються забрати совітський Владивосток. Як то часи зміняються!

А головно — заводить і всеросійське комуністичне „дворянство": видихається, пороху йому не стає. Давніше — Винниченки, Грушевські — каялися і зголошували свій акцес до тріюмфуючої ідеї большевизму, дезавуючи табор „контрреволюції", — стрілялися Міхновські. Нині — каються Бесідовські, Дмитрієвські, а стріляються — Йоффе, Єсєніни, Маяковські, Хвильові, Скрипники і Стронські. Табор правляючої партії — охоплює паніка і дезерція. І як могло бути інакше? Нечувану тиранію могли сторонники большевизму зносити лише, коли їм світила провідна зоря великої ідеї — світової революції. Але зносити страхіття підсовітського життя для того тільки, щоби череваті Літвінови конферували з „соціял-зрадниками" МакДональдами і згиналися в „три погибелі" перед японською солдатескою й „гітлєрівськими катами", щоб мишуриси Собельзони їздили на північні рівєри — то було забогато навіть для вірних плазунів Сталіна...

Як марксисти, большевики знають, що свідомість людей відстає в своїм розвитку від їх фактичного положення. Ось чому вони ще уважають свою партію (і Сталіна) за провідника пролєтаріяту, за будівничих соціялізму. Але хутко зачнуть вони бачити в тій партії — відповідно до її фактичного положення — шайку бандитів і експльоататорів. Цею свідомістю зачинають вже пересякати многі комуністи. На Сталіна прийде черга прояснення мабуть трохи пізніше, тоді коли вже буде запізно і коли йому лишиться як Миколі І-му тільки зажити цікути... Російська революція добігає свого льогічного кінця, вичерпавши свої можливості: деморалізується, охоплюється дезерцією й зневірою — еліта революції.

А цей процес має й свою відворотну сторону: заламання певного відламу н а ш о ї інтелігенції на Україні, тої, яка — в наївній вірі — зідентифікувала справу країни з справою Москви. Не говорю про Скрипника (і йому подібних). Смішно є, робити з нього борця за українську ідею. Своєю смертю не попав він у число мучеників тої ідеї, лише — скомпромітував московський режім і заощадив праці гільотині грядучої української революції. Але є й ще Хвильові. Їх теж захлиснула кріза большевицької еліти. Певно, і давніше наша інтелігенція шукала ратунку від

большевизму в смерти (хочби той самий М. Міхновський), але відходячи з життя — вони може заламувалися особисто, але ідейно не робили переоцінки цінностей, якими досі жили. Натомісць Хвильові — власне заламувалися ідейно. Їх акт — як і акт Волинця — свідчить про їх ідейне заламання. В тім я й бачу кризу нашої комуністичної інтелігенції на Україні, а почасти і тут. Виступає в цілім своїм далекосяглім значінні питання спадщини большевизму. Комуністична ідея — забарвлена трохи в українські кольори — банкротує, національна ще не вибилася в силу, повстає ідейне вакуум — яке мусить бути заповнене. Хаос ділань, і протиділань на Україні чекає на надання йому напрямку, на опанування новою ідейною силою...

А рівночасно наступає психічне заламання і серед нашої інтелігенції по цей бік кордону, що виявляється в дискредитації досі досить впливової ідеї большевизму і в повнім ідейнім і моральнім розвалі тих кол інтелігенції, яка обєднувалася в найбільшій галицькій партії.

Там, на Україні — ідейний український комунізм, ідея, яку по знищенні української державности, вбивали в голови нового покоління — обманом, гвалтом, демагогією і монопольною реклямою — зраджена фактами життя, нагло зявилася в цілій своїй нагості. Тут — де спершу лякали „воріженьків" шаблею Будьонного, а потім — замкнулися між Сяном і Збручем, аби вратувати станиславівський „Піємонт" перед „східним варварством", — розбуджені стрілами Скрипника знов пригадали собі піємонтці призабуті великодержавні алюри, коли то можна було „репрезентувати" Україну по Копенгагах чи на конгресах 2-го інтернаціоналу... І рішили зачати акцію, ну й — очевидно насамперед — обєднатися. Бо тут ще обєдання заступає і програму, і тактику, і чин, а часом здоровий розсудок. По цім боці — не вибалакалося не вимолилося, не вишахраїлося. Може пощастить за Збручем?

Якраз оті старі сили нашої інтелігенції — емігрантські соціялісти (плюс галицькі радикали) та найбільша партія в Галичині — розбиті й розторощені ідейно в змаганнях останніх літ, якраз вони підносять претенсії — заповнити оте ідейне вакуум, яке повстало у нашій інтелігенції оба поли кордону. Якраз з отих таборів (та ще з боку „метівців") іде генеральний наступ на світ ідей, боронених нашим журналом, — наступ банкротів, в імя розтоптаних життям кличів.

В тій статті спинюся над питанням, які лічничі зілля приносять воскреслі знахорі, щоби зцілити рани України, яка готується перебрати спадщину большевизму? Чи вони здібні створити силу, яка буде грабарем большевизму?

В нашім журналі як і в ЛНВ-ку нераз і не двічі зверталося увагу на той волевий чинник, який — один лиш

він — зможе здинамізувати нашу психіку в грядучім порахунку з большевизмом. Спільним фронтом — клєрикали, ундисти, соціялісти, радикали і консерватисти — накинулися на нас за цю „божевільну“ ідею, яка деморалізує націю і молодь. Трабанти вмираючого раціоналізму — видвигнули з піхви заржавілий меч предків як панацею, що виведе нас на праву путь. Цим мечем був — розум, непомильний, льогічний розум, інтелєкт, знання. Він розрішить всі сумніви, розвяже всі питання, він повинен забити гидру ірраціоналізму, він жеж створить силу, яка дасть собі раду з большевизмом...

В трагічнім і безнадійнім нерозумінні ідей нашого журналу, нас повчають з табору „інтелєктуалістів“: що ріжні є патріотизми, що „любов батьківщини оперта на вражливости, на емоції, на серці, на почуванні, на ненависти“ — є ні нащо; така любов є аморальна, бо „аморальний патріотизм мусить бути емоціональний“ (бідні аморальні Британці, Французи, Німці, Італійці і Росіяни!). Патріотизм, мусить свій ентузіязм опирати на „моральній основі“, а цю основу дасть тільки „світло інтелєкту“, на нім лише треба оперти силу внутрішнього хотіння“... І тому то — неморальні ентузіясти повинні нарешті зрозуміти, що ми живемо в часі геронтократії, що треба слухати тих, які несуть нам „світло інтелєкту“, а з ним — здоровий моральнний патріотизм. Бо й Еклєзіяст говорить, — „горе землі, якої королем є дитина“ (X, 16)...

Так промовляють наші моралісти й моральні патріоти... Що до Еклєзіяста, то богато він мудрих річей сказав. І то не тільки оті зацитовані, а й інші. Напр. що „Благ отрок нищ и мудр паче стара царя й безумна“ (III, 13). Але він зачерпнув ще глибше питання — чи на любови чи ненависти має опиратися любов батьківщини. Він каже, що всьому — свій час: „є время роздрати і время сшити, время любити і время ненавидіти, время брани і время миру“ (III, 8 і 9) яб сказав — час статичний і час органічний. От так напр. як це розріжняє еспанський фільософ: „Є моменти в нашім розвитку, коли думки наших вчителів уявляються нам не як думки певних, відповідно настроєних осіб, лише як сама правда, що анонімово спустилася на землю. І навпаки, те що ми думаємо і відчуваємо власним зусиллям, представляється нам не як щось закінчене, довершене, тверде і остаточне, лише як ота матерія у стані вічної зміни, яка дасться в нас легко переформувати... Дух якогось покоління залежить від рівноваги, яка встановляється межи тими двома чинниками. Чи більшість одиниць даного покоління клянеться на заповіджене, не зважаючи на творчі сили у власній душі? Чи ця більшість вірна цим останнім і глуха на авторитет минулого? Є покоління, в яких заповіджене і власне жили в цілковитій згоді; вони жили в еволюційній добі. В інших знову часах повставало глибоке роздвоєння між обома за-

садами: це наступали століття нових ідей, войовничі, повставали активні покоління. В першім випадку сини ідуть разом з батьками і коряться їм. В політиці, науці і мистецтві, старі тримають кермо в руках. В другім випадку не йде про те, щоб зберігти і громадити, лиш зірвати і здвигнути инше, тоді молоді вимітають старих. Це часи нової заграви і творчої боротьби. Цей ритм епох юнаків і старих, що вічно одна заступає другу, є таке очевидне зявище в цілім бігу історії, що мене просто дивує, що досі не є воно загально знане".[1])

Бідний Еспанець! Він дивувавсяби ще більше, якби попав до нашої блаженної країни, де — викреслюючи цілу історію — побивають соціольогічні факти — Еклєзіястом, ще і до того не добре перечитаним...

Чи, може, хтось заперечить, що ми увійшли в критичну добу? Чи хтось твердитиме, що ми живемо в добі панування стариків, в органічну епоху авторитетів? Може так думають (коли вони взагалі щось думають) наші „авторитети" в Галичині й Льодомерії, але хіба коли оті „холодні" інтелєктуалісти замкнуть очі на факти і віддадуться своїм емоціям і благочестивим бажанням. Бо по подіях в Росії, в Італії, в Німеччині казати, що ми вступаємо в вік геронтократії — на те треба бути дійсно сліпим! Бо свідомість нової доби (в сенсі, який їй дає Ортеґа) ширіться не лиш серед зненавиджених нашими юдофілами гітлєрівців. Та свідомість ширіться і — серед противників Гітлєра, серед розторошеної ним німецької соціяль-демократії. Повалені й змудрілі божки соціялізму не перечать, що в їх рядах сиділо богато „бонц", що „ті старі, які ще зберегли свою активність, лиш тоді будуть корисні, коли в міру сил помогжуть молодому поколінню в його боротьбі"[2]).

Лиш всяка нова доба в історії, яка звістувала прихід нових ідей, — виводила на сцену і нових людей — їх довбушів. Так було коли прийшли пуритани з Кромвелем, так було коли прийшли Якобінці — оті les incorruptibles, коли прийшли Єзуїти, фашисти, національ-соціялісти. Так було коли прийшла хмельниччина і козацтво — новий тип людей, зовсім відмінних від Киселів і Острозських, і щойно ці нові люди — витворили нову ідею. І хто знає, може якраз глибшою причиною фяска мазепинщини був факт, що не попередила її спонтанна поява на сцені нашої історії — нової касти, нової раси людей. Що нову ідею вложилося на охлялі рамена звироднілої, шукаючої прав не „през шаблю", а „през ласку царську" — втомленої старшини козацької...

„Революція Кромвеля, пише Гріндель, — отримує її властивий зміст не в модернім парляментаризмі, лиш у ство-

---

[1]) José Ortega y Gasset, Die Aufgabe unserer Zeit.

[2]) Der Neue Vorwärts (видаваний в Чехії), 13. VIII.

ренні і визволенні нового типу людини“[3]). Нового типу — не лиш з холодним розумом (якого потребу ми більше доцінюємо, аніж наші противники) ,але і сильними пристрастями, з тим, висміюваним у нас „ентузіязмом“ ідеї. Чим напр. переміг гітлєризм? Бідні Гриці радикальні і позажані авторитети думають, що — силою. Але ось що пише француз, ворог гітлєризму, але й — його пильний обсерватор: „Нац.-соціялісти взяли не лише числом. (Отари баранів теж несчислимі.) Вони затріюмфували тому, що безінтересовности, волі посвяти, чистого і без плями шалу в службі ідеалу, було в них далеко більше, аніж в їх противників. Чи то нам подобається чи ні, ось в чім є — перевірена на фактах—таємниця їх перемоги, ось що заповідає її трівкість“[4]).

„Każda potęga, пише Міцкевич, przez wyższą i czystszą tylko może być zrzucona,a póki siła nowa nie da o sobie świadectwa, Bóg nie niszczy tego co jest“. Сила — „вища й чистіша“, як вищими були над „кавалєрами“ — пуритани, над соціяль-демократами — національ-соціялісти і пр., — вища і чистіша не лише розумом, але й почуванням і волею, вища — як тип людини. От чого ані руш не можуть зрозуміти наші „авторитети“, хоч і як захвалюють силу розуму...

Щойно зроджена з нового почування і з нової волі ідея, запановує над масою. „Людська маса є рецептивна, вона обмежується тим, що або підтримує або опирається людям з власною творчою силою“. Певно, щоби маса ішла в одній напрямку, треба прищепити їй одну думку. Лиш — „що це значить, що панує одна думка? Більшість людей немає жадної думки: як смаровило в машину, муситься щойно в більшість ту думку вляти ззовні... Кожне пересунення сили, кожна зміна в пануванні є водночас зміною в думках, отже зміна історичної сили притягання“[5]).

Ось чому ті нові людські покоління, чи раси, чи нові типи людей — якби їх там назвати, які клали свою печать на історію, — приносили і свою нову ідею. Вона й ставала маяком, що притягав до себе розбурхані, шукаючі орієнтації, сили. Були це — ідея суверенности нації (1789), „свободи (для себе) морей“ (покромвелівська Англія), доктрина Монро (Америка для Американців), диктатура пролєтаріяту і т. п.

Чиж були останні роки тим маяком наші „інтелєктуалісти“? Чи видвигнули якісь нові гадки, що стали центром притягання розпорошених енергій?

---

[3]) E. Günther Gründel, Die Sendung d. Jungen Generation, C.-H. Beck ,München IV Teil, 3.

[4]) X. de Hautecloque, A l'aumbre de la Croix Gammée. (В тіні гачкуватого хреста.)

[5]) José Ortega y Gasset, Der Aufstand d. Massen, Deut. Velagsanst. Berlin 1932, XIV розд.

Большевизм взяв собі за підложе нову клясу пролєтаріяту. Він знав, що його кляса — творить таку саму меншість в країні, як царське дворянство; що переможе він лише — обманом, коли приєднає інші незадоволені царатом кляси — головно село — до ідеї соціялізму (на цій позиції стоїть цілий соціялізм). Так повстала ідея соціялізму для міста і для села, ідея диктатури пролєтаріяту — над селом... Нова ідея нової кляси, нового типу людини, яку вона хотіла накинути іншим... Чи наші „інтелєктуалісти" протиставилися цій — українському селу — ворожій і (як показав большевизм) смертельній ідеї? Вони — або самі приступали до соціялізму, або зберігали до нього прихильну невтральність. Навіть рік чи два перед війною, коли большевизм зачинав випускати свої пазурі — чужа більшості нашої нації ідея соціялізму — була у нас в великій шанобі. А по війні, коли Совітський колєктивізм правив кріваві оргії на Україні, знайшлася партія, якої речник захвалював селянинові в Галичині соціялізм, як устрій, коли „приватна власність буде знесена і ніхто не буде міг сказати:... це мої лани"[6]).

Дійсно треба не аби якого інтелєкту, пропагувати селянинові устрій, коли він не посміє свого лану — називати своїм... Большевизм кликав нашу інтелігенцію разом з ним іти в царство соціялізму (то буде рай для міста і села)... Тепер — коли з раю повстало пекло, — Волинець розпачає: нас одурили, „вони розбудовують тепер повною парою єдину неділиму Росію" замісць соціялізму! Вони думають лиш про себе, не про нас!.. Не тепер щойно розбудовують вони Росію на Україні, не тепер щойно думають тільки про себе, — робили це все. Тільки що наші „інтелєктуалісти" цього не бачили... Сталінці, пише Волинець, стали на грунті російського патріотизму і ворожости до нашого села, „закриваючись ще тільки до деякого часу фразеольогією про соціялізм"? Певно, але деж був ваш, о премудрі інтелєктуалісти, — де був ваш інтелєкт? Чиж перша його прикмета не є в тім, щоб передбачити, щоби за облудною фразеольогією доглянути правдиві наміри чієїсь політики? А тепер винен Сталін, не ви, які противників Сталіна звали зрадниками, а нарід кликали за ним іти? Як лис, що (в імя „спільної справи") казав цапові стати „цапки" й підставити свій хребет, по якому вискочив з провалля, лишивши бородача трошки потерпеливитися? Чи не є це байка про наших соціялістів, яким большевики казали спершу помогати їм видістатися з ями капіталізму, а потім — почекати з своїм „націоналізмом", аж той соціялізм остаточно вибудується? Ляфонтен зауважає, що ця пригода сталася цапові тому, що він „не бачив нічого далі свого носа"

---

[6]) Промова ред. Павлова на з'їзді У.Рад. П., Гром. Гол. 2. V. 1923.

і радить, що „En toute chose il faut considerer la fin" (в усіх річах треба памятати про їх кінець)... Чи це не пасує йота в йоту до бідних „обдурених" большевизмом соціялістів, які — мимо свого чудового інтелєкта — не бачили з ним нічого далі свого носа?

І чи не був таким самим цапом, що „не бачив нічого дальше свого носа" напр. автор „Соняшної Машини", коли вірив у чесність російської демократії? Коли автор цих рядків — це було перед війною — кликав до повернення фронтом проти цілої російської демократії (не лиш проти царату), — тодішні соціялістичні „цапи" поставили його на індекс... Бо дивилися — вони, „інтелєктуалісти" — не на суть річей, не на правдиві мотиви і ціль противника, а — як Волинець — на „фразеольогію", якою ті досить успішно „закривали" свою мету і мотиви перед нашими адораторами „холодного розуму"... Чи не були тими самими легковірними „цапами" оті соціялісти-революціонери (шаповалівці), приятелі радикалів, які — „слухаючи декларацій московських комуністів про „самоопрєдєлєніє вплоть до атдєлєнія"... й не підозрівали, що це лише „тактична словесность", за якою ховається цілком противний зміст"?[7]) Чи ось такий „інтелєкт" і оперта на нім віра соціялістів (і не соціялістів) в большевицьку українізацію, — чи розум, який нічого не розуміє, нічого не передбачує і приймає за чисте золото облудну фразеольогію макіявелівських лисів — заслугує на ім'я розуму, а не трачіння, а „політики", в яких тим „розумом" була набита голова — заслугують на назву політиків і то таких, які не лиш вчора „витягали", а й завтра витягатимуть нас з ями?

І чи впадати в телячий захват від „фразеольогій" і „декларацій" — не розсліджуючи холодним умом їх дійсного підкладу — не свідчить скорше, що не ми, а якраз оті „розумники" базують свою політику на емоціях, на гістерії?

Великі прихильники є наші партійні мандарини і другої — ворожої нам — ідеї: інтернаціоналізму і диктатури пролєтаріяту (компартії). Другий „Інтернаціонал" — завше і консеквентно підтримував большевизм, а — посередно — большевицьке панування на Україні. Не зважаючи на це, соціяль-демократи наддніпрянські і соціялісти-радикали галицькі тримають з тим „Інтернаціоналом". Радикали не від того, щоби співпрацювати навіть з III-м „Інтернаціоналом", як тільки зявляться „моральні основи для цього з боку комуністичної диктатури" (Гром. Гол. 8. IV.). Чекають морального переродження Радека і Постишева... Чи це є ідеалізм, вірність доктрині, чи це політична мудрість, чи — мудрість сільського Гриця, тричі ошуканого жидом, щоби в четверте знову звернутися до нього в біді,

---

[7]) **Г. Наш, Наші гріхи.** Вільна Спілка, Львів, 1921.

то тільки тому, що соціялістичний „розум без віри основ“ не може глянути під маску з гарних фраз про „соціялізм, що несе народам визволення“? Той самий Ляфонтен каже, що тільки „простакові“ імпонує сповидність річей, їх маска, мудрий — дивиться „в корінь річи“. При чім — символом останнього є в нього — лис, символом першого — вівлюк. Чи не тому й Микола Макіявель уявляв собі державного мужа в постаті лиса (або льва), а ніколи в постаті осла? Яка шкода, що наші „інтелєктуалісти“ не читають ні Макіявеля, ні Ляфонтена, або хочби Глібова...

Так дві чужі ідеї , одна — економічна (соціялізм), друга — політична (диктатура пролєтаріяту) — завдяки нашим... ляфонтенівським персонажам, вдерлися в українське життя майже без спротиву. Дрімон писав колись, як то французька революційна буржуазія, поділивши маєтки поваленого февдалізму, — „підкреслила абсолютний, непідлягаючий ні передавненню, ні вигасненню — характер власности, відколи вона перейшла в їх руки. Це був її спосіб довершити революцію. Ми (казала вона) торжественно спалили .. книги давних власників; тепер єдиноправдиві книги є ті, що маємо ми, згідно з новими законами, у нових нотарів“[8]). Революційна буржуазна Франція дійсно післала на гільотину своїх соціялістів (Бабефів), що хотіли відібрати власність у неї, що відібрала її у февдалів в інтересі с в о є ї кляси, а інтервенцію зовні — відперла „зросивши кровю ворогів свої борозди“ (як стоїть в „Марселєзі“). В ідеях „третого стану“ (tiers état) і його революційної „вітчини“ (la patrie) — втілилися найінтимніші бажання революції, тими ідеями живе Франція і досі... Яка анальогічна ситуація була на Україні! Не чогож іншого бажав наш — переважно селянський (поминаючи міських Бабефів) — нарід, як „соціялізувати“ на с в о ю п р и в а т н у в л а с н і с т ь поміщичі землі і охоронити революцію від інтервенції Москви. Таку лінію своєї роволюції виразно намітив він в перші-ж місяці 1917 р., коли всі енергії розбурханої стихії шукали спасенного клича — земля народу (не державі чи пролєтаріятові!), а нарід — собі (не Півночі!): чекали формули, яка заблислаб мов маяк, стягаючи до себе розбурхані сили, мов ті заблукані кор-блі... Але ці кличі були для соціялістичної інтелігенції — „ретроградство“ і шовінізм, і вони — не встигши вродитися — вмерли. Замісць них прийшли — „союз всіх трудящих“, „соціялізація“ і „федерація“, в кінціж — як їх синтеза — розбите корито, з „ах“-ами й „ох“-ами, стрілами в скронь, з обуреними маніфестами („обдурили нас“!). Замісць третього стану, здорового і сильного, з вітчини — нова чорноморська Сахара. Нема то, як „холодний розум“ інтелєктуалістів, коли

[8]) Georges Bernanos, La Grand Peur des Bien-Pensants, Grasset, розд. 3.

вони чепляться якоїсь доктрини, шукаючи її не в фактах, а в порожній голові.

Навіть мудріші з европейських соціялістів (змудрілих по досвіді фашизму й гітлєризму) — зрозуміли, що „середні верстви", дрібноміщанство і селянство, переходять „глибоку ферментацію", вони павперизовані але не спролєтаризовані, „не хочуть стати пролєтаріями" (чуєте, Ісааки Мазепи, — не хочуть), хоч і виступають „проти всевладства капіталізму"[9]). Надія Лєніних, що оте дрібноміщанство й селянство добровільно піде за пролєтаріятом і соціялізмом — показалася оманою. Тому, щоб утриматися при владі мусів большевизм перейти до терору і диктатури. Цю диктатуру поручають і віденські соціялісти, але — лихо навчить! — І от, навіть такий прихильник большевизму, як Отто Бауер признається, що „гасло диктатури пролєтаріяту осамітнило-би робітників.. Коли проголосити диктатуру пролєтаріяту як ціль боротьби,то широкі маси думатимуть, що це значить терор ГПУ"[10]). Цінне признання,яке показує, яке велике значіння для підкопання авторитету соціялізму є совітський експеримент — бо без нього — досі можна булоб баламутити середні верстви (більшість нації), збираючи їх під червону шмату нібито під їх власний прапор. Тепер — завдяки Ілїчові — обман викрито. Він став очевидним всім — опріч наших ляфонтенівських героїв. Вони — що хочуть бути представниками нашого села й інтелігенції, нашого середнього стану, — і далі лишаються пропагаторами тої згубливої для нього доктрини. Так колись в сальонах французької аристократії захоплювалися теоріями тираноубійства. Коли провідники якоїсь верстви захоплюються ідеями кляси ворожої — це нехибний знак кінця тої верстви... Аби він не наступив — єдина рада, наших адораторів чужих ідей — політично ліквідувати, разом, з їх „холодним розумом".

Ігноруванням фактів грішить наш „інтелєктуалізм" і в питанні демократії. Французи — є демократи, більш ніж хто інший. Але — ці інтелєктуалісти — в відміну від наших — дивляться на факти. Людовік Нодо — є проти мілітаризму (це недемократично) і проти „беліцізму", і нічого так собі не бажавби, як щоби вони „зникли відразу в цілій Европі". Але ось несподівано замісць Італії Джоліті і Німеччини Бріннінга — виросли нагло на границях Франції — фашизм і гітлєризм. І француз ставляє питання, чи не попадуть його земляки в ординарну пулапку, коли й далі лишаться супроти цього нового факту — мирними демократами? Коли „односторонно знищать у себе засади патріотизму, який егзальтується тут-жеж обік за границею"? Чи варта параліжувати у себе здібність до наглої акції, за-

[9]) Arbeiter Zeitung 15.VIII.
[10]) Der neue Vorwärts, 13. VIII.

топлюючи її в повені слів, коли — завдяки новому режімові — у сусідів ця скорість акції доведена до досконалости? Демократія і воля преси, нехай. Але чи вільно в тій вільній пресі вихвалювати ідею „міжнароднього братерства", коли сусіди мобілізують дух реванжу? Ми маємо — кінчить француз — не так дбати про абстрактні засади демократії, як про „волю життя, волю боротися з силами, які стремлять знищити нас". Інтелєктуально — (чуєте панове інтелєктуалісти?) — каже Нодо — Македонці з Пилипом стояли далеко нижче Греків, але по їх боці була єдина воля, що вміла приказувати.. Такої волі не було за демократичних переінтелєктуалізованих Греків, балакучих, але нездібних до великих і наглих рішень[11])... Забувших — додам від себе — що було це „время брані, а не время миру".

Таких Нодо на Україні, яка боролася з большевизмом, зацитькували як варятів і зрадників ідеї демократії... бо була в тім „кровожадність і емоціональний гін", що ніяк не миряться з глибоко-моральним, яким він повинен бути, — патріотизмом... Бо патріотизм повинен бути — „обрахований і супокійний": грунт — не перейматися.

Р. Дмовський, не „вархол" і не людожерець, пише, що „хотячи боротися успішно з комунізмом, треба боротися з ним йогож зброєю" (з большевиками — по большевицьки). А прийшов він до цього висновку не „емоціонально", а чисто розумово[12])... Серед польської молоді лунають голоси, що треба жити не „для фразеольогії й обстрактних кличів („людскість" і пр.), що „треба приймати ту теорію, яка згоджується з дійсністю", що „остаточним виразом всіх терть ідеольогічних є засадничий конфлікт між націоналізмом і марксизмом", що „над посередними групами життя перейде до денного порядку", що доктрини демократизму і лібералізму переживаються і не можуть бути оборонною зброєю проти комунізму[13]), — всі ці голоси — польські, російські, німецькі, італійські, в яких лунає дух грядучої доби — як горох від стіни відбиваються від цапячих голів наших „гуманітаристів", навіть тих, які (як „метівці" або „новозоряни") удають, що хочуть хрестовий похід проти большевизму робити. Адже просто точки над і ставлять мудріші товариші наших радикалів і соціялістів з 2-го „Інтернаціоналу, вказуючи, що пролєтар потребує запровадити диктатуру, бо „свобода в середині не дасться утримати, коли, та свобода не здолає здобути свободу назовні: демократія є нероздільно сполучена з національною незалежністю"[14]) Але що „третій стан" на Україні — в тяжкім змаганні з большевизмом мусить зліквідувати демократію в середині, коли

[11]) L' Illustration, 29. VII.
[12]) Курєр Львовскі, 7. 4. б. р.
[13]) „Co mówi nasza młodzież o sobie"? (Gazeta Warszawska 15. 9.)
[14]) Der neue Vorwärts, 13. 8.

вона не встані нам вибороти незалежність, — до цього ляфонтенівські соціялісти й радикали — що хочуть свою політику „не на почуванню, а на розумі" збудувати — доглупатися ніяк не можуть...

Довший час приймали вони (не з обсервованих розумом фактів життя) — чужу доктрину: культурну („українізацію"), економічну (колєктивізацію), політичну (диктатуру пролєтаріяту), прийняли і чужу державну доктрину — слідом Драгоманова. Драгоманів доводив, що російська державна ідея — це наша ідея, що „для нас" — підбила Росія береги Чорного моря; соціялісти, що „для нас" лише, щоби ущасливити наш нарід — прийшли большевики з Півночі на благодатний Південь. Ідеалом драгоманівців був — СССР. (для комуністів), Ліга Народів Східної Европи (шаповалівці, соц.-революціонери), союз „братніх" націй — — української й московської і їх тісна згода (Липинський), „Діло" знайшло ідеал у Чехії, де „демократична ідея виявила свою притягальну (для Німців) силу", де вони „почувають себе при демократичному ладі „як дома" і в масі своїй є добрими громадянами чех.-слов. республики", а є „це приклад будучої ролі демократії в модерній державі" (Діло 30.7.) — може в „новій Росії", деми будемо чутися „як дома"?! Для сторонників „розумного (а не якогось там!) хотіння" — їх „розумне" хотіння якось завше повертається в бік адорації чужої ідеї: зрозуміти свою — їх „холодчий (може захолодний?) розум" відмовляється.

Гарібальдійці кричали австрійським „інтернаціоналістам" в мундурах: „passate l'Alpi e tornerem fratelli!" (відійдіть за Альпи і станемо братами). Коли до наших інтернаціоналістів приходили узброєні Муравьови, їм не казали забиратися за Курськ — братерство понад все, а ненависть це нездорове чувство.

Мета (ч. 32) каже, що „українізація"..., федеративний устрій сов. держави — це були ті гачики, які ловлять недосвідчених, маловироблених, політично нетерпеливих діячів... Так, так, але ці політично нетерпеливі (заемоціональні) діячі знаходилися в таборах близьких „Меті", не нам. „Лише, пише Мета — громадські діячі... без палкого сентименту, зате з холодною розвагою, обереглись від цеї помилки"... Так, так, але якраз оті „палкі сентименталісти", що не обереглися, були в таборах, близьких вам (Діло, Федорцеви й М. Рудницькі в „Н. Шляхах"). А люди з „холодною розвагою", що обереглися — в нашім журналі, який ви осуджуєте за „емоціональність".

„Розум" тих „нетерпеливих" диктував їм, завше — пристосуватися то до ідеї демократичної Росії, то комуністичної, то хліборобсько-монархічної, але завше — чужої нам.

Бо кожна з них виступала з аксесуаром голосних фраз, під маскою — якій, як показується, вірять не лише віслюки з байки... Правда, ще майже 2.300 літ тому повчав великий трибун своїх охлялих земляків, що „хто оцінює намір володаря більше з його слів, аніж з його чинів", той є „не сповна розуму"...[15]) Та для наших „людей розуму" з Демостена говорив лише „гуррапатріотизм", „сліпий порив" і „вражливість ненависти"... Що знав він про модерні поняття демократії і братерства народів? І що є він в порівнанні з нашим рідним Демостеном?

Правда, нераз оті „розумні" міркування заводили, приходив напад чергової гістерії, от як тепер з большевизмом, який „обманув" Скрипника. Ці напади — у наших мудрців — траплялися і давніше. Так, були заскочені передвоєнні українці політикою царату в Галичині, бо „не могли припустити думки, що уряд зважиться в Галичині на утиск українського слова"[16]) — так як тепер заскочені, бо „не могли припускати", що уряд большевицький зважиться на утиск українського слова на Україні. Бо й справді, звідкиж би могли вони припускати?! Таж — політики, що кермуються лише „світлом інтелєкта", про намір противника — роблять висновки не з його діл, не з його істоти й інтересів, лише — з його слів... (а вони були такі солодкі для довгих вух). Як могли вони думати, що Постишеви прийшли на Україну, щоби забрати її вугіль, руду і збіжжя, — коли вони ж самі казали, що прийшли для нашого ж щастя?! І якжеж було не дивуватися, що большевизм, якогож систему вони приняли, або царат, якого запевняли в льояльності, їх, отих „світлорозумних" політиків, переслідували: — „хибаж вони не знають, що українці, навіть у найфантастичнішій програмі своїй далі автономії не йшли"?[17]) Ах, і на це питання давно — страшно давно відповіджено „розумним" політикам: „Пилип хоче панувати... казав Демостен Атенцям. Він знає, що переслідує вас і що ви його з повним правом ненавидете"... Ось чому мусить він вас переслідувати!...[18]) Ось чому переслідує вас большевизм, бо „думає, що ви маєте розум", бо думає, що ненавидите його; якби ви перед ними не розпластувалися, якби ви не робили йому літами реклями — не годен був вірити, що маєте не розум дозрілої нації, а — ляфонтенівського осла.

Не звертаючи уваги на факти, на правдиві, жорстокі закони жорстокого життя, наші „умові" патріоти не могли додуматися до того, що в постаті того чи іншого режиму (царату, чи большевизму) — вони мають лише ріжні

---

[15]) Демостена 3-я промова проти Пилипа.
[16]) Е. Чикаленко — Щоденник, замітки з 1914 р. Львів 1931.
[17]) Е. Чикаленко, Щоденник, записки з дня 25 XI. 1911.
[18]) Демостена 2-а промова проти Пилипа.

маски народу Півночі, який іде — під тим чи іншим гаслом — з тим, з чим ішов на Атенців Пилип. Не могли додуматися до ідеї, до якої давним давно додумалися напр. Чехи. В брошурі, виданій в 1916 р., коли перемога Центр. Держав — видавалася такою імовірною, — Бенеш писав: „від першого арматнього стрілу до Білгороду, один однісінькій голос залунав по чеських землях: ця війна повинна визволити нас з ярма... німців і мадярів... Австро-Угорщина мусить бути поділена..." Боротьбу заповідалося проти народів німецького і угорського, не проти режіму чи династій. А за який недопустимий „шовінізм" уважали у нас кличі боротьби з народом російським — якраз ті соціялісти й демократи (з під стягу Ісааків Мазеп), які тепер кажуть нам подивляти чеську демократію! Чехи казали: Всі Габсбурги — ломили приречення, давані чеському народові — отже обовязком того народа — виповісти їм послух.[19]) А Липинський твердив, що обовязком українського патріота — є служити вірою і правдою цареві, (хоч його предки теж зломили дані йому приречення), поки він сам нас з присяги не звільнить... Розумні політики Заходу і „розумні" політики зі Сходу. Боротьбу з цілим німецьким народом — пропагував і Масарик, боротьбу з цілим німецьким народом (не лише з Гітлєром) пропагує й Жаботинський[20]), до боротьби з цілим українським народом взивала жидівська преса в 1926 році... Але круг ідей, з яких родилася ця думка, вираз докладної обсерваціі фактів життя, засвоєна іншими як щось самозрозуміле, — є у нас проскрибований, як вияв „кровожадної емоціональности й сліпих поривів"; проскрибована і клєрикалами, і демократами, і соціялістами, які — перед Масариками і Жаботинськими повні подиву, а для земляків, що повторяють mutatis mutandis — їх слова, не знаходять слів обурення за „шовінізм"...

Бенеш доводив, що „лишити чеський нарід під панованням Габсбургів і мадярів, це значить знова дати їм змогу його поневолити, бо — „якжеж не спробувалиби вони знова це вчинити, коли вони те робили вже від 1200 літ? Як моглиби вони стати нагло справедливими, поміркованими і лагідними, коли були протягом віків насильниками?" Ось де є льогіка, ось де аргументація, ось де холодний розум, на якого хронічний заник хорують наші політичні рахітики, що хваляться своєю неістнуючою зимною розважністю.

І навіть тепер — по останніх страшних роках — думка, що ми боремося не з тим чи другим режімом в Росії, лише проти імперії, проти імперіялістичного народу — не засвітила в головах тих людей. Спасення чекається не від

---

[19]) Detruisez l'Autriche-Hongrie, par Edvard Beneš, Paris 1916.
[20]) „Вістник", VI. ст. 472.

обезсилення Росії, лише — від її преображення: „от, коли замість царату прийдуть соціялісти!"... „От, коли замість кочовників і завойовників большевиків прийдуть чемні російські хлібороби!.."[21]) Досвід і факти (мабуть обовязуючі для „розумних" людей) можуть криком кричати, що соціялізм такий самий деспотичний та імперіялістичний як царат; досвід і факти (і соціольогія) можуть без кінця доводити, що „байкою є, що хлібороби є з природи миролюбніші",[22]) — це не зворушує наших мудрців; для них нема ні фактів, ні льогіки, де рішає їх лінива закамяніла думка... Або свіжий маніфест проти останньої фази московської політики на Україні. Чи він говорить про боротьбу з народом, з імперією російською, про її знищення, як Бенеш про знищення Австрії? Ні, говорить лише про „російських комуністів" і про „комуністичні насильства". Так ніби противник, проти якого ми збираємося апелювати до сумління світу — не був той самий, що й за Петра й Катерини, Мілюкова й Керенського і Денікіна...[23]) Бренить в тім основна нута всіх наших „боротьб" — не ясна, холодна думка, а — власне „любов батьківщини, оперта на емоції, на серцю", яку нам неслушно закидають противники. Колись Франко глузував з Павлика з його боротьбою з релігією і духовенством. „Була це — пише Франко — не боротьба проти релігійних переконань та світогляду, а боротьба проти руського духовенства в його поведінці з селянами. Це була боротьба подиктована не жадним світоглядом, не жадною політичною чи релігійною думкою, а лише гуманним чуттям".[24]) Чимсь подібним у многих протестантів (хоч не у всіх) подиктований їх поклик проти большевицького терору: не думкою, а чуттям. Ніби то кличеться репрезентацію народу заявити Европі своє політичне „вірую", а коли зачинають те „вірую" формулувати, то замість конкретного і яскравого (як у Бенеша напр.) клича розділу Росії і створення з УССР. незалежної України, — повідомляється, що ми хочемо, щоби прийшов той час, коли „засяє сонце волі" для нас... І чи треба було аж 16 літ, минулих від революції 1917 р., щоби в своїм credo вертати до А. Метлинського і Кононенка, до передвоєнної київської „Ради" з її „загляне сонце у наше віконце"?! З одного боку говориться про „національний чин", а з другого зразуж додається, що „є ним передусім зібрання грошевих засобів" і поміч голодуючим на Україні (Діло, 20.8.)... Заносить від цілої акції не акцією політиків, веденою передуманою ідеєю, („сонце волі" — не є ідеєю), лише філянтропійним підприємством, „гуманним

[21]) Хлібор. Україна, V-VI, ст. 64.
[22]) Kölnische Vierteljahrshefte für Soziologie. N. 3. 1930.
[23]) Гл. Діло. 14.8. ст. 1.
[24]) ЛНВ. 1905. т. 29.

чуттям" як у Павлика, нагло (під впливом заграничної преси) вибухло емоцією. Мине емоція, перестане сильно калатати серце, або — пара українських інтелігентів знову дістане пару посад у Харкові... і зворушення уляжеться...

А відворотною стороною цього зворушення є паніка, яка вже нераз огортала наших „розумових" політиків. Беля Кун в Будапешті... „Ах пропала Европа! Заллє її большевизм! Треба з ним пертрактувати"... Упав фунт... „Ах, кінець капіталізму! Ратуйся хто може"... Тепер по Скрипнику пішла відворотна хвиля почуття. Припливи й відпливи, хитання і скоки... І все разом протиставляється незмінній ідеї, пропагованій нашим журналом — як політика що „пливе з розуму і волі"... Тяжко на це не писати сатири!

Ще маленький факт, в якім як небо в кроплі води — відбивається хаотичність і брак якого будь окресленого наставлення у кермованих „світлом розума" політиків. Др. С. Демидчук (з Америки) дає раду, як то можна вратувати Україну так, як вратував свого часу Німеччину — Фіхте, давши їй ціль та ідею. Радить знайомому професорові зробити виклади „в роді Фіхтових промов до німецької нації", а порушити в них „всі наболілі питання нашої теперішності і способи їх розвязки, користаючись практикою і засадами наших теоретиків (хочби Липинського), чеських (Масарика), італійського фашизму, німецького гітлєризму, католицької дисципліни... Лєкції *не мусять бути цілком оригінальні*... можуть бути еклєктичні".[25]) Фіхте, „спаситель" нації, який не повинен бути оригінальним! — до цього можуть додуматися лише рутенські „інтелєктуалісти". Найбільшого страху мають наші „розумові" політики — перед не еклєктичним, оригінальним розумованням. Джерелом мудрости — завше лишиться для них саламаха з протилежних засад і теорій: як на практиці вони пристосовуються до всякого устрою, так в теорії — пристосовуються до найпротилежніших ідей, годячи непогодиме. Аби не сказати виразно: в право чи в ліво, бо — „не можна знати"...

Які прикмети інтелєкту, розуму, льогіки? Розум ніколи не вірить в недоведене фактами. Льогіка — вчить робити з даних преміс правильні, єдиноможливі висновки. Інтелєкт не дає себе змилити сповидністю річи. Розум знає як ділають закони природи і не вірить в чуда, які ці закони ломлять. Мимо позорів — інтелєкт знає, що рейки залізничі не збігаються на овиді, лише біжать паралєльно; що патик застромлений у воду, не переломлюється, як це здається окові; що не сонце ходить довколо землі (як йому видається), а навпаки; знає, що камінь паде до землі, а не до неба. Тимчасом спосіб політичного розумування та „ідеї" наших „розумових" політиків — є маркантним заперечен-

[25]) Діло 26.7.

ням всіх отих прикмет! Віра в большевицькі декларації, а не в чини; віра в третю або четверту Росію, в спасенність для села і третього стану соціялізму чи диктатури пролєтаріяту, в демократію „во время брані", в те, що абстрактні ідеї, а не інтереси, правлять світом, віра, що Керенського чи Лєніна можна „переконати" в „справедливости" наших постулятів, — все це було виразом не митикування „холодного розуму", лише розумованням політичної дитини.

Що таке розум? Розум — каже Демостен — це „пізнавати річи при їх повстанні, передчувати їх наперід, і передповідати їх іншим". Нічого з того ніколи не робили наші „розумові" політики: ані передбачали розпад Росії (навпаки, вірили в її силу), не передчували розгрому соціялізму, ні упадку демократії, ні смертельних наслідків для нас облудної політики Совітів, ні ворожости до нас російської демократії. Ані висновків з фактів не могли вивести, ані пізнати правдивих рушіїв історії, ані сказати іншим, як супроти тої чи іншої події мають застосуватися, ні усталити ділання соціольогічних законів...

Хома Аквинський сидів при своїй роботі, коли входить молодий брат і каже: „Подивіться-но! Он-де бик, що літає в повітрі!" Святий підійшов до вікна, а брат вибух реготом: „як могли ви повірити чомусь такому?" — „Мені видавалося, що я скорше можу повірити в літаючого бика, аніж припустити, що священик може казати неправду"...

„Подивіться, ми даємо вам грушки на вербі на Україні!" — казали большевики. І наші — кричали ура і кидалися до вікна, бо скорше могли повірити в грушку на вербі, аніж припустити, що соціяліст каже неправду... От такими літаючими биками заганяли наших політиків під свій прапор — ліберальна, республиканська і большевицька Росія. Але вони і досі чваняться, що підставою їх політик є „провідне світло інтелєкту", не якась там емоція, як у шовіністів...

Цим м. и. пояснюється (опріч гістерії) і вічнохитливість думки, змінність орієнтацій тих політиків. Хто добре обзнайомлений з природними властивостями річей і з взаємовідношенням причин і наслідків, той знайде свою лінію, як свій шлях той, хто вміє його розпізнавати після зір, місяця чи компаса. Хтож цеї останньої штуки не знає — того дуже легко переконати, хоч йому треба на південь, іти на північ: ніщо для його тупого розуму не промовляє ані за одним, ані за другим напрямком. Він легко вірить в усякий напрямок. Це власне є випадок наших політиків, що керуються „світлом інтелєкта"...

Це „світло" задало вже нам безліч фатальних ударів. Дійсно, щоби ділати, воля мусить бути одушевлена ідеєю. Але ідеєю не вчора, а завтра. Нація „не є ні спорідненість

крови, ні мовна ані територіяльна єдність, ні сусідство осель. Вона є „в о л я спільно щось робити". Нація мусить мати спільну мету, яку осягається спільним змаганням[26]).

Не завше оборона даного, одідиченого, матеріяльного — ратує націю. В Індії є 75 міль. магометан, серед яких лиш 7 є нащадки магометанських завойовників туранських. Решта—тої самої крови, тої самої території (а часто і мови), що й визнавці Брами. Отже тут матеріяльне — повинно булоб зробити з них таких самих індусів. Але духове — релігія — зробила з них непримиримих противників отих Індусів. 7 міліонів накинувши 75 свою „віру" — зробили їх членами своєї, нової для них — нації. Так роблять з нами большевики, накидають нам свою „віру" — втягаючи до спільного чину в імя спільного ідеалу. А наші „розумові" прихильники большевизму, соціялістичні і буржуазні — ще й помагали їм денаціоналізувати свій нарід, тішучись, що їм, як тим індусам-магометанам — *залишили великодушно* їх мову...

Лише така програма спільного чину — вяже громаду (і націю) в одну окрему цілість... „Світло інтелєкту" наших політиків, навпаки, розуміло націю як щось матеріяльне — певну територію, мову, спільність осель — і боронячи це дане, стале, — думало, що боронить націю, запрягаючи її, взаміну за ту оборону, до чужої динамічної ідеї, до чужого „спільного чину": словянофільства, царату, соціялізму, всеросійської демократії, европейського Сходу і т. п. в імя чужого ідеалу! Інакше кажучи: є д и н и й м о м е н т — „волю спільно щось робити" — який творив націю, вязав її в цілість, окрему від інших, — якраз той момент ігнорували наші політики, що „боронили" націю! На діліж — підпорядковуючи її зусилля службі чужої ідеї (в імя українізації, соціялізму) вони копали нації гріб, нищили її як окремий організм.

Вони старанно виминали драматичних розвязок і ставлення питання в цілий зріст; їх хитлива думка заслонялася моментальними успіхами, — не думала про завтра. Так, як ті Атенці, на яких глупоту спекулював Пилип, числячи, „що їх лакомство скаже їм задовольнитися теперішнім, а їх наївність зробить їх сліпими супроти майбутнього"[27]).

Була це фільософія вигоди і втоми. Тої втоми, яка огорнула знеможеного і зрадженого Франка, коли напосіли на нього „літа і життя тягота", коли то він нарікав на „жорстокі наші сили", на те, що „так богато недовіря, ненависти, антагонізмів намножилося серед людей", на заник „щиролюдського", на те, що на жаль рушійними силами історії не є вже „широкогуманність", „поступ" і „освіта", що забогато „догматизму"... Якраз ця фільософія, не фі-

[26]) José Ortega y Gasset, Der Aufstand der Massen, Berlin 1932, розд. XIV.

[27]) **Друга промова проти Пилипа.**

льософія догматизму — спиралася на емоціональности, на перечуленню, на серці, не на думці; а її „розумування“ — були лиш відблиском тої втоми, того світовідчування знемоги. Коли нас поучають, що не можна будувати політики на емоціях, то звернено це на фальшиву адресу. Коли нас повчають, що „вражливість почування вичерпується в міру напруження нервів, що почування неоперте на волі, проливається і зникає тим скорше — чим його натуга видавалася вища, що нерви це оружжя незвичайно слабе“ — то все це правда, лише стосується якраз до тих, наскрізь чуттєвих — ведених емоцією втоми — політиків, не до нас... Звідси є їх панікерство, нагле захоплення і розчарування, вічна хитливість поглядів, перескакування з партії до партії — гістерія...

Кожна фільософія має за підставу емоцію, світоставлення. Не переробивши природи Санча-Панса, — ніякою льогікою не зробите з нього, скажім — Васка де Гами. Тут не поможе жадна „програма“ ані „ідея“. Індуси зі своєю рафінованою і субтельною фільософією напевно були інтелєктом безмірно вище від своїх монгольських завойовників. Але це не вратувало їх від їх долі. Емоціональною підставою нашого Санча-Панса, — є ослаблений інстинкт боротьби за існування, звихнене відчуття її законів, а наслідок того — ослаблена сила розумування... Емоціональною підставою життєвої фільософії, бороненої в цім журналі — є приняття боротьби за існування як незмінного факту, а звідси — ясне розуміння її законів, і що за тим іде — уміння не піддаватися оманам, не брати фатаморгану за дійсність, не дати себе втягнути в пулапки, розставлені для ляфонтенівських ослів і цапів. Ця життєва фільософія в такій самій мірі сталить думку, як фільософія Санча-Панса її вялить.

Знаний подорожник — африканський Колюмб—Стенлі казав про себе в хвилинах відпочинку: „Африка в мені... Тиждень, місяць безчину можу ще знести, але потім змарнований час встає переді мною мов упир, обжаловуючи мене. Я мушу щось робити, все одно що, аби заспокоїти в собі голод чину“[28]). І тоді ним знов гонило до чорного континенту.

Отже коли наші противники говорять про „розумовий“ і „емоціональний“ підклад чи патріотизму, чи іншої ідеї — то говорять нісенітницю. Підставою кожної життєвої фільософії є певне чуттєве наставлення. Тільки, що в одних є це „голод чину“ як у Стенлі — що напружував ціле його єство і гострив ум, у других — це голод галушок і вигоди, як у Санчо-Панса, чи наших нащадків гоголівських Довгочхунів в політиці; не голод, а апетит, що роздуває

[28]) J. Wassermann, Bula Matari, życie Stanleya, Rój, 1933.

черево і сушить мозок, створюючи в нім оте „світло інтелєкту", яке його остаточно запоморочує.

Підставою одної фільософії — є шукання за щастям, другої — за чимсь іншим.

Новітній еспанський есеїст каже, що надходить нова доба в нашій цивілізації, яка перечеркне добу XIX віку, добу матеріялізму і утілітаризму. Вона оцінюватиме людські вчинки не відповідно до їх наслідків, її перспектива не є ні економічна, ні утілітаристична. Для неї найбільшу вартість мають ті чини, які є „чистим виразом енергії". Це є „голод чину", „готовість до боротьби". Vivere militare est, казав Сенека..." Для XIX в. „зусилля знаходило свою вартість і сенс в цілі, на яку було спрямоване", для нас—навпаки, — як в спорті—„спонтанний вияв сили ушляхотнює осягнену ціль... Тут маємо діло з люксусом, з відданям, яке розкидає свої сили повними жменями, без надії на нагороду, енергія, що переливається через береги..." І цей вилив не є безплідний — „дійсно цінні річи удаються лише завдяки таким неекономічним взлетам: наукова і мистецька творчість, політичний і моральний героїзм, релігійність святого — все це шляхотні витвори „спортового духа"[29]), безінтересовного „голоду чину" грядучої доби.

Ріжниці між тими двома світоглядами не покриваються з партійними ріжницями. З нашими противниками — „ми розходимося не так в політиці, як в самих засадах думання і відчування". Тому і байдуже, „чи вони ліберальні чи реакціонери, і в однім, і в другім випадку — лишилися вони позаду... Призначення нашої доби — не бути ліберальною чи консервативною, лише — не зважати на цю перестарілу пару противенств"... Хто читав цього еспанця уважно, той зрозуміє, чому ми протиставляємо наш світогляд і „реакціонерам", і „лібералам" з соціялістами однаково...

Тільки цей новий тип людини, який вже народжується, і зможе поставити чоло грядучим подіям в царстві Постишевів і Радеків на Україні, лиш він не злякається ставити проблєми в цілий зріст, ані спробувати їх розвязати. Тому гумористично звучить заклик журналіста, що не має жадного поняття про відносини в краю, коли заманіфестування „ворожости (України) до Московщини", її „незломного змагання до державної самостійности" — він накладає головно на одну галицьку партію, яка до того як найменше надається[30]). Не слабим рукам втілювати сильні ідеї. Коли хтось думає що дійсно на Україні чи закордоном, „незломну волю української нації до самостійности" й „ворожости до Московщини", — репрезентуватимуть ота галицька партія чи празькі або львівські соціялісти, й инші

---

[29]) José Ortega y Gasset. Die Aufgabe unserer Zeit, Stuttgart-Berlin.
[30]) Діло, 20.8. вступна стаття (М. Данька).

чинники, які з наївного вирахування („хитрости малоросійської") чи з паніки, літами робили рекляму большевизмові (Д і л о); висміювали як абсурд ідею української незалежности (Панейко), оббріхувати найактивніші сили на Україні як „наддніпрянських руїнників" (Н. З о р я); які мріяли про „тісний союз" з Москвою і апробували гетманську „федерацію" (Липинський і тов.), або „федерацію" соціялістичну (шаповалівці); які вибиралися ущасливлювати нарід совітською колєктивізацією (радикали й соціялісти); які принижували справу нашу в СССР. до борні з режімом або гуманітарної справи визволення голодуючих муринів; які вічно перекидалися з захоплення в паніку і навпаки; які так легко давали себе здурити гарною „фразеольогією" й „деклярациями"; які нагінкою на „фашизм" і „шовінізм" — в корні параліжуватимуть відпорну силу нації в боротьбі з Совітами, — коли хтось думає, що якраз сим силам вмираючого старого припаде роля бути спадкарями большевизму, той основно помиляється. Помиляється той, хто думає, що в добу Сталіних, Кемалів, Муссоліні і Гітлєрів — збудують Україну над Дніпром гоголівські Довгочхуни й Перерепенки.

В М е т і (ч. 32) читаємо: „українська національна ідея стоїть перед історичним завданням: вона мусить заповнити порожнечу, яку створив сумерк укр. комунізму, як політичної доктрини, мусить покликати нові політичні сили на терені совітської дійсности до активної політичної боротьби"... Слушно. Лише не звідти ті сили прийдуть, звідки здається М е т і. Ті, про які вона думає — не скристалізували-би національні енергії довкола ясної ідеї, лиш стлумилиб їх.

Боротьбу з агонізуючим большевизмом і Росією піднімуть інші, люди нового типу, ті молоді сили, якими напхані совітські тюрми й комсомоли, які перейшли пекло, пізнали його й не злякалися, а з нього винесли зерно нової ідеї; які пізнали закон боротьби за існування і не перецукровують жорстокої проблєматики життя;які йшли до большевиків не для „лакомства нещасного" (як емігрантські сміновіховці), а під дулом револьвера, або які — не зраджуючи нікого й нічого — змалку попали в млинове коло комунізму, російсько-українського „братерства", які щойно тепер зачинають прозрівати, шпурляючи владі свої партійні білєти в обличчя при черговій „чистці"... Вони, й ті з емігрантських угруповань, які зрозуміють що великі рани не лікуються старими бабами-шептухами від політики... Це будуть люди, які зрозуміють думки нової доби, якої заграва сходить над Тибром і Північним морем; яким так сидить їх країна в душі, як Африка у Стенлі з його „голодом чину"; які виметуть на смітник історії скамянілі доктрини, чужі для краю спорохнявілі кличі; відсахнуться всяких „інтернаціоналізмів", не лякатимуться „шовінізму", ані власної тіні; які

зрозуміють нарешті, що є „время роздрати і время сшити, время любити і время ненавидіти, время брані і время миру", які знають, що люди зроджені до одного, є сліпі — коли наступає „время" друге...

Це два світи. Один думає, що український комунізм в СССР. заступиться механічною ідеєю, програмою, обєднанням. Другий — що на зміну йому прийде новий тип людини, той тип, який наші противники уважають „неморальним" і гіршим від большевизму, але який мусить зліквідувати отой архаїчний тип, спільний клєрикально-консервативно-гетмансько-ундівсько-соціялістично-радикальному світові. Між тими двома світами не ріжниця, а провалля, через яке немає мостів.

А. Ст-ий.

Анґлійська дитина

(*за Гр. Жан де Панж*)

Спосіб, виховання дитини у якогось народа — це точна відбитка погляду, який панує на дитину у того народа. На загал беручи, в латинських країнах на дитину дивляться як на малу людину, дорослого в мініятурі. Романська дитина лишається в сталій залежності від своєї родини, бере участь в заняттях, в розвагах старших, і навіть часом воліє їх товариство від дитячого.

Навпаки, в країнах англьо-саксонських на дитину дивляться як на своєрідну істоту, що живе в замкнутім світі, отже там стараються створити для неї власне оточення, власну оздобу. В Англії дитина — це король, але її королівство замкнуте; вона — король, але під умовою, що лишиться дитиною. Її імаґінації, її мрії, її поезія — шануються, її література не є копією літератури старших, навіть її матеріяльне життя улаштовано після інакшого пляну. Під кожним оглядом їй лишено певну автономію — фізичну й моральну, мову і цілий спосіб життя, властивий їй. Богатий чи бідний Англієць завше матиме свою „nursery" в звичайнім домі чи в люксусових апартаментах льорда. Дитина завше матиме свою „nurse", свої меблі, своє їдження, свої книжки: заздрісно зберігається дитині оту специфічно дитячу обстанову, яку уважається конечною так для її здоровля, як і для її умового розвитку.

За чепурно приоздобленими мурами цеї „nursery" живе цілий окремий світ, незнаний старшими, але який складає інтеґральну частину життя дитини. В тім екстраваґантнім всесвіті, треба забути на всяку льоґіку: такі близькі постаті, як Джек Горнер, маленька Бетти Блю, Гемпти-Домпти, мамуся Гоббард, кітка, пес, коні, ведмедик Теди (тедибер), великі дзигари, чайний сервис і карти — все тут єд-

нається в дивній какофонії. Не розгнуздана, а ще незагнуздана імагінація, примхи, які ще не знають жадних пут, — неподільно панують у тих безприкладних nursery rhymes, в яких бренить здається відвічна душа нації. Цикль своїх переживань дитячих — ніколи дитина не забуває, вона рецитує, говорить, співає, танцює, ніколи не виходячи зі свого власного поетичного світу.

Коли, ще дуже молода, англійська дитина покидає home аби йти до школи, вона не знайде в новій обстанові майже нічого, щоб ріжнилося з дотеперішньою. Школа створена відповідно до неї, для неї. До тої школи приходить вона в супроводі фантастичних істот, що видістались з nursery rhymes, а всі герої старої Англії стрінуть її на порозі школи, де вона займатиметься своїми улюбленими предметами, де спорт і пригоди помішані з мріями і поезією. Школа не є холодним передпокоєм життя, лише свого роду клюбом, де діти організуються для спільного життя. В однім шкільнім журналі читаємо: „Коли, з одного боку, ми позинні бути свідомі, що ми діти, і то шкільні діти, то з другого боку не повинні ми ніколи забувати, що творимо тут осібне суспільне тіло, громаду, в якій треба не лише набирати знання, але й ділати і жити".

Провідна ідея англійської школи — приготувати дітей до суспільного життя, зробити з них людей, а не лиш напхати їх мозок наспіх проковтнутими відомостями. Длятого дитині лишається богато вільного часу, в якім вона, разом з товаришами, вправляється до будучого життя в суспільности, беручи участь в сходинах, диспутах, де вона сама регулює всі деталі свого життя і вчиться почуття відповідальности.

Ученики не поділені після віку, навпаки, стараються старших і молодших получити разом, групуючи їх після „домів". Старші доглядають за меншими, і далеко більшою ганьбою є, коли хтось покараний не учителем, лише своїм старшим колєгою. Цілий порядок „дома" поручені опіці шефа. Коли ви вчинили якийсь переступок поза шкільними годинами, вас кличуть до „монітора", коли вас засудять, дістаєте кілька ударів патиком. Ця система дуже добре формує характер, навчаючи старших почуття відповідальности, малих — послуху, а всіх — ініціятиви. Доброю стороною є, що малих привчається промовляти в своїй обороні. Певно, що добрий балакун може бути увільнений, коли переконає „моніторів" в своїй невинності, тоді як скромний може бути покараний несправедливо, не вміючи звязло боронитися, але це перший досвід несправедливости не лишиться для нього без хісна в житті...

В жадній країні світа не присвячується стільки уваги дитині як в Англії, але в жадній іншій країні діти не є відділені від дорослих. Навіть в родині child's department є

свого роду резерватом. Пошанівку особи, який є одною з догм британської моралі, вчиться змалку. Цій „особі", якаб мала й слаба вона не була, всеж дадуть панування над усім, що її окружає, створюючи їй, відповідно до її міри — її власний всесвіт. Прийде час і дитина запанує над іншим всесвітом, вже реальним: з кукли вилетить метелик.

„В своїх забавах і завдяки ним—каже фільософ Гардіні — дитина не ставляє собі завдання осягнути якусь мету. Вона стремить ні до чого іншого, як до того, щоб дати вільну вправу своїй молодій силі, вилляти своє молоде життя в форму рухів, слів, гестів, що не мають жадної означеної цілі. Стремління дитини — розширитися, розвинутися, стати чим раз більше й сильніше — самим собою".

Чи це не є ідеал англійської нації, найсильнішої в світі? Ідеал, до якого виховується кожного малого британця від дня його зявлення на світ.

Анрі Мішо

Варвар в Індії

(з французького)

Я знаю коло двацяти столиць, але жадне інше місто не роїться так від людей, як Калькута. Прошу собі уявити місто, заселене — самими крилошанами — бо їх начислюється тут 700.000, слідуючі 700.000 — це жінки, які сидять дома і не виходять. Ви завше окружені мужчинами — дивне враження.

Бенґалець родиться вже крилошанином, а крилошани, з вийомком зовсім мацьопких, яких носять на руках, стало ходять пішки. Їх повно — на тротуарах і на середині вулиці. Високі й сухі, без стегон і рамен, без рухів, без сміху, — професори або фільософи. В ріжнородних одінях. Одні майже голі. Але правдивий крилошанин завше лишається крилошанином. Голі мабуть найповажніші. Богато з них убрані в тоги, з одним або двома закинутими взад шличками, — в рожеві, зелені, мальвові або темночервоні тоги чи білі халати. Вони незвичайно численні, спокійні, певні себе, і повні тої безличности, яку набувають, сидячи зі схрещеними ногами.

Їх погляд — верх досконалости, ані піднесений догори, ані спущений додолу, без закиду, без тіні трівоги або страху. Шира й безпосередня юрба, яка занята цілком сама собою, або скорше — кожний занятий сам собою. Юрба ця — дуже грубіянська, але — труслива, коли остро взятися до неї. Колискою, з якої виросла кожна з цих істот — є тритисячелітня культура країни чудес.

Найбільше лякаються індуси занечищення, відразливого віддиху европейців, що несе в собі запах мяса і убійства, стережуться дотику білизни, гарбарів, магометанських різників, рибалок, шевців і хусток до носа, які мають в собі те, що після права повинно вернути в землю, иншими словами, вистерігаються стичности з усіма тими річами, які кожної хвилини нашого життя аж по шию забрукують людину, яка на то не уважає.

Завше скупчені, пускаються індуси у вулицю або в потік життя лише проти волі, повні внутрішнього спротиву. Ніколи не знайдете їх охлялими, ніколи вони „не виходять зі себе", ніколи не тратять рівноваги, все — певні себе і безличні.

Індус сідає там, де йому якраз забаглося. Коли тягар коша змучив його, він скидає його і сідає зверху. Стріне голяра серед вулиці або на площі, — зараз на місці каже себе обголити, і зовсім тим не жу-

риться, чи спричинює тим загамування вуличного руху. Він сідає всюди, але найохотніше там, де цього найменше сподівається, — серед вулиці, перед лавкою, в своїй крамниці — на ляді, посеред розложеного краму, межи капелюхами й черевиками, на траві, на сонці — бо індус живиться сонцем, або в тіні — бо і тіню живиться він, або на границі де сходяться світло й тінь. Цілком байдужий на все на світі, дискутує він з поважною міною, розложившися межи грядками з квітами в якімсь парку або спершися на лавку. Чи ви можете знати, де захочеться сісти кітці? Так само є з індусом. Ах, бідні, скривджені Калькутські травники! Жадний анґлієць не спогляне на них без почуття внутрішнього жаху. Але жадна поліція, ніяка артилерія в світі не відвічить індуса сісти там, де йому забагнеться.

Там сидить він, непорушний, не чекаючи нічого ні від кого. Хто має якраз охоту співати—співає; хтомає охоту молитися—молиться, продаючи одночасно перець або що інше... Місто де на кожнім кроці ви є в юрбі. Скрізь, навіть в найширших вулицях з тяжкою бідою мусите перепихатися через юрбу. Місто крилошанів і їх патрона, їх великого патрона, ідеала претенсіональности і контемпляції — корови.

Індуси заключили союз з коровою, але корова про те нічого не знає. Корова і малпа — двоє найбезличніших священних звірят. Всюди в Кальтурі видно коров. Вони мандрують вулицями, в цілу свою довжину простягаються на тротуарах, виділяють свої екскремента перед автомобілем Бенґальського ґубернатора, оглядають крамниці, розгощуються на дверних порогах, — і колиб індус дався зїсти, вони його з цілою певністю пожерлиб.

В її байдужости щодо зовнішнього світу, корова перевищає навіть індуса. Цілком ясно видно по ній, що не жде вона від зовнішнього світу ані якогось пояснення ані откровения. А коли зїсть хочби лише один бушель трави, то потребує найменше сім годин, щоби його перетравити.

Скрізь по Калькуті вандрують і травлять корови. Це є раса, яка — подібно до індусів і анґлійців — не мішається з ніякою іншою. Корови, індуси, анґлійці — ось три народи які заселяють столицю світа — Калькуту. Індус любить звірята не лиш тому, що вони такі милі, о ні! Навпаки, він трохи згірдливо споглядає на них. Псів напр. не зносить, бо вони нездібні до жадного скупчення, занадто піддаються впливам хвилини, і ганебно позбавлені всякого самопанування. Крім того — пси, цеж реінкарнація створінь, які не були-би псами, колиб перед тим не згрішили. Ануж є це огидні злочинці, що колись замордували якогось брамана!

Індус особливо цінить мудрість і митикування. Під тим оглядом він чується рідним корові і слоневі, які затримують для себе свої гадки і люблять жити у віддаленні від світа. Індус не зносить забавних звірят, які вистроюють ріжні штуки. На селі не знайти ні горобців, ні пав, ні ібісів, ні чорногузів, за те безконечне число круків і чорних кань — поважних птахів. Крім того є верблюди і буйволи, теж серьозн звірята.

Але непорушні індуси займаються теж і спортом. Уреґульоване — для цілей магії – віддихання можна назвати індійським національним спортом. Одного дня на двірці в Сирампурі просив я одного „Бабу", що відпроваджував мене, пояснити мені цей спорт. За кілька хвилин коло нас зібралося до двацятьох штукарів, дорадників та інформаторів, даючи нам проби своєї надзвичайної штуки віддихання. Вони показували нам, як віддихається і вдихається повітря. На кожне чотиризразове вдихання через ліву дірку від носа, приходило 16-разове скоре видихування через праву дірку і т. п. В Індії, де люде на загал дуже шпарівні з своїми ґестами, ніколи не бачив я стільки ґестикуляції як при цій нагоді...

Анґлієць миється правильно і старанно, мимотого є він для індуса втіленням бруду і нечистоти. Індусові тяжко не вивонітуватися при самій думці про анґлійця, бо цей останній безнастанно занечищує себе через дотикання річей, яких суворо уникає індус. Мало хто купається

так часто, як індус. В маленькім місточку Чанлернагоре є крім Ґанґа з його священними водами, не менше як 1600 ставів. І якої години не йшлиби ви поуз ті стави, рідко побачите щоби в якімсь з них не купалися. Розуміється, що й Ґанґ не буває ніколи порожний. Певно не можна твердити що в нім тече дестильована вода. Але її беруть такою, якою є. Так само і води отих ставів. Колиб ця вода була чиста, то певно її не забрукувалиб умисно перед купанням. Хіба лиш трошки, щоби зробити приємнішою для купання.

При купанні індус не покидає своєї смертельно поважної міни. Він стоїть сторч аж поколінь в воді. Від часу до часу схиляється і тоді священна вода Ґанґу переливає через нього. Так стоїть він хвилинку, миючи нераз своє одіння або шмати. Передусім чистить основно зуби. Коли видко сонце—він зараз скомуніковується з ним з поміччю молитов. Але сміху тут немає. По сусідству з більшими містами, де є прядільні, стрінете кількох шибеників, які навіть пробують пливати. Пливати в священній воді! Але подібні випадки рідкі.

Та не зважаючи на це, бруд в Індії страшний, хоч шмати, якими огортаються Індуси часом бувають і чисті. Дивним дивом індуські малярі малюють дуже чисті образи, представляючі забруканих людей в обдертих лахах. Навпаки, в Европі ось вже сто літ малюють тільки похилені, потріскані будівлі з брудним interieur і з людьми, які, здається, всі мають скірні недуги...

Кожний має амбіцію представити свій світ не таким, яким він є в дійсності. Не таким, яким він є в дійсності, представляють, крім того, европейці і світ Індії.

М. Л.

З пресового фільму

Харківський „Комуніст" (ч. 90) цитує статтю О. В. про японську офензиву в Манчжурії і вірш О. Ольжича — „Японії", і додає свої уваги: „проповідь імперіялістичного розбою, проповідь нищення народніх мас Китаю — таке останнє слово фашистівського мерзотника, що чекає допомоги в боротьбі з СРСР від інтервенції японського імперіялізму... Вістник творить цілий культ японського імперіялізму і японську систему виховання дітей у мілітаристичному дусі. Чи не найхарактеристичніший є вірш фашістівського поета Ольжича... Осатанілий від ненависти до СРСР фашистівський піїта складає гимн японським імперіялістам"... і дальше в тім самім дусі. Цікаво, чи „Комуніст" хотівби, щоб „фашістівський піїта" складав гимн Сталінові? Або Скрипникові? Це трохи небезпечно: не встигнеш гимну зложити, а вже „герой" в „уклоністах", а вже виклятий або й не живе: замісць гимну—треба некрольота. Нема сенсу. Що до „виховання дітей в мілітаристичному дусі", то в якім дусі їх виховує Росія?

——

В краківськім „Часі" читаємо: „серед стовідсоткових расистів німецьких починають кільчитися явно протихристіянські тенденції". Один з найстарших членів їх групи ґраф Ревентлов віддавна доводить, що християнство... не відповідає національ-соціялізмові, що проголошує культ сили і віру в чистість раси... Ґр. Р-ов на сторінках „Райхсварти" отверто каже що гітлерівців не можна уважати за християн. „Називаємо себе християнами, але ними не є і не можемо бути. Наша молодь, правда, релігійна..., але у неї інтезивніше розвинено внутрішнє життя, ніж у богатьох християн" і т. д.

Українські „гітлерівці" нічого подібного ще не говорили і мабуть не скажуть. Але одно запитання: чи „Зорі" і „Мети", вмовляючи в загал що власне такі думки і наших „ревентлових", — чи не граються в небезпечну гру? Чи дійсно вони помогають справі релігії, — коли кажуть, що гасло „нація понад все" — засада неморальна? Ну, а карієра понад усе — моральна? Час над тим застановитися.

——

Der Neue Vorwärts (13.8) передруковує з „Kampf"-у ряд статей виеміґрувавших з Німеччини соціяльдемократичних провідників. Є м. и. стаття під заголовком „Дрібнобуржуазна ребелія", про „бунт" дрібномі-щанства говорить і москвофільский „Гарт" у Львові. Отже погірдливим терміном — „бунтівників" (по комуністичному — „бандитів") називають ці ґенерали без армії — великий рух середнього стану, міщанства, середньої буржуазії і селянства на Україні, в Італії, в Ірляндії, в Німеччині, в Австрії — проти диктаторського соціялізму, який ідеали — в найліпшім випадку — незначної жменьки нації хоче накинути величезній „дрібнобуржуазній" більшості народу... Чи по научках римських і берлінських, не час тим „диктаторам" стати скромнішими?

В тій самій ґазеті читаємо: „колиб не було жадного иншого вибору, як між диктатурою Сталіна і якимсь „білим" режімом, миб вибрали все таки р о с і й с ь к у р е в о л ю ц і ю"... Що за евфемізм! На кінці — автор засоромився сам себе: льоґічно треба було скінчити так — „миб вибрали все таки С т а л і н а"... Але соціялісти є за Сталіном, і соромляться цього. Кепський для них знак! В кожнім разі, колиб напр. на Україні треба булоб вибирати між самостійною, „кулацькою" у к р а ї н с ь к о ю республикою а р о с і й с ь к о ю диктатурою Сталіна — О. Бауер і інші соціялісти чи оборонці пригнічених націй — вибралиби Сталіна і Росію... Так собі й запамятаємо. Лише, як до такого смаку своїх товаришів з 2-го Інтернаціоналу віднесуться Мазепи і Феденки?

— —

З нагоди отворення XVIII Сіоністичного З'їзду наводить львівська „Хвіля" (23.8) промову Жаботинського, який м. и. сказав: „мусимо провадити політику, яка не знає жадного милосердя для німецьких жидів" (мовляв, не оглядаючись на них-протестувати проти режіму Ґітлера) „Маємо діло з ворогом, отже повинні використовувати все, не лише щоби тому ворогові шкодити, але щоб його знищити... При бойкоті Німеччини мусимо використати всі стихії і тенденції, що ділають в напрямі ізоляції Німеччини в цивілізованім світі". Чи колись наші політики тримали таку мову супроти Сталіна і Росії? Чи говорили так наші радикали, с о ц і я л і с т и? Але, правда, вони разом з 2-м Інтернаціоналом заняті важнішою справою: бойкоту Німеччини за кривду виряджену кільком соткам ж и д і в с ь к о ї б у р ж у а з і ї.

— —

З промови Постишева: „Шкідники й шпигуни, як Яворські, Бажани, Максимовичі, Ерстенюки, Шумські й Солодуби .. користаючи поодинокими ділянками культурного будівництва, прищеплювали, звісно, не нашу, національну лише що до форми, культуру, а культуру націоналістичну, буржуазну, культуру Донцова, Єфремова, Грушевського, культуру нам ворожу"... (В і с т и 22. VI.) Це проти нових жертвенних козлів нового протиукраїнського курсу в московській політиці. Виходить, отже, що національною культурою є лиш та, яка н а ц і о н а л ь н а лише формою, а змістом — і н т е р н а ц і о н а л ь н а — большевицька. Культура-ж національна й формою і змістом є вже конче націоналістична й буржуазна. Ну, а що коли — як це є на Україні, у Франції, в Німеччині і т. д. б у р ж у а з і я творить більшість н а ц і ї, той тоді її культура не буде н а ц і о н а л ь н о ю? Нещасні Постишеви! Невже російська інтеліґенція аж так витереблена, що не знайти серед неї трохи інтеліґентніших „ідеольоґів"? Савенки й Піхни за царату далеко спритніше воювали в пресі проти українства.

— —

Гетьманський „Хліборобський Шлях" (ч. 15—16) боронить В. Липинського перед „Вістником". Липинський мовляв, не був симпатиком Сходу (Росії), лише проповідував політичний союз і то з хліборобською отже европеізованою, не кочово-охлократичною, по духу азіятською Москвою... Отже тоді треба сказати, що Франція має „східну анархістичну психіку", бо в великій війні була в союзі з Росією, — значить її тягнуло до Сходу"... Не така проста справа. Франція була в союзі з Москвою, а Іван Ґрізний в союзі з Англією — значить він був европейцем? Не про „союз" ходить, а про те, що н а п р а к т и ц і оті союзи переміня-

ються моментально у „федерації", як в 1918; у ті „федерації", які і „Хліб. Україна" і інші публікації гетьманські досі виправдують. От, колиб „Хліб. Шлях" навів нам приклад, що Анґлія чи Франція вступили у „федерацію" з Росією, то миб повірили в западництво Липинського... Зрештою союз Франції був союзом державно-політичним, конюнктуральним, а „союз" Липинського був засадничим і був союзом „з братами по крови,духу і культурі", з народом російським. Признаватися до побратимства з народом російським, виріжняти його як братнього серед инших, — це й є тяга до Росії, це й є москвофільство не тільки політичне, а почасти і культурне. Що хліборобська Росія перестане бути заборчою, а стане европейською — це бездоказове і довільне припущення Л-го, рівновартне з другим: що демократична чи соціялістична, поцарська Росія зевропеїзується... Одне твердженя й друге випливають з тої самої тяги до Сходу, спільної і соціялістам, і гетьманцям.

Пише „Хлібор. Шлях", що тоді і „авіятом" був Мазепа, що 20 літ був вірним Петрові І-му"... Ні, ріжниця та, що гетьман Мазепа застав Україну під Москвою і зробив спробу вирвати її з тої „федерації". Павло Скоропадський, навпаки, застав Україну від Москви незалежною, — і хотів привести її у „федерацію" з Москвою (яку Липинський виправдував) Як бачимо маленька ріжниця є, і нема чого тривожити тіні великого гетьмана. „Хліб. Шлях" цитує Лип-го: „бережімся... руйнуючого явища, коли наші люди східної культури, через ненависть до своїх власних батьківських традицій, починають удавати з себе „западників" і накидати цілій Україні свої „західні ідеї", які приймають покалічені... форми"... Якже Лип-ий ті наші традиції розуміє? Він хвалив російського ґен. Залеського, який в імя не видуманої, а „реальної" української традиції „служив вірою і правдою державі російській" та ставив того ґенерала українським „руїнникам" за взір за те, що він аж тоді пішов за голосом серця і став служити своєму краєві, коли цар московський звільнив його з присяги, яку його предки в Переяславі вложили... Отже служба царатові — це після Хліборобського Шляху — наші традиції? І в цій дійсно азіятській льояльності мусимо бачити „западництво" Лип-го?!

Безнадійним ділом займається „Хліб. Шлях", стараючися свого ідеольоґа вибілити від слушного закиду — політичного й культурного, невищимого москвофільства...

Бібліоґрафія

Жигмонт Процишин: Молоде покоління. Видавництво „Стрибожич", Львів 1933, мала 8⁰, ст. 173.

Заголовок книжки Процишина обіцює багато й каже ставити до неї неабиякі вимоги. По ньому можемо сподіватися, що це широкий епічний малюнок з життя молодого покоління. А що знаходимо дійсно в книжці? Пятнацять добрих новель. Поза трьома першими найкоротшими й відносно найслабшими, всі инші мають за тему тюремне життя. Автор знає його. Немає фальшивої пози й у нашій літературі звичайного, в таких випадках, сентименталізму. Автор здобувається місцями на простоту й, яка може найвартісніше в його книжці; має одну з найважніших прикмет доброго епіка — хист вчуватися в психіку персонажів, снагу творити постаті. Підхід автора є в основі реалістичний і річевий, думає автор ясно й конкретно, не нехтує буденними справами. Але цей реалізм не є примітивний, не є спрощений, новеліст виходить поза хронікарське записування вчинків і випадків. Осягає це через психольоґічне насвітлювання розказуваних фактів. Більшість новель має фабулу, іноді навіть досить складну (напр. „Червона шапочка", „Троє дівчат"), тільки деякі задумані й виконані як репортажі, цебто опис побуту є в них метою сам для себе (напр. „Лист"). Особи характеризовані індивідуально, кожна окремо, тільки в „Ялинці" героєм є громада із своєю збірною психікою. Стиль ясний, рівний. Розмови дзве-

нять з малими виїмками (ст. 25) природно. Метафор і порівнань автор не надуживає.

Але книжка не дає того, що обіцює заголовок. Не є ані маніфестом молодих, ані всестороннім образом їх життя. Змальовує тільки одну ділянку, звязану з ними, показує їх тільки від одної сторони й то пасивної. До цього молоді не є головними героями збірки. Може проти волі автора, найліпше вдалися йому оповідання про звичайних злочинців. Найкраща під мистецьким оглядом новеля книжки — це „Прокіп Озеро", далі „Ліва кампа" і „Бунт". Отже середину книжки, її ядро творять психольоґічні студії про нормальні тюремні типи. Тому заголовок є трохи претенсіональний..

З дрібних прогріхів слід згадати непослідовне видержання одностайного стилю. Напр. таке: героєм новелі є неграмотний злодій, автор не оповідає безпосередньо від себе й намагається не виходити поза світ свого героя. Несподівано стрічаємо тут порівнання з літератури та з кіном з Фавстом і з Фербенксом („Бунт"). Місцями вражає штучність розмови. Звичайна собі панянка, ведучи балачку із своїм коханим говорить м. и. про „смертельне стрільно, що пірве ніжне прядиво нашої любови!.." (ст. 25). Чи автор розмовляє коли із своєю любою таким паперовим стилем? В першій новелі збірки видається неприродним, щоби восьмилітній хлопчина був командиром військової патрулі й переводив якісь труси та арешти.

Мова здебільше чиста, але стрічаємо досить багато галичанізмів, напр. лискучі, лискавки (має бути блискучі ст. 21, блискавки ст. 102), ланців (м. б. ланцюгів ст. 45, 171), відтак (м. б. згодом, потім ст. 102, 103, 122), архаїзмів напр. студена, студінь, (м. б. холодна, холод), звучав (м. б. дзвенів, бренів ст. 14), є навіть москалізми напр. насікомих, (м. б. комах).

При всіх застереженнях збірку треба привітати як цікавий вклад у нашу новелістику. **М. Барський.**

Публій Верґілій Маро: Енеїда. В 2000-ліття народин поета з латинської мови переклав Михайло Білик. Книги I—VI, мала 8°, ст. 196. Стрий (видавництва ні дати не подано).

Коли беремо до рук новий перекл д „Енеїди", просто дивуємося, що сьогодні знайшовся автор, що мав охоту й відвагу взятись до такого невдячного діла. Праця важка, труд великий, а вислід такий, що навіть видавця не можна знайти. Тому перекладач мусів видавати власним коштом кожну пісню окремим зшитком дійшов тільки до половини „Енеїди". А нагородою за працю повна мовчанка й легковаження. Переклад вийшов ще в осені 1931 р., а досі майже ніхто не звернув на нього уваги. Хоч спізнено, хочемо пригадати його, бо справді на це заслуговує.

„Енеїда" з усіх архитворів світової літератури має в нас найбільшу й найдовшу традицію, найтісніше зрослася з нашим письменством, а проте немає в нас досі повного перекладу. Було декілька спроб, але залишилися уривками, на цілість не спромігся ніхто. Працювали досі над переклададанням Боднаренко (II. книга в „Зорі Галицькій" за 1850), Руданський (I. книга) та Зеров (V.).

Переклад Білика не є зовсім задовільний. Має він усі добрі та лихі прикмети перекладів, що їх можна би назвати фільольоґічними. Є можливо вірний, точний, але не завше легкий. Не має тієї безпосереньости. пливкости, простоти й прозорости, що ними здебільша відзначаються переклади, роблені „фаховими" поетами (Рильським, Зеровом). В мові є галицькі провінціялізми і наголоси. От хочби два перші рядки (де наголоси подано за вимогами гексаметру...

Пісню співáю про бóї й геройá, що гнáний судьбóю,
В дáвню давнúну з троянської зéмлі прибýв в італійську,

Маємо тут один архаїзм (судьбою) і три сумнівні наголоси: бóї, давнúну й зéмлі. В літературній мові наголошується давнину, земля. Щодо третього слова, то словник Гр. Голоскевича (ст. 26) подає наголос множини: бої. Архаїзму й москалізму „судьбóю" легко уникну-

ти заступивши його „до́лею", при чому треба змінити порядок слів. Отже замість „гна́ний судьбо́ю" краще буде „до́лею гна́ний" і ритм залишиться той сам. Таких поправок повинен би автор зробити більше. Крім того за богато демінутивів напр. г і р е н ь к о г о л и х а (ст. 3), с е р д е н ь к у (ст. 4), р о ч о к (ст. 28), в с е р е д е н ь к у (ст. 95) тощо.

Подаємо оці завваги не щоб поменшити працю перекладача, але навпаки, щоб допомогти йому. Маємо надію, що колись буде він мати змогу видати свій переклад одною книжкою з відповідною вступною статтею. Тоді одержалиби ми справді клясичний переклад клясичного архитвору. М. Барський.

Alfred Fabre Luce: Caillaux. Libraire Gallimard. Paris 1932. p. p. 285.

В книзі знаходимо дещо цікавого про франко московський союз. Усім, хто хоч в найменшій мірі студіював питання про т. зв. винуватців війни є добре знане, що першим кроком до розпочаття всесвітнього конфлікту була російська мобілізація, офіційно датована днем 29 липня 1914, але фактично здається розпочата навіть двома чи трьома днями раніше. З книги Фабр-Люса довідуємося, що цей свій крок Росія зробила за ласкавою згодою президента Пуанкаре та ще двох міністрів, а не з відома та за згодою французького уряду, як такого: „Отже 29 липня, у хвилину, коли хиталася воля Німеччини воювати, царський уряд повідомляє нас про намір перевести загальну мобілізацію. Чи-ж Франція відповість йому своїм вето? Ні! Постанову цю виніс таємний комітет — Пуанкаре, Вівіані (мін.-през.) та Месімі (воєн. мін.). Рада міністрів, за пізно повідомлена про це, не насмілиться протестувати... Президент республики з двома міністрами... Французький уряд мав у 1914 р. цілковиту можливість стримано ставитись до войовничости москалів хочби й через те, що ще року 1911 підчас т. зв. африканського і то надзвичайно поважного конфлікту між Францією та Німеччиною союзний царський уряд не підтримав Францію. В таких умовах Франція теж моглаб наважитися бути стриманою й не дуже вже так квапитися встрягати з головою в багно московсько-сербської змови. Але і в цім випадку, як і в тільки инших протягом цілого існування франко-московського союзу, себто від р. 1891, Франція з сліпою віддапістю пішла за московським ведмедем в його очайдушну балканську (сараєвську авантуру, що за кілька днів мала викликати світову війну, а воно безперечно й входило в розрахунки п. п. Сазонова, Ізвольського, Миколи II. і їх достойного французького партнера, тодішнього президента республики.

Дуже правдиво звучать такі слова нашого автора (ст. 267): „Ті французькі журналісти, що готували панславянську війну і які були на утриманні московського царя іще й досі не дочекалися того, щоби Франція висловила їм свою погорду й огиду. У дослідженні початків війни уживається надалі патріотичних побрехеньок. „На процесі Като Вівіані подав фальшиву дату російської мобілізації, потоптавши цим історичну істину. Десять років по процесі минулося, а офіційна Франція все ще покривав патріотичну брехню Вівіані". Z.

Від Адміністрації

Вже по видрукованні спису в IV і V кн. дістали ми звороти від слідуючих осіб: Посол др. **Баран Ст.** Тарнопіль 1 кн.; **Болюх В.**, Кутківці, I і II кн.; **Бойків Вол.**, Познань, I і II кн., др. **Герета Вол.**, Золочів I і II кн.; (запл.); др. **Ом. Породко**, Заболотів, I кн.; проф. **Симон Смаль**, Бучач I і II кн. (запл.); пастор **Павло Крат**, Коломия, I і IIкн. (зап.).

По виході VII—VIII кн. були якийсь час відсутні у Львові редактор і адміністратор й тому перепрошуємо передплатників за несвоєчасне і невідповідне полагодження деяких справ, які тепер вже наладнані.

Вп. п. інж. Ю. Винницький, Яблонів; Зайшло непорозуміння, нічого нам не залягаєте, а до кінця року будете винні лише за дві книжки.

Вп. п. Ст Витвицький Дрогобич: Упімнення написане перед підняттям Вашої передплати на почті.

Вп. п. Вацик, Цебрів: Дякуємо за кошта пересилки; богато є таких, що не потрудяться відіслати нашу власність. Дехто навіть уважає, що за ріжні правдиві, або уровні заслуги для батьківщини повинен одержувати місячник даром.

Вп. п. Вол. Мурський Стамбул, А. Ґосподин Вінніпеґ. **М. Примак** Аргентина. **Др. М. Братко** Рим. **А. Вакуленко** Болгарія. **М. Чуб** Палестина, **Полк. Василь Вишиваний** Париж. **Укр. Кооп. Калина,** Вінніпеґ, **Укр. Книгарня і Друк. Просвіта** Торонто. **Укр. Т-во Січ** Відень. **С. Цибульский** Ню-Йорк, **Др. І. Стафиняк** Чехія, **І. Гопко** Підк. Україна, — передплату отримали книжки вислали.

Вп. М. Сироїдів Канада книжки вислали.

Дм. Якубенко Льос Енджелес. На подані адреси книжки вислали.

Вп. В. Харуцький Сухозасть. Замовлених книжок не можемо вислати, бо не подали Вашої адреси, навіть місцевости не можна відчитати.

Всч. о. Неон Жарський, Глудно. Пишете, що „Вістник" відіслали бо: „взагалі комуністичних часописів не приймаю". Честь Вам Отче! Більше таких свідомих борців з комунізмом, а й сліду його у нас не лишиться.

Вп. п. мец. др. Т. Окуневський. Дякуємо за лист. Книжки вишлемо.

З приводу „З пресового фільму" (7-8 кн.) нас просять подати до відома читачів, що Укр Партія Хліборобів Демократів не входила в групу „Хліборобів-Державників", ані приймала її ідеольоґії, ані зміняла свою програму.

І. і ІІ. книжку, вислану нами не звернули:

Друкуємо продовження спису тих, що мимо триразового упімнення продовж більш ніж пів року не знайшли можливости віддати нам нашу власність себто відіслати книжки. Даровик, оказових чисел нашого місячника не розсилаємо.

Вп. П. Андрієвський, Рейсен Троа, Франція; Том. Цебро, Підкарп. Русь Берегово; Читальня „Просвіти" Борислав, Читальня філії академічної ґімназії, Львів Рутовського; Читальня учнів держ. семинаря учит. Сокаль; Марія Дубляницева, Рава Руська; Е. Федас Париж; Брон. Ґеліцінський, Лєжайск; Студ. Гурток „Рідної Школи", Львів; інж. Атанас Гладій, Братислава, Чехія; інж. Яр. Індишевський, Прага, Сміхов; дир. Мих. Куриленко, Косів; ст. інж. Я. Костецький, Скорики; Ан. Куско уч., Пряшав, Чехія; Др. Роман Курбас, Рожнітів; П. Моров, Париж, Франція; Др. Юл. Олесницький, Станиславів; Др. Осип Охримович, Мукачево; Мих. Паращук, Софія, Болгарія; Просвітно-шкільна секція „Союзу Українок", Золочів; Др. Ол. Подолинський, Львів; Др. Стан. Полянський, Володимир Волинський; М. Ритас, Крезо, Франція; А. Рочняк, Холм-Е. Сокович, Подєбради, Чехія; М. Сембратович, Славско; Евген Тисов; ський, Берегово; М. Таран, Ліон; Др. В. Виноградний, Мидлінґ, Австрія.

ІІ. книжку не звернули:

О. парох Адріянович Тустановичі; Антонович Омелян Люблін; Александрович Василь Бучач, дир. Ів. Бакалець Підгайці, о. Євз. Бачинський Бережани, Др. М. Буряк Торонто — Канада, Др. М. Бойкович Вілінктон Канада, Богай Петро Романове село, інж. В. Батицький Тустановичі, Бондарець Петро Рогівно, Читальня „Просвіти" Синевідзко Вижне, Черненко Петро Пйотрків триб., Чухрай Мих. Самбір, Данюк Осип Галич, Др. Драґан Саскатун Канада, Теодор Довгаль Збараж, Микола Дюґ Перемишляни, Евст Дікун Рогозно, Горницька Волошинова Лаврів, о. Іван Галібей Скоморохи, Катря Гаврилюківна Тустановичі, Юрій Герман Старі Броди, Волод. Гаврилюк Старі Броди, Василь Гнатюк Оришківці, Т. Гуменюк Торонто Канада, А. Григорчук Ґтельберт Канада, Д. Якімішак Вінніпеґ Канада, Ілько Яворський Потік, Ананій Яблонський Вишгородок, Евген Костецький студ. секція Токи, Тихон Котловський Рогозно, Корпорація „Хортиця" Краків, о. Іван Качмар Злоцьке, сенатор Семен

Кузьмин Озірна, Др. Вол. Кобільник Самбір, о. Др. Конрад Львів, Книгарня „Унія“ Ужгород Чехія, Др. Лесь Кульчицький Львів, о. Ярослав Кекиш Дусанів, інж. Роман Корчитовський Краків, о. Ів. Ліщинський Борислав, Іван Лейбич Мразниця, Ю. Липовський Варшава, о. Масяк Либохора, Др. Олекса Маркевич Підгайці, Олекса Мехеда Гродно, Филип Мокрик Львів, Матвійчук Ілько Журатин. Стефан Мокрій Заболотів, Др. І. Новак Вінніпеґ Канада, І. Нагнибіда Лодз, інж. А. Поляків Краків, Іван Рижак Дубще, Микита Романюк Едмонтон Канада, Робітничн Громада Тернопіль, Яр. Рубчак Калуш, Мих. Сеник Розворяни, Павло Сич Студинь великий, Петро Смаль Буковсько, Студ. Секція при „Рідній Школі“ Зборів, Володимир Семен Зборів, Микола Сивий студ. секція Добромиль, Тов. Катол. Студентів „Обнова“, Львів, Комітет Львівських Українських Студент. Орган. „Клусо“ Львів, В. Стеткевич Підгайці, Др. П. Закус Вінніпеґ Канада, Др. Дм. Строган Кальґарі Канада, С. Суходол Краків, Галина Савицька Зайончкі, Василь Шмата Чортків, Гринь Терлецький Тустановичі, Тов. Укр Касино Дрогобич, Студенська Секція при Т-ві „Просвіта„ в Теребовлі і в Ходорові, Укр. Студ. Тво „Основа“ Данціґ, Укр. Студ. Громада Яси Румунія, Укр. Спілка Ветеринарна Медиків Берно Чехія, Укр. Базар Дітройк Америка, Стеф. Ульванська Липівці, А. Т. Варнок Давфін Канада, Др. Е. Вахна Торонто Канада, Петро Витвицький Тустановичі, Марійка Войнаровська Матійовці, Мих. Зелінський Токи, Омелян Зачко студ. секц. Старий Самбір.

(Дальше буде:)

Американські і Канадійські адреси тих, що перетримують вислані нами книжки і не звертають їх будуть видруковані в слід. числі.

Errata: В вірші В. Постригача „Місто“ в І кн. ст. 47 ряд 2 з долу зам. шучастих має бути тучастих. В вірші п. Лівицької в IX кн. ряд. 2 з долу зам. дівчиною має бути дівчинкою.

—o—

Нові книжки

Інж. Д. Е. Храпливий, За наше хліборобське шкільництво. Накладом „Сільс. Господ“. у Львові. ст. 46.

Ж. Процишин, Молоде покоління, В-во Стрибожич, Львів, 1938. ст. 172.

Меріям-Лужницький і Луць Лісевич, Мотря інсценізація істор. повісти Б. Лепкого. Накл. М. Матвійчука, Львів, ст. 46.

Проспер Меріме, Блакитна кімната, дальші оповідання переклав В. Софронів В-во „Діла“, Львів, ст. 115.

Греко-Католицька Богословська Академія і її статути, написав о. проф. Др. Йосиф Сліпий ректор академії 2-е доп. вид., Львів 1933. ст. 32.

Ярослав Пастернак, І. Перша бронзова доба в Галичині. II. Нові археологічні набутки Музею Н. Т. Ш. Львів 1933 (записки Наук. Тва ім. Шевченка т CXII вип. II.) ст. 130.

Книга Знання, вид. Рідна Школа, Львів ч. 29. Червень 1933.

Уляна Кравченко, Мої цвіти, нариси Коломия, „Загальна Книгозбірня“, ст. 195—267.

Роберт Мійченко Гай, Давно те діялось, пєса на 5 дій В-во „Лиман“, Львів 1933, ст. 50.

Сергій Дашків, Опанас Тятива, істор. оповідання. Львів 1933, „Укр. Бібліотека“, ч. 6, Накл. Ів. Тиктора ст. 127.

Степан Волинець, Слово до друзів (відкритий лист до робітників і селян) Львів 1933, накл. автора, ст. 15.

Т. Довгаль, Змагання поезії, Коломия, накл. автора, ст. 30.

Наші Звичі, Читанка для молодих і старших Українців Холмщини, ч. 1, Львів 1933.

Осип Турянський, Син Землі ч. 1. „Українська Бібліотека“, ч. 7. накл. І. Тиктора, Львів 1933.

Надіслані журнали

Світло, освітно—господарський місячник, ч. 3—4, Мукачів.

Рідна Мова, науково-популярний місячник, ч. 7, Варшава.

Життя і Знання, Львів ч. 7—8.

Спортові Вісти, Львів, ч. 12.

Рідна Школа, ілюстр. часопис для всіх, Львів ч. 16.

Львівська державна наукова бібліотека
№ II 4275

„НОВИЙ ЧАС“

найбільш поширений і найдешевший щоденник
виходить щодня рано і коштує тільки **15** гр.

Місячна передплата — всього 2 зол. 50 гр.

„Новий Час“ приносить кожного дня відомости з усіх ділянок життя, кількістю інформацій дорівнує чужій щоденній пресі інформує всіх — про все.

Хто отже читає „НОВИЙ ЧАС“ — той знає все.

А платить за те денно 15 грошів
або місячно — 2 золоті 50 гр.
За кордоном річно 6 дол. амер.

Адреса: **„НОВИЙ ЧАС“ ЛЬВІВ, вул. Боїмів ч. 4.**

Телефони: 30-13 і 106-13.
Не гайте ні одної хвилини та сейчас замовляйте „Новий Час“.

Студенський Шлях

виходить, як місячник в 1—2 арк. друку. Річна передплата 7·20, з почтою 8·00 зл. п., адреса Львів, Супінського 21.

„Самостійна Думка“

Одинокий український національно-громадський та літературно-науковий щомісячний журнал на українських землях в Румунії.

Річна передплата у Польщі 16 золотих пол. Передплату можна складати в Центральнім Кооперат. Банку у Львові

Приймається підписка на ілюстрований літературний місячний журнал молодих письменників

„ДАЖБОГ“

що виходить у Львові під ред. Е. Ю. Пеленського.
Адреса: „Дажбог“, Львів, Корняктів 1/II. Конто Почтової Щадниці: 154.943. Передплата річно 5 зл.

III
П 12531
1933 Р.1 кн.9

ЦІНА 9 КН. — 2·20 ЗЛ.

„ВІСТНИК“

місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя.

ВИХОДИТЬ точно при кінці кожного місяця.

БОРЕТЬСЯ з інтернаціоналізмом і колтунством усіх форм.

ОБСТОЮЄ духову єдність з культурою Заходу.

ПРОПАҐУЄ національно-громадські кличі новітної Европи, і потребу психічного переродження народу.

МІСТИТЬ праці найвидатніших літературних, наукових і публіцистичних сил Галичини Волині і вигнанщини.

В журналі містили або міститимуть свої статті: **В. Андрієвський, М. Андрусяк, Б. Антонич, В. Біднов, А. Бурачинська, І. Гончаренко, О. Грицай, А. Ворон, Дм. Донцов, В. Кедровський, Г. Келер-Чикаленко, М. Кордуба, Н. Королева, В. Королів-Старий, А. Крезуб, В. Кубійович, С. Куликівна, Е. Ляхович, Н. Лівицька-Холодна, Ю. Липа, А. Лукасевич, А. Луців, Е. Маланюк, М. Матіїв-Мельник, Л. Мосендз, М. Мухін, О. Наріжний, С. Наріжний, О. Ольжич, Всев. Петрів, Ю. Пирогова, В. Пострігач, В. Приходько, А. Річинський, У. Самчук, С. Сірополко, Ст. Смаль-Стоцький, о. Ст. Смачило, О. Стефанович, М. Струтинська, О. Теліга, І. Федорович-Малицька й інші.**

Передплата, яку треба слати **виключно** на **Чарнецького 3 м. 6,** або на чекове конто. 500.371, виносить: квартально зл. 6.60; піврічно — 12; річно 23; для заграниці — 4 амер. дол. Ціна окремої книжки — зл. 2·20. — — — — — —

В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача, 103 Av. A. Ню-Йорк.

Видає: Ольга Бачинська. За редакцію відповідає Іван Устиянович
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 3/6.

З друкарні Ставроп. Інст. в піднаймі З. Медицького у Львові.